

ISSN:2148-5089

Cilt:13 Sayı:1,2 Yıl:2015

İşyerinde psikolojik yıldırma **MOBBİNG**

"En Kusursuz
Cinayet Yaşama
Sevincini
Öldürmektir"

Paulo Coelho

Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği

AKADEMİK BÜLTEN

**İLKOLUL 1. 2. 3. SINIFLARDA VERİLECEK
OLAN DİN EĞİTİMİNİN BİREYLER ÜZERİNDE
PSİKOLOJİK ETKİSİ**
Doç. Dr. Burhanettin KAYA

**TÜRKİYE'DE AKADEMİSYEN
YETİŞMİYOR**
Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR

**ÜNİVERSİTELERİMİZDE
KÜLTÜRÜ, SANATI VE MÜZİĞİ
YENİDEN DÜŞÜNMEK**
Prof. Dr. Ali UÇAN

TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR?
Prof. Dr. Mustafa TÜRKES

YILDIRMA (MOBBİNG)
Doç. Dr. Nermin GÜRHAN

**YENİ İLAÇ GELİŞTİRMEDE
ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ**
Prof. Dr. Sevgi YARDIM-AKAYDIN

**AKADEMİSYENLERİN
PROJE DESTEKLERİ KONUSUNDA
FARKINDALIĞININ ARTIRILMASI**
Prof. Dr. Benu KARAHALİL

**BAŞLANGIÇTA GÖRÜNTÜ
GÖRSELLİK VARDI**
Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN

**GIDA KONUSUNDA
YANLIŞ YÖNLENDİRMELER**
Prof. Dr. A. Kadir HALKMAN

**TIPTA BİLİMSEL KONGRELER VE
ENDÜSTRİ İLİŞKİSİ**
Prof. Dr. İ. Kıvılcım OĞUZÜLGEN

“Ne kadar zengin ve müreffeh olursa olsun, istiklalden mahrum bir millet, medeni insanlık karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık sayılamaz.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

GAZİ ÜNİVERSİTELİ ÖĞRETİM ÜYELERİ DERNEĞİ
GELENEKSEL BAHAR YEMEĞİ

*Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği yemeğine katılımınızdan
mutluluk duyarız.*

*Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği
Yönetim Kurulu Adına
Başkan
Prof. Dr. T. Sinan Sözen*

S. Soz -

*Tarih: 23 Mayıs 2015, Cumartesi
Saat: 19.00 Yer: Vesperna Restaurant, ATO Congressium, Söğütözü, Ankara*

Davetiyeler için iletişim bilgileri

Prof. Dr. Ayşe Kalkancı
Tıp Fakültesi Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı
0(312) 202 46 29
aysekalkanci@email.com

Prof. Dr. Sinan Sözen
Tıp Fakültesi Üroloji Anabilim Dalı
0(312) 202 62 32
sinansozen@usa.net

Gazi Üniversiteli Öğretim Üyeleri Derneği

ISSN 2148-5089

AKADEMİK BÜLTEN

Cilt 13 • Sayı: 1,2 • Yıl 2015

Gazi Üniversiteli Öğretim Üyeleri Derneği Resmi yayın organıdır.
Yaygın, Süreli, Yılda 2 sayı yayınlanır.

İçindekiler

Gazi Üniversiteli Öğretim Üyeleri Derneği Yönetim Kurulu

Başkan ve Akademik Bülten İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. T. Sinan SÖZEN

Tıp Fakültesi

İl. Başkan

Prof. Yılmaz ŞENDURUR

Gazi Eğitim Fakültesi

Sayman

Yrd. Doç. Dr. Haydar L. EJDER

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Gen. Sek. ve Editör

Prof. Dr. Ayşe KALKANCI

Tıp Fakültesi

Üye

Prof. Dr. Kemal YILDIRIM

Teknoloji Fakültesi

Üye

Doç. Dr. Aydın ŞIK

Mimarlık Fakültesi

Üye

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞEREN

Gazi Eğitim Fakültesi

Sorumlu Müdür:

Prof. Dr. Ayşe KALKANCI

İletişim:

Ataç 1 Sokak, No: 3/7, Ömerbey Apt.
Yenişehir / Ankara

Tel: (0312) 231 39 75 - 77

E-posta: uyeler@gaziuniversiteli.org

Web: www.gaziuniversiteli.org

(Bülten yazılarında belirtilen görüşler yazarların
sorumluluğundadır.)

Grafik Tasarım - Yayın Hizmetleri
BAYT Bilimsel Araştırmalar Basın Yayın ve
Tanıtım Ltd. Şti.,
Ziya Gökalp Cd., 30/31, Kızılay / Ankara
Tel. 0312 431 30 62

Baskı

Miki Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacılar sitesi, 560 Sk., No:27 İvedik / Ankara
Tel. (0312) 395 21 28

Baskı Tarihi: Mart 2015

Başyazı.....	vii
<i>Prof. Dr. Sinan SÖZEN, Prof. Dr. Ayşe KALKANCI</i>	
Yıldırma (Mobbing)	1
<i>Doç. Dr. Nermin GÜRHAN</i>	
Akademisyenlerin Proje Destekleri Konusunda Farkındalığının Artırılması	5
<i>Prof. Dr. Benu KARAHALİL</i>	
Türkiye’de Akademisyen Yetiştiriyor	8
<i>Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR</i>	
Yeni İlaç Geliştirmede Üniversite-Sanayii İşbirliği.....	10
<i>Prof. Dr. Sevgi YARDIM-AKAYDIN</i>	
Gıda Konusunda Yanlış Yönlendirmeler	16
<i>Prof. Dr. A. Kadir HALKMAN</i>	
Tıp’ta Bilimsel Kongreler ve Endüstri İlişkisi	21
<i>Prof. Dr. İ. Kıvılcım OĞUZÜLGEN</i>	
Türkiye Nereye Gidiyor?	24
<i>Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ</i>	
Söyleşi: İlkokul 1. 2. 3. Sınıflarda Verilecek Olan Din Eğitiminin Bireyler Üzerinde Psikolojik Etkisi	28
<i>Doç. Dr. Burhanettin KAYA</i>	
Başlangıçta Görüntü/Görsellik Vardı	32
<i>Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN</i>	
Üniversitelerimizde Kültürü, Sanatı ve Müziği Yeniden Düşünmek.....	35
<i>Prof. Dr. Ali UÇAN</i>	

Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği

AKADEMİK BÜLTEN

Cilt 13 • Sayı: 1,2 • Yıl 2015

Başyazı...

Orhan Hançerlioğlu'nun Felsefe Ansiklopedisi'nde "Üniversite" deyiminin serüveni İtalyan öğrencilerin Bologna kentinde 1000 yılında kurdukları öğrenci loncasıyla yani "Universitas" ile başlatılır. "Külliyeye" deyimini Türklere değil, Araplara aittir. Osmanlılar üniversiteye "Darülfünun" yani "Bilimler evi" demişlerdir. Üniversitelerde yüksek öğretim yapılır. "Öğretim" yine Orhan Hançerlioğlu'nun Felsefe Ansiklopedisi'nde "Bilgi vermek", öğrenim ise "Bilgi almak" olarak tanımlanmıştır. Burjuvazinin egemen olduğu sınıflı toplumlarda halk yığınlarının öğretiminden daima kaçınılmış ve "bilmesinlercilik" uygulanmıştır. Öğretimin engellenmesi kimi sınıflı toplumlarda "Öğretim" görünüşü altında yapılagelmiştir. Dinsel okullar açılarak halk çocuklarının çağdışı bilgiler ile kuşatılması bunun en belirgin örneğidir. Toplumsal süreçleri özgür akademisyenlerden başka kimler eleştirebilir? Türk Dil Kurumu'nun Toplumbilim Terimleri Sözlüğü'nde "Bilimsel özgürlük" kavramı, öğretim üyelerinin ve öğrencilerin siyasi baskı ve her türlü korkudan uzak bir ortamda öğretme ve öğrenme olanağı bulması durumu olarak tanımlanmıştır. Eğitim ve öğretimin hem içerik hem de kaynak olarak laik ve demokratik niteliklerinden giderek uzaklaştırıldığı bir ülkede, bilimsel özgürlükten, eşitlikten, liyakattan, yani evrensel bir öğretim üyesi kimliğinden söz edebilir miyiz? Kolektif vicdanı olup olmadığını bilemediğimiz bir bireyler ortamında, o ortamı oluşturması gereken bireylerin hangi "bireysel" özelliklerinden bahsedebiliriz?

Ülkemizde Üniversite özerkliği konusu ilk kez 1939 yılında I. Maarif Şurası'nda ortaya konulmuş, takiben üniversite teşkilat ve idaresinde yapılması düşünülen değişiklikler ve özerklik kavramını içeren 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu 18 Haziran 1946 günü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre "Üniversite" özerk ve tüzel kişiliğe sahip bir birliktir. Özerk Üniversite'nin ilk rektör seçimi 24.6.1946 yılında yapılmış ve Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar seçilmiş ilk rektör ünvanını almıştır. Seçilmiş bir rektör olarak, Sıddık Sami Onar, 1946-1947 ders yılının açılış konuşmasında, 4936 sayılı kanunla "İstanbul Üniversitesi ve Türk Üniversiteleri hakiki şeklini almıştır" dedikten sonra, üniversitenin işlevi konusunda aşağıdaki görüşleri ortaya koymuştur.

"Üniversite kanunu üniversitemizin sadece bir öğretim müessesesi olmadığını, Üniversitenin mektepten farkını ve Üniversiteye düşen mühim vazifeleri belirtmiş bulunuyor. Bir Üniversite profesörü yalnız bilinen hakikatleri tekrarlamak ve öğretmekle vazifesini yapmış olmaz. Yenilerini de aramak ve yaymak mecburiyetindedir. Üniversitenin esas değişmez unsuru budur. Üniversiteyi doğuran bu şuur olduğu gibi yaşatan da odur. Bu şuurunu kaybeden ve bu fonksiyonu yapmayan ve yapamayan bir Üniversite kendi mevcudiyetini kendisi inkar etmiş, çünkü medrese gibi şeklini muhafaza etse de kıymetini ve hakiki varlığını kaybetmiş olur."

27 Mayıs 1960 sonrası dönemde en önemli gelişme üniversitelerin ilk kez Anayasa'da yer almasıdır. "Üniversiteler, bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir" tanımı getirilmiş, üniversitelerin "kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle" yönetilmesi ve denetlenmesi hükme bağlanmıştır. "Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar" denilerek öğretim elemanları güvence altına alınmıştır.

12 Mart 1971 müdahalesinin ardından, 20 Eylül 1971'de çıkartılan 1488 sayılı kanunla, Üniversite özerkliği korunmakla birlikte buna büyük sınırlamalar getirilmiş "Üniversiteler üzerinde devletin gözetim ve denetim hakkı" kavramı Anayasa'ya girmiştir. Özerklik "Üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel değildir" görüşleri gelişmeye başlamıştır.

12 Eylül 1980 Darbesinin, Üniversiteye olan olumsuz etkisi çok daha ağır olmuştur. Darbeyi yapanlar Türkiye'yi anarşi ve kaos ortamına sürükleyen başlıca suçlunun özerk üniversite olduğunu ilan etmişlerdir. "Üniversitenin özerkliği kaldırılmalı ve sıkı bir gözetim ve denetim altına alınmalıdır" görüşünü hakim kılmışlardır. Bu doğrultuda hazırlanan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu 4 Kasım 1981'de kabul edilmiştir. Bu kanunla, Üniversitelerin ve bağlı birimlerin yönetim özerkliği kaldırılmıştır. Üniversite ve fakültelerdeki tüm kurullar karar yetkisi olmayan ve sadece görüş bildiren kurullar haline getirilmiştir. Üst kuruluşlar olarak Yükseköğretim Kurulu ve Yükseköğretim Denetleme Kurulu kurulmuş ve bu kurullara büyük yetkiler tanınmıştır. 12 Eylül 1980 rejimi, öğrencilerin "ATATÜRK inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda ATATÜRK milliyetçiliğine bağlı" olarak yetiştirilmesini hedeflemiştir!!! Kanunu hazırlayanlar "Ulu Önder'in" adını büyük harflerle yazarak ne kadar büyük Atatürkçü olduklarını kanıtlamışlardır!!! Bu kanunla amaç; depolitize, devlete karşı itaatkar ve muhafazakar bir insan tipinin yetiştirilmesidir. 12 Eylül darbesi sonrası 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu kullanılarak çok sayıda ilerici ve demokrat öğretim elemanının görevlerine son verilmiş ve kalanlar da sindirilmiştir. Bu tasfiyelere karşı ne üniversite içinden ne de üniversite dışından önemli bir tepki olmamıştır.

Günümüz şartlarında üniversiteyi ve öğretim üyelerini eleştirmek danışman düzeyine düşmüştür. Bir Cumhurbaşkanlığı danışmanı rektör adayları için *"...maalesef siyasette bile görülmeyen bazı ayak oyunlarına bazı bilim insanları başvuruyor. Birbirlerinin kuyusunu kazmaları, iftira kampanyaları düzenlemeleri tüyler ürpertici. Cumhurbaşkanı da bunların hepsinin farkında olduğu için bunlara bulaşmamış insanları atamaya çalışıyor. Bu durumu açıkça ifade edemediği için, sadece alınan oylara bakanlar açısından yanlış bir algı ortaya çıkıyor"* diyebilmektedir. Bu sözlerle son sıralardan yapılan rektör atamalarını legalize etmeye çalışan danışman, tüm üniversite camiasını ağır bir dille itham edebilmiş ve maalesef Tüm Öğretim Üyeleri Derneği ve Gazi Üniversiteli Öğretim Üyeleri Derneği dışında üniversite camiasından hakettiği tepkiyi görmemiştir.

Durkheim sosyolojisine göre; bir toplumu meydana getiren bireyler ortamında yaşayan bir takım kolektif duygular, inanışlar vardır ki, bunlar bir sistem meydana getirir. Bu sisteme kolektif bilinç veya kolektif vicdan denir. Gazi Üniversitesi de bir bireyler ortamıdır. Öğretim Üyelerinin sahip olduğu kolektif sistem nedir? Kolektif vicdanı neyi kabul eder? Bugüne kadar neyi red etmiştir?

Akademik Bülten'in bu sayısında "öğretim üyesi" kimliği sorgulanmaktadır. Bültenin bu sayısındaki her makale bu gözle okunmalıdır. Bilimsel araştırma olanaklarını bilen ve kullanan, sanayi ile bilimsel işbirliği yapabilen, ülkenin ulusal çıkarlarına uygun çıktılar üretebilen, akranlarına ve öğrencilerine "yıldırma=mobbing" uygulamayan, müzik ve görsel sanatlar gibi evrensel alanlarda entelektüel düzeyi yüksek, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi politikalarına eleştirel gözle bakabilen, Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararların ülkenin geleceği için ne anlama gelebileceğini tartışabilecek düzeyde bilgisi olan, akademik özgürlüklere saygılı, bilimsel toplantılar ile kendini geliştiren, bilgi sahibi olmadığı konularda toplumu yönlendirmekten kaçınan, ahlaki ve etik değerlerine bağlı, evrensel, çağdaş bir akademik kimlikten söz ediyoruz. Türkiye'de akademisyen yetişiyor mu, yetişmiyor mu? Bu soruyu ve cevaplamaya çalışıyoruz.

Gıda konusunda doğru bilinen yanlışları sıralar iken, aslında uzman olmadığı halde topluma yanlış bilgiler aktaran bir öğretim üyesi kimliği eleştirilmektedir. Değerler eğitimi başlığı altında yapılacak olan din eğitiminin çocukların gelişimini nasıl etkileyeceğini elbette bir bilim insanı tartışmalıdır. Tartışmayan, tepki vermeyen akademisyenler kendilerini sorgulamalıdır. Türk dış politikasının akademik bültende ne işi var diyenlere cevabımız şudur; uluslararası ilişkiler bir bilim dalıdır. Türk dış politikası ekranlardan önce akademik ortamlarda, akademik yayınlarda tartışılmalıdır. Tıp'ta bilimsel kongreler ve endüstri ilişkisi başlığı altında esas vurgulanan, her düzeyde ilişkiyi etik ilkeler düzleminde yürütebilen, akademik bir kimliktir.

Otorite karşısında sessizleşen, kendi içine dönen, laboratuvarına kapanan, sığılaşan bireyler nasıl gelecek kuşaklara bilimsel kimlik, meslek kazandırabilir? Üniversite profesyonel kimlik kazandırdığımız, alan eğitimi aldığımız okullardır. Yüksek Öğretim Kurumu başkanı akademisyenleri "sessiz" (!) kaldıkları için suçlamadı mı? Türkiye'de yüksek öğretim, akademik özgürlükler tartışılacak ise bu tartışmaya öğretim üyesi kimliğinden başlanmalıdır. Dileriz Akademik Bülten'in bu sayısı böyle bir başlangıç olur.

Saygılarımızla

Prof. Dr. Sinan Sözen
Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Ayşe Kalkancı
Akademik Bülten Editörü

Yıldırma (Mobbing)

Doç. Dr. Nermin GÜRHAN

Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi

Mobbing kavramı ile ilgili birçok tanımla karşılaşmaktayız Mobbingin bizdeki karşılığı; **yıldırma**, bezdiri, iş yerinde psikolojik şiddet, psikolojik terör, psikolojik taciz, psikolojik saldırı, manevi taciz, moral taciz, zorbalık ve istersek bu tanımları daha da genişletebiliriz. (en çok kabul edilen yıldırma kavramını kullanacağım). Fakat önemli olan bir durum vardır ki o da eylemin iş yerinde olması ve psikolojimizi etkilemesidir. Özellikle hayatımızın önemli bir kısmını iş yerinde ve iş yerindeki kişilerle geçirdiğimizi düşünecek olursak, iş yerindeki olayların hayatımızın diğer kısımlarını da etkisi altına aldığı gerçeği ile bir kez daha karşı karşıya geliriz. Duygusal-sosyal-cinsel hayatımızın birbirini etkilediği yine sosyal hayatımızın iş-ev ve diğer çevreden oluştuğu da bilinen bir başka gerçektir. Bu alanlarımızın her hangi birinde olan bir olumsuzluk ya da olumluluk diğer tüm alanlarımızı çok yakından etkileyecektir. Tüm bu nedenlerden dolayı yıldırma, hayatımızda çok önemli bir yer almakta ve son zamanlarda yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. İş olanakları, çalışan sayısının ve teknolojinin artması, rekabet ortamlarının oluşması gibi nedenler ile birkaç yıldır yıldırma fazlası ile söz edilmektedir.

Yıldırma süreci ve süreçte rol alanlar

Leyman ve birçok yazar tarafından yıldırma sürecinin aşamaları benzerlik göstermektedir. Yıldırma sürecini

Leyman şöyle açıklamaktadır; Eleştirel durumlar, Yıldırma ve küçük düşürülme, Yönetimin devreye girmesi, İşten çıkma/çıkarılmadır.

1. *Eleştirel Durumlar*; Her hangi bir çatışma, karşı kişiden hoşlanmama, kıskanma vb gibi nedenler ile yıldırma davranışı tetiklenmiştir. Yıldırmanın ortaya çıkmasına yönelik her hangi bir çatışmanın varlığı çoğunlukla tam olarak bilinmemektedir. Oldukça kısa ve gözden kaçan önemsiz gibi görülen bu dönemi daha sonra çok şiddetli bir şekilde sürecekler.
2. *Yıldırma ve Küçük Düşürülme*; Asıl yıldırma eyleminin başladığı dönemdir. Bu dönemde yıldırmaya maruz kalan kişiye yönelik tavır alma, yalnızlaştırılma, düşmanlık beslenen, damgalanan, kaçınılan alay edilen vb bir kişi haline gelmiştir. Bir süre sonra bu durum normal günlük iletişim içinde çıkan davranışlar olarak kabul edilmeye başlar
3. *Yönetimin Devreye Girmesi*; Yönetim mağdura karşı olarak devreye girdiğinde artık sorun daha da büyümüş ve önemli bir durum haline almıştır. Bir önceki aşamada yer alan küçük düşürücü alaycı davranışlar ya da hataların fazlası ile büyütülmesi ile mağdur hakkında önyargılı düşünce kolaylaşmıştır. Yönetim kendini sorumlu tutmadığı gibi işyerinin huzurunu bozan ve kargaşaya sebep olduğuna inandığı mağdurun üstüne gider. Tüm bu zaman içinde mağdur kendisini savunamaz ifade edemez bir hale gelir.

4. *İşten çıkma/çıkarılma*; Bir süre sonra bedensel yakınmaların başlaması ile mağdur birkaç günlük raporlar ve izinler ile işe gelmemeye başlar. Bir müddet sonra işe gitmek istememenin başlaması ve sağlık sorunlarının artması ile işe daha uzun süreli gitmemeler başlar ve işe hiç dönmek istemez ve işinden uzaklaşmaya başlar. İşe gitmeme ile oluşan ekonomik sıkıntıya bir de tedavi masrafları ilave olmuştur.

Süreçte rol alanları;

Uygulayanlar
Mağdurlar ve
İzleyiciler diye 3 grup altında toplayabiliriz.

Uygulayanlar; Genellikle özgüven sorunu olan, kendi adlarına ve konumlarına yönelik korkuları bulunan, bu nedenle de diğer kişileri küçümseyen değersizleştirme çalışan, kendilerine dönmüş ve narsist bir yapıya sahiptirler.

Mağdurlar; elde edilen bulgulara göre daha çok yalnız kişiler (kadınların yoğun olduğu yerde erkek, erkeklerin yoğun olduğu yerde kadın çalışan olabileceği gibi karma bir grup içinde sessiz sakin ve yalnız olan kişiler de olabilir). Yine farklı kişiler; özellikle farklı giyinen, azınlık bir gruba dâhil olan, engelli, tek evli ya da tek bekâr olan, yeni gelen, fiziksel olarak dikkat çeken, şık marka – giyinen vb özellikteki kişiler olabilir. Sorumluluk sahibi, başarılı, çalışkan, kişiler yıldırma açısından risk altındadırlar.

İzleyiciler; Sürece doğrudan katılmayan fakat süreci algılayan, yansımalarını yaşayan, bazen de çıkarları doğrultusunda sürece katılan kişilerdir. İzleyicileri davranışlarına göre gruplamak mümkündür. Diplomatik izleyici, bir şeye karışmayan izleyici, yordakçı izleyici, fazla ilgili izleyici, menfaatçi –ikiyüzlü izleyici diye gruplayabiliriz.

Yıldırma Davranışının tespiti

Yıldırma davranışı bir durum karşısında hemen başlayabildiği gibi haftalar aylar sonrada başlayabilir. Yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konan yıldırma etkinlikleri; mağdurun; iletişim olanaklarını etkileyen eylemler, sosyal etkileşimini etkileyen eylemler, kişisel kimliğine zarar veren ve onu damgalayan ötekileştiren eylemler, mesleki konumun etkileyen eylemler ve fiziksel sağlığını etkileyen eylemler şeklinde sınıflanmaktadır. (Kişi iş ile ilgili gelişmelerden haberdar edilmez, geliş gidişi konuşmaları vb gibi konularda takip altına alınır, uzmanlık alanı dışında ve becerisinin altında ya da çok üstünde işler verilir, özel kutlama/ toplantılara çağrılmaz, yaptığı tüm öneriler/ görüşler reddedilir ya da duymazdan gelinir).

Yıldırma davranışının sonuçları;

Yıldırma davranışı sonucunda sadece mağdur etkilenmemektedir. Tam aksine çok daha geniş bir yelpazede kişi ve kişiler etkilenmektedir. Mağdur ekonomik, sosyal, psikolojik/fiziksel sağlığının etkilenmesine bağlı olarak mağdurun ailesi de aynı şekilde etkilenecektir. Birçok zaman iş yerinde yaşadığı bu davranışlara yönelik yaşadıklarına ilaveten ailesinde de kendisini suçlar davranışlar yaşaması ile tablo daha da ağırlaşarak devam eder ve aile gibi bir desteğini de kaybedebilir. 2004 yılında Matthiesen tarafından yapılan Finlandiya da 350 üniversite çalışanı üzerinde yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre mağdurların, uyku bozukluğu, kaygı, depresyon, konsantrasyon sorunları, sosyal fobi vb gibi belirtiler yaşadığı gözlenmiştir. Aynı zamanda kurumda anlaşmazlıklarda ve çatışmalarda artma, sevgi saygı duygularında azalma ve güvensiz ortam, örgüt kültürü değerlerinde çökme, çalışanlardaki isteksizlik, işe gelmeme nedeni ile yaratıcılık ve başarıda düşme, yetişmiş kişilerin işten ayrılması, rapor ve izinlerin artması, işten çıkan kişilere ödenen tazminatlar yasal işlemler ve mahkemeler nedeni ile kurum ve ülke de etkilenmektedir. Ayrıca erken emeklilikler, ödenen sağlık harcamaları parçalanmış aileler ve sorunlu çocuklar nedeni ile de ülke ekonomisi etkilenmektedir.

Yıldırmanın oluşmasında etken olan yönetsel örgütsel nedenler;

Yıldırmaı ortaya çıkaran bazı yönetsel ve örgütsel durumlar vardır.

Örgütsel; Örgütsel sessizlik, ciddi problemlere karşı küçük tepkileri ifade etmektedir. Her ne kadar başlangıçta bu davranış bir bağlılık işareti olarak görülse de esas olan çalışanın örgütsel konu ve sorunlar hakkında bilgi ve fikir sahibi olmasına rağmen bilgi ve fikri bilinçli olarak saklama ve olumsuz bir durum olarak ele alınmaktadır. Bu sessizlik davranışı, bireyin doğrudan ya da dolaylı olarak isteklerini etkilemektedir. Örgütsel sessizlikle ilgili geliştirilen “bekleyiş teorisi” “sessizlik sarmalı” “kendini uyarılma teorisi” gibi çeşitli teoriler vardır.

Örgütsel sessizliğin üç türünden bahsedilmektedir. Bunlar; kabullenici sessizlik, korunma amaçlı sessizlik, koruma amaçlı sessizlik. Hangi amaçlı olursa olsun örgütsel sessizliğin nedenleri vardır. Örgütsel sessizliğin nedenlerini, çalışanların yönetime güvenmemesi, konuşmanın sakıncalı ve riskli görülmesi, dışlanma korkusu, ilişkinin/lerin bozulacağı korkusu

Yönetmelik

- Katı hiyerarşik yapı,
- Yıldırma davranışının bir araç olarak kullanılması (denetim, verimi artırma vb),
- İletişim kanallarının iyi çalışmaması,
- İnsan kaynaklarına yapılan harcamalarda kısıtlamalar,
- Kötü/ zayıf lider,
- Etkisiz Problem / çatışma çözme yeteneği,
- Takım çalışmasının azlığı ve yetersizliği,
- Yöneticilerin yıldırmanın varlığına inanmaları ya da inkâr etmeleri/ görmezden gelmeleri,
- Tek düzelik/ monotonluk,

Yıldırma ile mücadele

En önemli olan unsur yıldırma davranışına yönelik farkındalığın; işveren, diğer çalışan ve tüm toplum tarafından aynı önemde ve anlamda sağlanmış olmasıdır.

Herkesin yıldırma davranışına yönelik mücadele etmesi ve bunun için kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve duyarlılığın artırılması gereklidir.

İş yerlerinde yıldırma ile ilgili farkındalıklar artırılmalıdır.

Yasalar oluşturulmalı ve yasal yaptırımlar kişinin hak ve yükümlülüklerine yönelik yazılı ve görsel materyaller hazırlanarak kurum/kuruluşlarda eğitimler verilmeli ve görünen bir yerde maddeler halinde yer almalıdır.

Kalite standartlarının içinde yer almalı ve kurumlarda buna yönelik aktiviteler beklenmelidir.

Sağlık ve yargı çalışanlarının konu ile ilgili bilinçlendirilmelidir.

Tüm bu konulara yönelik yazılı ve görsel yayınlar, bilimsel toplantılar, hizmet içi eğitimler hazırlanmalıdır.

Yardım hatları ve merkezler oluşturulmalı ve buralara konuda uzman bireyler görevlendirilmelidir.

İlkokul düzeylerinde başlayan kendine / başkaların tüm canlılara saygı ve sevgi eğitimleri verilmelidir.

İlkokullarda başlayan duygudaşlık, farklılıklarla zenginleşme, paylaşım, takım olarak çalışma vb gibi eğitimler verilmelidir.

Ülkemizde yıldırma yönelik yapılan yasal düzenlemeler

- Mevzuat; 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu,
- 4857 sayılı iş kanunu,
- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu,
- 2011/2 sayılı İşyerlerindeki Psikolojik Tacizin (Mobbingin) önlenmesi genelgesi.

2011/2 sayılı başbakanlık genelgesi 19.03.2011 tarih ve 27879 sayılı resmi gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve genelgenim 4. Maddesi gereği mücadeleyi güçlendirmek üzere Çalışma ve Sosyal Güvenlik İletişim Merkezi Alo 170 üzerinden yardım ve destek sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ulusal ve uluslar arası yapılan bazı çalışmalar

1998 ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) Raporuna göre 1996 yılında Avrupa Birliğinin 15 üye ülkesinde gerçekleştirilen 15800 görüşmenin sonuçları; bir önceki yıl içinde çalışanların, %4'ünün (6 milyon çalışan) fiziksel şiddete, %2'sinin (3 milyon çalışan) cinsel tacize ve %8'inin (12 milyon çalışan) mobbinge maruz kaldığı doğrultusundadır.

İngiltere'de yapılan araştırma sonuçlarına göre çalışanların %53'ü mobbinge maruz kalmış ve %78'i de bu olaylara tanıklık etmiştir. İsveç'te yapılan istatistiksel bir araştırmanın bulgularına göre ise bir yıl içinde gerçekleşen intiharların %10-%15'inin nedeni mobbingdir. İsveç ve Almanya'da yüz binlerce mobbing mağdurunun erken emekli oldukları veya psikiyatri kliniklerinde yatarak tedavi edildikleri kayıtlarda yer almaktadır. İtalya'da 1 milyondan fazla çalışanın mobbing kurbanı olduğu bildirilmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Kurulu Alo 170 hattına 19.03.2011/06.04.2014 tarihleri arasında yapılan müracaat sonuçlarına göre 11393 müracaat olmuştur. Bunun %70'ini özel sektör %30 ise kamu oluşturmaktadır. Özel sektörde %58 erkek, %42 kadınlar başvururken, kamuda bu durum %50 olarak eşitlenmektedir.

Yapılan çalışmalar her geçen gün artarak devam etmektedir. Çalışmaların ve yayınların artarak devam etmesi her ne kadar olumlu bir durum ise de aynı zamanda bilgi kirliliği ve ortak dil kullanamama açısından da her geçen gün sorun oluşturmaya başlamaktadır.

Kaynaklar

- Altunay E, Oral G, Yalçinkaya M. Eğitim kurumlarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya Univ J Edu* 4/1 (Nisan /April 2014) s62-80.
- Gürhan N. A'dan Z'ye Mobbing Akademisyen Kitabevi. Ankara 2013.
- İşyerinde psikolojik taciz (mobbing) Bilgilendirme rehberi. TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. www.csgb.gov.tr
- Leyman H. The Content and development of mobbing at work. *Eur J Work Organ Psychol* 1996; 5 (2), 165-184.
- Leyman H, Gustafsson A. Mobbing at work and the development of post traumatic stress disorder. *Eur J Work Organ Psychol* 1996; 5 (2), 251-275.
- Leymann H. Mobbing and psychological terror at workplaces. *Viol Victims* 1990; 5(2): 119-126.
- Matthiesen SB, Einarsen S. Psychiatric Distress and Symptoms of PTSD among victims of bullying at work. *British J Guid Counsel* 2004; 32(3): 335-356.
- Poussard JM, Çamuroğlu Mİ. Psikolojik taciz- iş yerinde kâbus. Nobel yayınları (2009).
- Şahin M. Mobbing olgusuna anatomik bir bakış. Üniversite özelinde vaka analizi. *Akad Bak Derg* 2013; sayı 38. (<http://www.akademikbakis.org>)
- Tınaz P. İşyerinde psikolojik taciz (mobbing). İstanbul: Beta Basım Yayım, 2006.
- Tetik S. Mobbing Kavramı: birey ve örgütler açısından önemi. *KMÜ Sos Eko Araş Derg* 2010; 12 (18): 81-89. (www.kmu.edu.tr)
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2011). İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu. Ankara.
- Tutar H. İşyerinde psikolojik şiddet sarmalı: Nedenleri ve sonuçları. *J Administ Sci* 2004; 2.
- Yiğitbaş Ç, Deveci SE. Sağlık çalışanlarına mobbing. *Türk Tab Bir Mesleki Sağ Güv Derg* 2011; 48 (41).

Akademisyenlerin Proje Destekleri Konusunda Farkındalığının Artırılması

Prof. Dr. Bensu KARAHALİL

Gazi Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi

Giderek üniversitelerin bütçesinden bilimsel araştırmaların yapılabilirliği azalmaktadır. Hükümetin üniversitelere bilimsel araştırmalar için sağladığı desteğin azalmasıyla son derece sınırlı olmasından dolayı bilim insanlarını araştırma yapmak için üniversite dışında başka finansal kaynaklara yönlendirmekte bulmaya yönlendirerek teşvik etmektedir.

Üniversitelerin Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) dışında öğretim üyeleri tarafından Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım (IPA; Instrument for Pre-accession Assistance; http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/ipa/index_en.cfm), Ulusal Ajans, Çerçeve Programı 7 (FP7), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Sanayi Tezleri Programı (SAN-TEZ), Kalkınma Ajansları gibi bilimsel araştırma yapma imkanı, ulusal ve uluslararası işbirliklerini arttırmayı sağlayan destek projeleri bulunmaktadır. Bu projelerin yapılması milli ekonomik kalkınma, üniversite ve sivil toplum kuruluşları dayanışması, üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması ve/veya artırılması, hem üniversitede yapılacak bilimsel çalışmalara fon sağlanması hem de yeni fikirleri somut bir şekilde ekonomiye kazandırması açısından son derece önem arz etmektedir.

Öğretim üyeleri maaşlarındaki düşüklük nedeniyle, üniversite dışında bilimsel kaynak sağlayan bu destek programları, bilimsel araştırma yapma desteği yanında proje yürütücüsü ve yardımcı araştırmacılara Proje Teşvik İkramiyesi (PTİ) vererek desteklemesi bakımından

önemlidir. TÜBİTAK'ın Ulusal Destek Programları, Uluslararası Ortaklı Destek Programları, Sanayi Teşvikleri gibi çok geniş yelpazede sunulan farklı şartlara uygun programları hem bilimsel araştırma yapmayı hem de uluslararası programları sayesinde bilim insanlarına uluslararası bir ağ oluşturma imkanı sağlamaktadır.

Üniversiteler dışında öğretim görevlilerinin en fazla başvurdukları bilimsel kuruluş TÜBİTAK'dır. Ancak, TÜBİTAK'ın araştırma destek programları içinde en fazla 1001-Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı (<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/akademik/ulusal-destek-programlari/icerik-1001-bilimsel-ve-teknolojik-arastirma-projelerini-destekleme-pr>) ve 1002 - Hızlı Destek Programı (<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/akademik/ulusal-destek-programlari/icerik-1002-hizli-destek-programi>) bilinmektedir. 1001-programının bütçesi en fazla 360 000 TL ve proje süresi 36 aydır. Projenize yardımcı personel olarak bursiyer alabilirsiniz ancak bursiyer bütçeye dahildir. Bütçe dışında PTİ, kurum hissesi ve yurtdışı araştırmacı giderlerini sağlamaktadır. 1002- programı ise en fazla 12 ay olup, bütçesi 30 000 TL ile sınırlandırılmıştır. Bu program dahilinde de bursiyer alma şansı vardır, ancak bursiyer için ayrılan bütçe 30 000 TL proje bütçesinin içindedir (ayrı bir bütçesi yoktur) ve yürütücü ile araştırmacılara PTİ ödemesi yapılmamaktadır. Bilimsel bir kuruluştan destek alabilmek için öncelikler, o programın amaçlarına uygun olarak düşünülmelidir. Yeni bilginin olması ya da Türkiye için yeni bilgi olma özelliğinde

olmalı, bilimsel yorumların yapılması ve yorumlara katkı sağlayacak yeni bilimsel girişimlere yol açan, teknolojik problemlerin çözülmesine olanak verecek bilimsel esaslara dayanması gerekmektedir.

Akademik, Sanayi, kamu, girişimcilik, bilimsel etkinlik ve bilim ve toplum programları ile 1001 ve 1002 programları dışında ulusal ve uluslararası nitelikli ve diğer kuruluşlarla işbirliğine olanak sağlayan araştırma programları mevcuttur. TÜBİTAK'ın 1505-Üniversite-Sanayi İşbirliği Destek Programı üniversite ya da kamuya ait araştırma kurumlarındaki bilgi birikimi, teknoloji ve alt-yapının kullanılarak, pratikte uygulanabilir ve kullanılabilir olacak ve çeşitli kuruluşların ihtiyaçlarına cevap verecek ürün ya da süreçlerin gerçekleştirilmesine öncü olan bir programdır. Tüm bu bilgi ve uygulanabilirliğin sanayiye aktarılmasıyla proje çıktısı ticarileştirilecek ve ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır. Üniversitenin de araştırmalarını genişletmesine ve somut olarak katkısını ortaya koymasına olanak sağlayacaktır. Yürütücü kuruluş olan üniversite ve ilgili kuruluş ile işbirliği sözleşmesi imzalanmaktadır. Söz konusu proje kapsamında yeni ürün üretilmesi yada geliştirilmesi, standardın yükseltilmesi ve maliyeti düşürücü teknolojilerin oluşturulması gibi gerekli her basamakta finansman TÜBİTAK ve işbirliğinde bulunan kuruluş tarafından yapılacaktır. Programa ait internet sayfasında (<https://teydebtubitak.gov.tr/teydebanasayfa.htm>) ilgili formlar doldurularak başvuru yapılabilir. Bir milyon TL'ye kadar olan yüksek bir bütçeye sahiptir. 1001 programına ancak yılda 2 defa ve 1002 programına ise her ay başvuruda bulunabilirken, 1505 programına başvuru sürekli açık olduğu için yıl boyu yapılabilir.

1003-Öncelikli Alanlar Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı, programın isminde de vurgulandığı gibi özellikle ülkemiz için öncelikli alanlarda yer alan, örneğin, nanoteknoloji gibi konularla başvuru söz konusu olmaktadır. Sonuç odaklı, proje başvurusunda sıralanan hedef/hedeflerin izlenebilir olduğu ve yurt içinde yapılan Ar-Ge projeleri ile eşgüdüm sağlamaya olanak veren bir programdır. Program, proje süresini küçük (24 ay) ve orta-büyük ölçekli (36 ay) diye 2 alt gruba ayırmıştır. Bütçe miktarı her alt grup için her yıl belirlenmektedir. Bu programda da bursiyer alınabilir ve bursiyer bütçesi program bütçesinin içinde yer almaktadır. Ancak, PTİ, kurum hissesi ve yurtdışı araştırmacı giderleri hariçtir.

1007-Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini destek programı (<http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/akademik/ulusal-destek-programlari/icerik-1007-kamu-kurumlari-arastirma-ve-gelistirme-projelerini-dp>) kamu kurumlarının Ar-Ge ile giderilebilecek ihtiyaçlarının karşılanmasına da sorunlarının çözülmesi amacıyla

yönelik oluşturulmuş çağrı sistemine dayalı bir destek programıdır. Kamu Araştırmaları Destek Grubu (KAMAG) ve Savunma ve Güvenlik Teknolojileri Araştırma Destek Grubu (SAVTAG) iki Araştırma Destek Grubu tarafından desteklenmektedir. KAMAG, 1007 Programı kapsamında Ar-Ge faaliyetleri ile giderilecek ihtiyaçları tespit etmektedir ve bu ihtiyaçlar da üniversiteler, kamu Ar-Ge birimleri ve özel kuruluşların bilgi birikimi, yetişmiş insane gücü ve alt yapı imkanları kullanılarak 1007 Programı ile karşılanmaktadır. SAVTAG, işbirliklerini destekleyerek rekabet gücünü arttırmak, Ar-Ge faaliyetlerini sürdüren araştırmacılarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu projeler sonucunda oluşacak ürün, teknoloji, metod vs.e ait fikri hakların sahibi TÜBİTAK olacaktır.

IPA, Avrupa Birliğinin 2007-2013 dönemi için aday (Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya) vepotansiyel aday (Arnavutluk, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Kosova) ülkelere sağladığı katılım öncesi mali yardımların tamamının tek şemsiye altında toplandığı programdır. Amacı, aday ülkeleri üyelik sonrası yapısal ve uyum fonlarının programlaması, yönetimi ve uygulamasına hazırlamaktır. Bu sayede AB Mali Yardımlarında koordinasyonu ve sürekliliği sağlayacak ve finansman kurallarının benimsenmesi yoluyla çeşitli fonlar hazır hale getirilecektir. Her yıl proje çağrısı internet sayfasında duyurulmakta ve tüm üniversitelere ve kamu kurumlarına resmi yazıyla bildirilmektedir. Ancak, önerilen öncelikli alanlara başvuru yapılabilmektedir. Başvurular "Yeni araştırma alt yapısı önerisi" ve "Mevcut araştırma alt yapısına ilave yatırım başvurusu" şeklinde yapılabilir.

AB 7. Çerçeve Programı kapsamında Uluslararası İşbirliği Etkinlikleri alanında Hindistan'a yönelik devam eden ve bölgedeki işbirliklerini arttırmayı hedefleyen New INDIGO ERA-Net (Initiative for the Development and Integration of Indian and European Research) projesi kapsamında farklı konularda ortak araştırma projeleri çağrısı açılmaktadır. 2010 yılında "Biyoteknoloji ve Sağlık" konulu çağrı sayesinde Gazi Üniversitesi adına Avrupa Koordinatörlüğünü üstlendiğim Avrupaprojesi'nde Portekiz, İspanya, Fransa, Almanya, Hollanda ve Avusturya'nın seçkin üniversite ve enstitülerden oluşan 6 Avrupa'dan ve Hindistan olmak üzere 8 ülke arasında bilimsel bir network kurulması sağlanmıştır. "NanoLINEN: nanotoxicology link between India and European Nations" isimli proje 2012 yılında tamamlanmıştır ve projenin başarı öyküsü hem New Indigo(<http://stories.newindigo.eu/stories/nanolinen/>) hem de TÜBİTAK internet sayfasında paylaşılmıştır. Projenin major çıktılarından biri ise NanoSafety Congress 26-28 Nisan 2012 tarihinde Antalya'da gerçekleştirildi. Bu konuda çalışan değerli bilim insanlarının konuşmacı olarak

katıldığı ve 600'den fazla katılımcının iştirak ettiği seri kongrelerden birine Türkiye evsahipliği yapmış oldu (<http://www.newindigo.eu/object/event/4177.html>). Bu network sayesinde diğer bir uluslararası ortaklık destek programı olan, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Alanında Avrupa İşbirliği (COST) için partner olma şansı elde edilmiştir.

Uluslararası ağ oluşturmaya yönelik projeler; i. başka bir projeye dahil olma fırsatı sağlaması, ii. Üniversitenin tanınması ve eğitim-öğretimin uluslararası platforma kaydırılmasına aracılık eden Erasmus, Mevlana gibi ikili anlaşmaların sayısını arttırmamıza imkan sağlaması iii. Kurumlar/laboratuvarlar arasında validasyon çalışmaları yapılmasına olanak vermesi iv. Ortak kongreler düzenleyerek konu uzmanlarının bir araya getirilerek, konuların tartışılması gibi olanaklar sağlamaktadır.

Projelerde görev alabilme limitleri

Proje başvurularında TÜBİTAK Araştırma Destek Programları Başkanlığı (ARDEB) tarafından yürütülmekte olan destek programları kapsamındaki projelerde görev alabilme limitlerine dikkat etmek gerekmektedir. Hiç bir idari görevi olmayan tam zamanlı bilim insanları ile yürütücü olmaya engel idari görevi olmayan diğer idari görevliler; 1001, 1002 ve 1005 programları için 2 projede yürütücü veya 4 projede araştırmacı, 1003, 1007, 3001 ve 3501 programları için 1 yürütücü veya 2 araştırmacı olabilir. Tüm programlar değerlendirildiğinde ancak 3 yürütücü veya 6 araştırmacı veya 1 yürütücü, 4 araştırmacı veya 2 yürütücü, 2 araştırmacı olma hakkı vardır. HORIZON 2020 programı için bu toplam değerlere 1 yürütücü daha eklenmektedir. HORIZON 2020 kapsamında proje başvurusu yapmış ve eşik değeri geçmiş olan araştırmacılara, 1001, 1003 ve 1007 programlarından herhangi birinde bir proje yürütücüsü daha olma hakkı sağlanır. Uluslararası projeler için ne yürütücü ne de araştırmacı olarak bir sınırlama yoktur.

Proje önerilerinin değerlendirilmesi

Proje önerileri 1007-Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı hariç panel yöntemi ile değerlendirilmektedir. ARDEB tarafından ön incelemede, başvuru koşullarını sağlamayanlar iade edilir. Uygun olanlar, bilimsel değerlendirme için ilgili gruplara iletilir. Panel öncesi ön değerlendirmeyi takiben, Grup Yürütme Komitesi (GYK) onayı ile panele girecekler olanlar belirlenir. Uygun bulunmayanlar, gerekçeleriyle sahiplerine iade edilir. Proje konularına göre panel ve panelistler belirlenir. Proje sahipleriyle çıkar çatışması olmayan bir moderatör ve kurumlar arası dağılımın homojen olmasına dikkat edilerek panelistler seçilir. Panelistler etik kuralları ve nasıl bir değerlendirme yapacağı konusunda bilgilendirilmiş olarak panele katılır. Panelistler panele katılmadan proje önerileriyle ilgili sunularını yaparak eleştiri ve yorumlarını belirtirler. Projeler, özgün değer, yapılabirlik, personel, bütçe ve süre gibi değerlendirmelerden sonra gizli oy ve açık sayım şeklinde oylanır, rapor hazırlanır, panelistler tarafından imzalanır. Panel sonuçları GYK tarafından gözden geçirilerek GYK ve Grup Yürütme Komitesi Sekreterliği (GYKS) puanları ile birlikte ARDEB'e iletilir, panel sonuçları Başkanlığın onayına sunulur. Başkanlık tarafından desteklenmesine karar verilen projeler, ARDEB tarafından Gruplara bildirilir ve TÜBİTAK internet sayfasında ilan edilir.

Bilimsel araştırma ve özellikle uluslararası işbirliklerinin yapılması hem destek sağlanması hem de bilimsel tartışmaların ve bilgi transferinin hız kazanması açısından önemi büyüktür. Proje desteği ile ilgili programların sıklıkla kontrol edilmesi ve çalışma alanlarımıza cevap verecek destek programlarının değerlendirilmesi, ülke ekonomisi, üniversitelerimizin bilimsel ağının genişletilmesi açısından farklı bakış açılarıyla hem ekonomi hem de bilimsel araştırmalar açısından yeni hedef ve stratejilerin oluşturulması, geliştirilmesi ve uygulanması olanağı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Metin içinde belirtilen internet sayfaları.

Türkiye’de Akademisyen Yetiştirilmiyor

Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR

Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Üniversitelerde görevli araştırma görevlilerinin sorunlarıyla ilgili olarak **Eğitim Sen** tarafından yapılan araştırmanın bulguları hayli düşündürücü. Araştırma görevlileri sorunlarını anlatmışlar. Durum gerçekten trajik ve de çeşitli yönleriyle ele alınması gerekmekte.

Öncelikle belirtmek gerekir ki akademisyen olmak büyük özveri ister. Düşünsel meşguliyet diğerlerine benzemez. Günün belli saatleri arasına sıkıştırılan mesai ile sınırlı tutulacak bir uğraş alanı değil kesinlikle. İşiniz akademisyenlikse yaşamın hangi kesitine dokunursanız dokunun aklınız işinizdedir. Akademisyenlik, özü gereği bir meslek, bir iş olmaktan çok bir yaşam biçimi, bir kültürdür. Bir yaşam biçiminin, bir kültürün yerleşiklik kazanması için de süreklilik, paylaşım ve uyum gerekir.

Ama öncelikle sevmek gerek, coşku duymak, adanmak. Çünkü bütün bir topluma, insanlığa adanmaktır aynı zamanda. Daha iyi bir dünya için çalışmak, daha kaliteli bir insanca yaşam için kafa yormaktır. Sevmeden olmaz o nedenle de.

Akademisyenlik idealist olmayı gerektirir. Yaşamın her kesitinde, her ortamda düşünsel üretimin süreklilik içinde devam edeceğini bilerek akademisyen olmaya karar vermeli insan. Bu, gerçekten zor bir karardır, bir tür teslimiyettir aslında. Mesleki bir seçim değil, bir yaşam biçimi seçimidir.

Üniversitelerde yaşanmakta olan sorunların temelinde yatan da aslında hepsinden önce akademisyenliğin bu temel nosyonundan yoksunluğudur. İşsizlik sorunu, gelecek kaygısı vb. nedenlerin insanların meslek seçimlerinde öncelikli belirleyici olması bir meslekten çok daha fazla şey olan akademisyenliğin de yalnızca bir mesleki uğraş olarak alınmasına yol açmış bulunuyor. İşte asıl sorun tam da bu noktada başlıyor.

Araştırma görevlilerinin çoğu doğru hedef seçimi kaygısı taşımaksızın üniversite ortamında görev yapmak zorunda kalıyorlar. En vahimi ise araştırma görevlilerini akademik yaşama hazırlamakla da sorumlu öğretim üyelerinin çoğu için de akademisyenliğin sıradan bir meslek olarak yapılıyor olmasıdır. Akademik nosyondan yoksun akademisyenlerle üniversitelerde akademisyenliğin bir kültür, bir yaşam biçimi olarak yerleştirilmesi ise çok olanaklı görünmüyor.

Batı üniversiteleriyle aramızdaki temel fark da bu aslında. Akademisyenlik gelişmiş Batılı üniversitelerde bir yaşam biçimi ve kültür olarak yerleşiklik kazanmış bulunuyor. Üniversite yerleşkeleri akademisyenler için birer yaşam alanı. Akademisyenler bu yaşam alanında öğrencilere yalnızca öğreticilik yapmıyorlar, aynı zamanda onları eğitiyorlar da. Dolayısıyla da üniversite öğrencisi de üniversite eğitimi sürecinde yalnızca belli bir mesleki beceri elde etmekle kalmıyor, orada aynı zamanda belli bir kültürel nosyonla donanan, kişilik olarak gelişip olgunlaşan,

kendi özgür iradesine sahip birey olarak da yetişiyor. Bizim üniversitelerimizde eksik olan ise tam da bu anlayış.

Dolayısıyla da akademik yaşama başlangıç yapmak üzere üniversitelerde görev yapan araştırma görevlileri onları yetiştirmekle sorumlu öğretim elemanları tarafından her tür özel veya kurumsal yardımcı hizmette kullanılıyorlarsa, bunun temel nedeni akademik yaşama ilişkin temel anlayışın üniversitelerimizde henüz tam anlamıyla içselleştirilmemiş olmasından kaynaklanıyor. Öğretim elemanı ve araştırma görevlisi arasında bir tür usta-çırak ilişkisi olmalı. Ama bu ilişki düşünsel üretim ve aktarım biçiminde geliştirilmelidir. Üniversite olmanın, okullaşmanın da gerektirdiği şey budur zaten. Batılı üniversitelerde belli düşünsel gelenekler etrafında oluşmuş okullar, başka bir adla ekoller var. Bizler, Türkiye'nin akademisyenleri olarak yazıp çizdiğimiz her şeyde Batılı okullardan beslenmek

zorunda kalıyoruz. Köklü üniversitelerimizde bile bir akademik okullaşmadan söz edilemiyor ne yazık ki. Art arda üniversite açmak da çözüm değil. Diplomalı insan sayımızın artması istatistiksel açıdan gelişme göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak üniversiter anlamda bir gelişme, akademik yaşamın kurumsallaşması ve yerleşiklik kazanması, akademik kültürün oluşması açısından bunlar yeterli değil. Üniversitelere akademisyen almak gerekir, yardımcı hizmetlerde çalıştırılacak elemanlar değil. Alınan genç akademisyenlerin de yetiştirilmesi için sorumluluk yüklenmek gerekir, onlara akademisyenlikle bağdaşmayan sorumluluklar yüklemek değil. Başka türlü olmaz. Toplumsal gelişmede önemli yol almış ülkeler nitelikli bilgi üretimi yapabilen, düşünür yetiştirebilmiş ülkelerdir. Bizim de bir an önce istatistiklerin parlıtlı cazibesinden kurtulup üniversite eğitimimizi nitelikli hale getirmenin uygun stratejilerini belirlememiz gerekir.

Yeni İlaç Geliştirmede Üniversite-Sanayii İşbirliği

Prof. Dr. Sevgi YARDIM-AKAYDIN

Gazi Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi

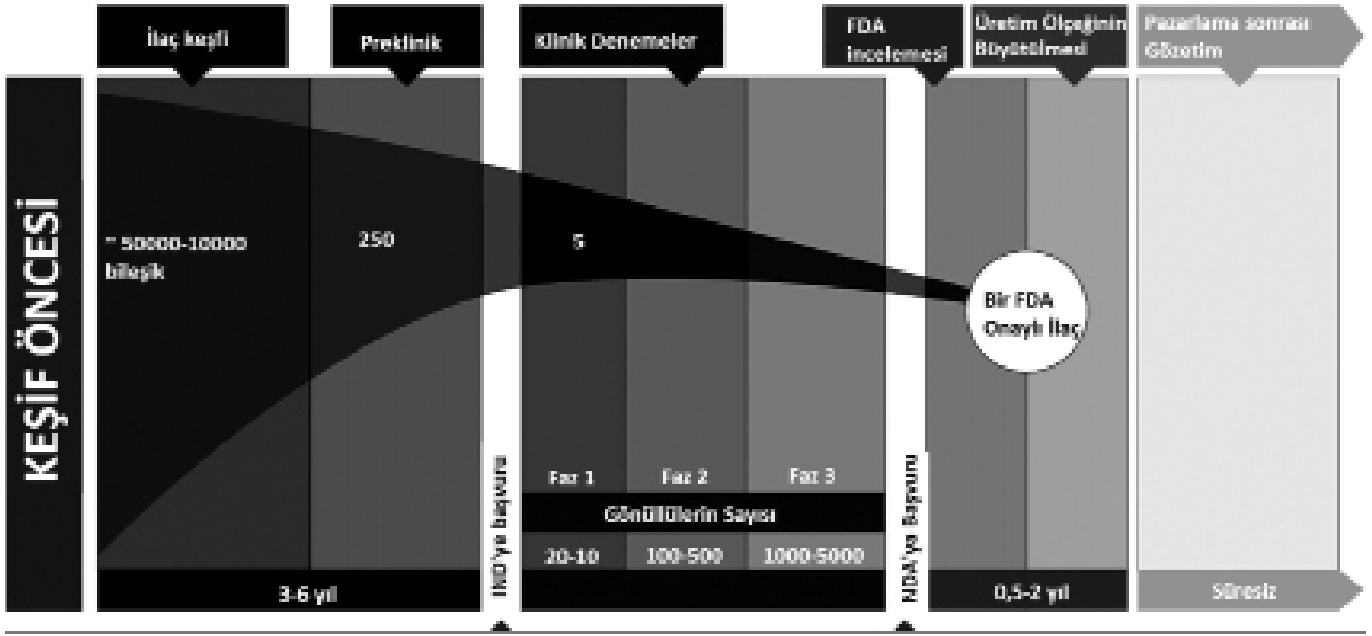
Farmasötik inovasyon birçok farklı alandan ortaklarla işbirliğini gerektirir. Bu nedenle, bu sektördeki çeşitli paydaşlar (biyoteknoloji şirketleri, büyük ilaç firmaları ve üniversiteler) arasında işbirliğinin artması yönünde büyüyen bir eğilim vardır. Avrupa'nın değişik yerlerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde işbirliği için bir platform sağlayan bilim odaklı merkezler kurulmuştur. Gerçek ortaklık, başarıyla ortak hedefe doğru birlikte çalışmak için karşılıklı anlayış, saygı ve hedeflerin doğru belirlenmesini gerektirir. Sanayinin de üniversiteler gibi hastalar açısından en iyi sonuç için ve sağlık hizmetlerinin sürekli gelişmesini sağlamak için ortaklıklara girmeye hazırlıklı olması gerekir. Tıbbın birçok alanında hala birçok ihtiyacın karşılanmaması nedeniyle, sanayi ve üniversite işbirliğinin kritik bir önemi vardır.

Yeni ilaç keşif süreci

Geçmişte, ilaç haline gelen doğal moleküller genellikle tesadüfen keşfedilirdi. *Rastlantısal Gözlem Dönemi* (19. yy'ın sonu ile 20. yy'ın başı) olarak bilinen bu dönemde tesadüfi gözlemler bazı çok önemli ilaçların keşfinde ve geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. 1928 yılında Alexander Fleming'in gözlemsel olarak penisilini keşfedişi antibiyotik tedavisinin başlangıcını oluşturmuştur. Tifo tedavisi için antibakteriyel olarak kullanılan sülfonamidlerin yan etki olarak kan şekerini düşürmelerinin saptanmasıyla oral antidiyabetik olarak kullanılmaya başlanması

bir diğer rastlantısal gözlem örneğidir. 1940'ların başlangıcı *Doku Biyokimyasına Odaklanma Döneminin (DBOD)* de açılışı olmuş ve bu dönemde antihipertansif ilaçlar, trankilizanlar, antiaritmik ilaçlar, beta blokerler gibi çeşitli farmakolojik gruplara özgü keşifler yapılmıştır. Döneme anlam katan en büyük keşif, tetrasiklinlerin bulunuşu olmuştur. Bu keşif rastlantısal olmaktan çok, bilgi birikimine dayalı, araştırma laboratuvarlarından köken alan bir sürecin ürünüdür. 1970'ler *Hücre Biyokimyasına Odaklanma Döneminin (HBOD)* başlangıcını oluşturmuştur. Özellikle kanser tedavisine yönelik ilaç araştırmalarının yoğunlaştığı bir dönem olarak bilinmektedir. 2000'lerde özellikle insan genom haritasının çözümlenmesi ile *Moleküler Yapılara Odaklanma Dönemi (MYOD)* tedavi alanlarında kullanılan yeni ürünlerin gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu ürünler "terapötik proteinler" olarak gruplandırılmakta ve moleküler biyoloji temelli teknolojiler aracılığıyla, düşük yatırım ölçekli, yüksek verim çıktılı ve az sayıda kalifiye eleman aracılığıyla, büyük hacimli üretim yapılması ile karakterizedir.

Günümüzde ilaçlar icat edilmektedir: hedefler seçilir, moleküller sentezlenir ve özellikleri test edilir; daha sonra, güvenlik değerlendirmesinin ardından, formülasyon ve üretimin tasarlanması gelir. Fikirten ürüne uzun bir döngü vardır. Karşılaştırma için, bir ilaç icat etme süreci bir android telefon ya da bilgisayar yaratmak için gereken sürenin yaklaşık üç katıdır. Bir ilacın geliştirilme maliyeti 1976 yılında 130 milyon dolar iken, 1996 yılında 500 milyon dolara yükselmiştir. Günümüzde ise, ilaç sanayisinin

Şekil 1. İlaçta araştırma ve geliştirme süreci. (Kaynak 1'den adapte edilmiştir).

her yeni ilaç icadı için yaklaşık 1 milyar ile 2 milyar \$ harcadığı tahmin edilmektedir.

Şekil 1 bir ilacın icat sürecini göstermektedir. Sürecin ilk yarısı ilaç keşfi için potansiyel hedefler belirlenmesine yol açan akademik temel bilimsel araştırmadan yıllar sonra başlar. İlaç hedefi doğrulandıktan sonra, sanayi sonraki 3 ila 6 yılı tahmini bileşik koleksiyonlarını veya doğal ürünleri taramaya, sonra yeni moleküller sentezlenmesine ve sağlık ve hastalık durumlarının çeşitli yönlerini temsil eden biyolojik tayinlerle bunların test edilmesine harcar. Bu testler, hayvan modellerindeki in vitro test ve değerlendirilmeyi ve kapsamlı güvenlik testlerini içerir. Eğer başarılı olursa, klinik çalışmalarda umut verici moleküllerin değerlendirilmesi ve onların büyük ölçekli üretim için hazırlanması eşit miktarda bir zaman alır. Bu aşamada başarısızlık oranı yüksektir; klinik testlere giren moleküllerin % 80'i ilaç olmaz. Buna ek olarak, yasal kurumlar tarafından inceleme tipik olarak 1 ek yıl daha sürer. Bir ilacın keşfi için gerekli toplam süre, bir bileşiğin belirlenmesinden tam yasal onayına kadar genellikle 10 ila 15 yıldır. Çoğunlukla, onay sonrası devam eden klinik çalışmalar ve aktif gözetim için bir zaman dilimi daha gerekir. Süreç entellektüel, ekonomik, organizasyonel ve duygusal olarak zorludur. Fakat başarılı olduğunda, hayatlar kurtarılır veya acılar hafifletilir.

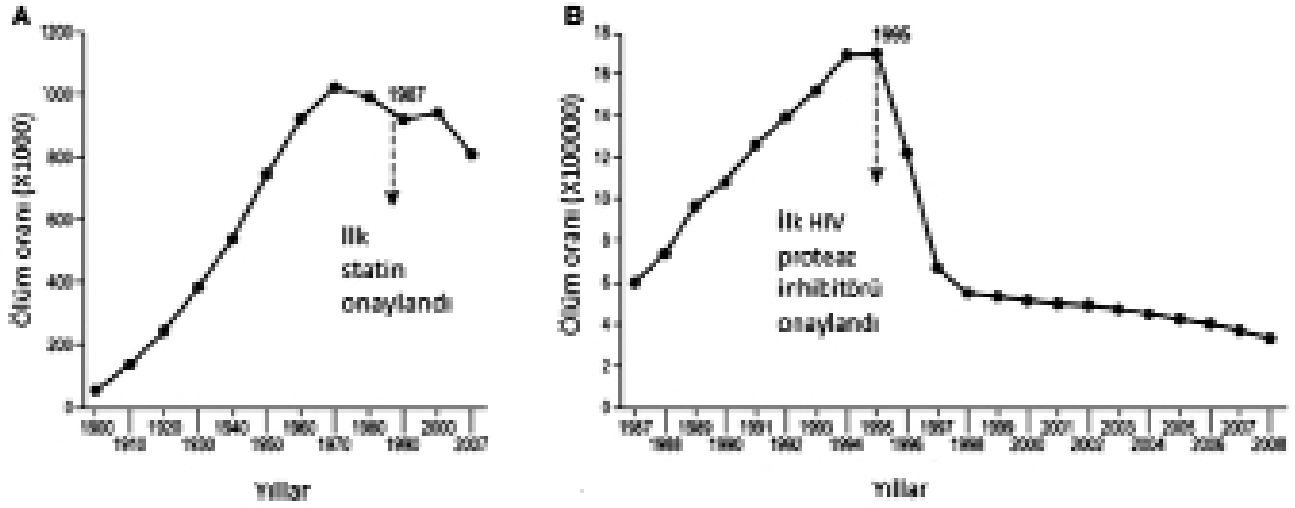
Yukarıda da belirtildiği gibi, yeni ilaç geliştirme çok pahalı ve uzun bir süreçtir ve en ufak bir hatada elde edilen tüm bilgiler güvenilirliğini ve değerini yitirebilmektedir. Bu nedenle sanılanın aksine klinik ilaç çalışmaları için gelişmiş ülkeler tercih edilmektedir. Örneğin Almanya'da

2008 yılında 3800 klinik araştırma projesi için başvuruda bulunulmuş, oysa Türkiye'de bu sayı sadece 400 olmuştur. Bir klinik ilaç denemesi yapmak için, ciddi protokoller geliştirmek, iyi bir araştırma ekibi kurmak ve çok önemli bir bütçeye sahip olmak gerekmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1981-1990 yılları arasında onaylanan 196 yeni ilacın 181'i (% 92.4) ilaç sanayisince, 7'si akademik kuruluşlarca ve 1'i devlet tarafından geliştirilmiştir.

Üniversite-ilaç sanayii işbirliği

İçsel büyüme teorilerinde bilgi birikiminin yeni ürün ve teknolojilerin ortaya çıkmasına yaptığı katkı, ekonomik kalkınmanın temel dayanağı olarak görülmeye başlanmıştır. Bilgi birikimi, bilginin üretilmesi ve yayılması süreçleriyle teknolojik değişmeye yol açan ve inovasyon sistemleri yaklaşımının temelini oluşturan önemli dinamiklerden biri olarak kabul edilir. Üniversiteler yeni bilgi ve fikirlerin kaynağı olarak düşünüldüğünde, bilgiyi üreten öğretim üyelerine ve üniversitedeki araştırmaya dayalı teknolojilere doğrudan erişim, sanayi kuruluşları açısından stratejik önem taşımaya başlamıştır.

Bilgi üretimi ve teknoloji geliştirme önemli miktarda sermaye yatırımı gerektiren faaliyetlerdir ve bunların finansmanı günümüzde, geçmişte de olduğu gibi, büyük oranda devlet tarafından sağlanmaktadır. Fakat bu alanlara aktarılan devlet kaynaklarının giderek azalması ve bu fonların elde edilmesi söz konusu olduğunda

Şekil 2. Kardiyovasküler hastalıklar ve AIDS'ten ölümlerin azaltılmasına katkıda bulunan ilaçların keşfi (Kaynak 1'den adapte edilmiştir).

gittikçe artan rekabet, üniversitelerdeki araştırmacıları, araştırmaları için yeni kaynaklar ve sponsorlar bulmaya zorlamıştır. Böylece sanayinin üniversitedeki araştırma faaliyetlerine katkısı artmış ve üniversite-sanayi işbirliği güçlenmiştir.

Üniversite ve ilaç sanayisi arasındaki işbirliği geleneği, modern tedaviler dönemi ile başlamıştır. Birçok olası örnek arasında respiratuvar tıpla çok ilgili iki tane vardır. Biri Philip Hench (Mayo Clinic), Tadeus Reichstein (Basel Üniversitesi) ve Edward Kendall (Mayo Clinic)'a bir Nobel Ödülü kazandıran kortikosteroidlerin keşfi ve klinik uygulamasıdır. Klinik çalışmalarda kullanılmak üzere kortizonun büyük ölçekli sentez işlemleri Merck'teki bir ekip tarafından geliştirilmiştir. Başka bir işbirliği 1952 yılında Nobel Ödülü kazanan Selman Waksman (Rutgers Üniversitesi) tarafından streptomisin keşfi için başlatılmıştır. O, ilk randomize klinik çalışma olarak kabul edilen Sir Geoffrey Marshall (Tıbbi Araştırma Konseyi, Birleşik Krallık) tarafından kullanılmaya hazır streptomisini sağlayacak bir üretim tesisi kurmak için George Merck'i ikna etti.

Ancak dünya steroid hormonların ve antibiyotiklerin keşfedildiği ve tedavi edici olarak test edildiği zamanlardan beri önemli ölçüde değişti. Şekil 2'de halk sağlığı ölçeğinde büyük bir başarı ile sonuçlanan büyük ilaç buluşlarına iki örnek gösterilmektedir. Bunlardan biri, 1970'lere kadar kardiyovasküler hastalıklardan ölüm oranı giderek artarken, 1980'lerde statinlerin bulunmasıyla kardiyovasküler mortalitedeki görülen düşüştür. Benzer şekilde, 1990'ların ortalarında ölümcül global bir salgın haline gelen AIDS. Anti-HIV ilaçların keşfinden sonra, dünyanın

birçok yerinde AIDS'li insanlar artık işlerine dönüp neredeyse normal bir yaşam sürdürürler. Bu örneklerin her ikisi de üniversite ve sanayi arasındaki işbirliklerinden kaynaklanan büyük halk sağlığı zaferleridir. Bunun gibi daha birçok örnek vardır. Belki en iyi örnekler, son 60 yıl içinde milyonlarca çocuğun hayatını kurtarmış olan aşılardır.

İşbirliğinin varoluş sebepleri

İlaç sanayisinin iş modeli inovasyona bağlıdır, ancak sektördeki inovasyon stratejilerinde artık büyüyen bir uçurum vardır. Bazı şirketler, geçmişte benzer seviyelerde, kendi araştırma motoruna yatırım yapmayı planlarlar. Diğerleri, iç araştırmalara uzun vadeli yatırım yaparak risk almaya istekli olmadıklarından yeniliği dışarıda arayarak başkalarına destek verirler. Bu büyük deneyin sonucunu öğrenmek yıllar alabilir. Ama Ar-Ge'deki farklı yaklaşımlara rağmen, tüm büyük ilaç firmaları kendi iç araştırma motoru ötesinde yenilik kaynakları için üniversiteleri incelemeye devam etmektedirler.

Neden ilaç sanayi ve üniversite arasındaki bir araştırma işbirliğine ihtiyaç vardır? Üniversite ve sanayi arasında maddi farklılıklar vardır, ama ikisi de hastalığın iyileştirilmesi ortak hedefini paylaşır. Sanayi yeni moleküler hedefleri tanımlayacak temel araştırma için ve sanayiden gelen buluşların etkinliğini ve güvenilirliğini değerlendirmek için üniversitenin klinik çalışmalarına güvenir. Sanayi üniversitenin sahip olduğu geniş temel araştırma laboratuvarlarına ve hastanelere sahip değildir. Tersine,

üniversite de hastaların iyileşmede kullanacağı ilaçlar ve teknolojiler için sanayiye güvenmek durumundadır. Ayrıca, üniversite tarafından alınan araştırma fonunun çoğu hükümetlerle anlaşmanın bir parçasıdır ve üniversite tarafından yapılan keşifler mümkün olduğunca insan sağlığını iyileştirmek için kullanılacaktır. Bir bakıma, üniversite ve ilaç sanayisi tamamlayıcı unsurlara sahiptir.

İşbirliğinin faydaları ve çekinceleri

Üniversite-sanayii işbirliğinin her iki taraf için faydaları olacaktır. Üniversiteler açısından bakıldığında işbirliği; üniversitelerin faaliyetleri için finansal destek sağlar, öğrencileri ve akademisyenleri ilginç ve "gerçek dünya" ya ilişkin sorunlarla yüzleştirir ve onlara endüstriyel tecrübe kazanma fırsatı sağlar, bölgesel ekonomik büyümeyi geliştirir ve öğrenciler için istihdam olanaklarını artırır. Ayrıca akademisyenler için geçici olarak başka yerlerde çalışma fırsatları sağlar. Sanayii açısından bakıldığında, genellikle sanayi laboratuvarlarında olmayan uzmanlık ve bilgiye, üniversitenin araştırma altyapısına ve insan kaynaklarına erişim sağlar. İşbirliği sanayiye ayrıca, üniversitenin temel ve uygulamalı araştırma sonuçlarına erişerek bunları yeni ürün ve proseslerinde kullanma, şirket prestijini ve imajını yükseltme, üniversitelerce sağlanan sürekli eğitim faaliyetlerinden yararlanma ve gelecekte kullanabilecekleri insan kaynağını istedikleri gibi şekillendirme fırsatı verir.

Üniversite-sanayii işbirliğinde faydaların yanı sıra çeşitli engellerle de karşılaşılır. Araştırma işbirlikleri için bir engel, her akademik enstitünün sanayii ile işbirliği konusunda kendi politikasının (çoğu politikaların dili benzer olsa da) olmasıdır. İkinci bariyer akademiden gelen bazı verilerin tekrarlanamamasıdır. Bu temel araştırmada çalışan herkes için bir sorun olmaktadır. Hedeflerin neredeyse üçte ikisinde temel başlangıç verilerinin tekrarlanmadığı gözlenmektedir. Üçüncü engel "bürokrasi" dir. Her başarılı araştırma, sürekli güçlü bir klinik araştırma bileşeni gerektirir. Ancak dünyanın belli bölgelerinde klinik araştırma kriz içindedir. Uzun süren bürokratik işlemler nedeniyle, klinik araştırmaya katılan gönüllü sayısında azalma gözlenir. Örneğin İngiltere'de bir hastanın denemeyi üstlenmek için ilk kaydolmasından çalışmaya katılma kararına kadar neredeyse 2 yıl geçer. Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun başlatma süreleri, yüksek vazgeçme oranları ve sık sık başvuranların deneme hedeflerini karşılamadaki başarısızlığı ile sonuçlanmaktadır. Öte yandan işbirliği yaparken, taraflar arasında müzakere ve bir işbirliği yönetmede zorluklar, akademik

özgürlük kaybı, işbirliğinin üniversitelerin misyon, itibar ve finansmanı üzerine etkisi, özlük hakları, v.b. konularda da çekincelerle karşılaşmaktadır.

Üniversite-ilaç sanayii işbirliklerine dünyadan ve Türkiye'den örnekler

2007 yılı verilerine göre dünyada ilaç Ar-Ge'sine ayrılan bütçe 58,8 milyar doların üzerindedir. Bu yatırımın % 25'i Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşmiştir. Ar-Ge yatırımlarının çok önemli bir kısmı klinik araştırmalarda harcanmaktadır. Son beş yıl içinde dünyada tüm önde gelen ilaç şirketlerinde, özel, bire-bir, yerel yaklaşımdan üniversiteler ile işbirliğine, akademik araştırma yakalamak için geniş kapsamlı, üst düzey stratejilerinin uygulanmasına açık bir kayma olmuştur.

İşbirliğinin üretken yollarını bulmak için devam eden birçok deneme vardır. Örneğin İngiltere'de Glaxo Smith Kline (GSK)'nin Stevenage Ar-Ge kampüsünde çalışan Cambridge Üniversitesi bilim adamlarından, Astra Zeneca ile 5 milyon £ işbirliği ile ortaklaşa olarak Manchester Üniversitesi'ndeki enflamatuar hastalıklar-daki araştırmaların finanse edilmesine kadar uzanır.

2013 yılında benzer bir girişim olarak, Johnson&Johnson (J&J) üniversite ve biyoteknoloji laboratuvarlarında erken evre araştırmaya bağlı keşif yapmak için İngiltere'de, Londra'da, Çin'de, Şanghay'da ve ABD'de, Kaliforniya ve Boston'da dört bölgesel inovasyon merkezi kurmayı planladığını açıkladı. Firma yetkilileri, amaçlarının dünyanın en iyi bilim ve teknolojisine sürekli erişime sahip olduğunu ve bu merkezlerin kendilerine yeniliklerin gerçekleştiği yerlere daha yakın olma ve en erken evre bilim ve teknolojiye yatırım yapma ve erişebilme imkanı sağladığını belirttiler. Firma Mart 2013'te Londra Inovasyon Merkezi'ni açtı ve Mayıs ayında Belçika'da üç enstitü ile nörodejeneratif hastalıklarda nöron ölümünü altında yatan mekanizmaların anlaşılması için beş yıllığına 5 milyon €'luk bir yatırım ile ilk işbirliğini duyurdu. Aynı yıl içinde Cambridge, Edinburgh, Manchester ve Oxford yaşam bilimlerinde yeni ortaklıklar kurulacağını bildirdiler.

Almac Discovery'nin Kuzey İrlanda Queen's University Belfast ile 13 milyon £'lik bir işbirliğini kabul etmesiyle sanayi disiplin ve becerilerini bir üniversite ortamına taşımak için başka bir girişim, Eylül 2013 yılında başladı. Anlaşmaya göre şirket Queens'te bir ilaç keşif tesisi kuracak ve 17 Almac bilim adamı onkoloji ilaç keşfi için ortak bir program üzerinde üniversitede üç yıl boyunca çalışacak.

Ancak açılımların hepsi sanayiden gelmiyor. Üniversiteler ve kamu Ar-Ge fonları ilaç (eczacılığın) gereksinimlerine uyacak şekilde kendi araştırmalarını şekillendirmeleri gerektiğinin farkındalar. En iyi örneklerden biri Ar-Ge için yılda 300 milyon £ yatırım yapan, Avrupa'nın en büyük onkoloji araştırma kurumu olan İngiltere Kanser Araştırma (CRUK)'nın teknoloji transferi kolu Kanser Araştırma Teknoloji (CRT)'dir. CRUK son zamanlarda katlanmamış veya yanlış katlanmış proteinlerin streslerine uyum sağlayan hücreler aracılığıyla bir sinyal yolunu bloke edecek ilaçları tanımlamak için J&J'nin bir parçası olan Janssen Biotech ile anlaştı. Sonuç olarak, onlar birlikte Londra'da Kanser Araştırma Enstitüsü'nde 25 bilim adamına eş-finansmanlık yapıyorlar ve Janssen projeden çıkan herhangi bir ilaç adayının klinik geliştirilmesinde liderlik yapacaktır.

AstraZeneca ve CRT bir dizi işbirliği imzalarken, Haziran 2013'deki bir anlaşma ile AstraZeneca Manchester Üniversitesi'nde Paterson Kanser Araştırmaları Enstitüsü'nden CRUK bilim adamlarına potansiyel bir etken madde taraması için kendi bileşik koleksiyonuna erişim izni vererek yeni bir çığır açmıştır. İlk kez dışarıdan bir grubun AstraZeneca'nın kimyasal kütüphanelerine erişim izin olmuştur ve anlaşma yenilik arayışının eczacılık ve geniş araştırma dünyası arasındaki angajman kurallarının nasıl değiştiğinin altını çizer.

Bu kural değişiklikleri, akademisyenlerin firmadan bileşikler alması ve onları daha da geliştirmesi ile, bir şeylerin doğal düzenini tersine çevirmiştir. Nitekim, Aralık 2013'de, CRUK aslında AstraZeneca tarafından astım tedavisi için geliştirilen ancak 2005 yılında terk edilen bir bileşik olan AZD2098'in böbrek kanserli hastalarda klinik denemeye alındığını duyurdu.

Bu işbirlikçi düzenlemelerin çoğu geçmişte olan tüm terapötik alanları kucaklayan büyük, programatik ama çoğunlukla verimsiz olan işbirliklerinden farklıdır. Bunun yerine, daha odaklı ve birçok yönden, daha özenli modeller gelişmektedir. Ortak yürütme komiteleri ne takip edilecek, ne ertelenecek ve fon nasıl tahsis edileceğine karar verirler. "Burada 3 yıllık bir çek, geri gel ve bu süre sonunda bize bize ne bulduğunu anlat" demek yerine, para şimdi kilometre taşları temelinde piyasaya sürülüyor. Ve sanayi sadece işbirliklerini finanse etmiyor, genetiği değiştirilmiş fareler, kimyasal kütüphaneler ve üstün görüntüleme yöntemleri gibi çekirdek kaynaklara da fon sağlıyor.

Türkiye ilaç pazarında yaklaşık 300 adet ilaç şirketi faaliyet göstermektedir. 15'i yabancı sermayeli olmak üzere 68 ilaç üretim tesisi bulunmaktadır ve sektörde yaklaşık 30.000 kişi istihdam edilmektedir. Sektörde çalışanların önemli bölümü yükseköğrenim görmüş olup bu oran

% 50 seviyelerindedir. Sektör doğası gereği dinamik ve değişime açık insan kaynağı ile sürekli olarak kendini yenileyen bir yapıya sahiptir. İstihdamın çoğunluğu üretim sürecinin dışında yani ruhsat, fiyatlandırma, satış ve pazarlama gibi alanlarda çalışmaktadır.

EFPIA (The European Federation of Pharmaceutical Industries and Associations)'nın 2012 verilerine göre 31 Avrupa ülkesinde yapılan değerlendirmelerde; tüm Avrupa'da ilaç üretimine harcanan para 213 milyar € iken Türkiye'de yaklaşık 35 milyar € civarında olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan, ilaç Ar-Ge'si için Avrupa'da toplam 30 milyar € harcama yapılırken Türkiye'de bu rakam 83 milyar € civarındadır. Dünya ilaç tüketiminin yaklaşık % 1'inin gerçekleştiği Türkiye'de bu fonlar da aynı oranda kullanılsa 800 milyon dolar tutarında araştırma yapılabilirdi. Gerekli altyapı sağlanabilmesi halinde şu andakinin en az 10 katı kadar klinik araştırma Türkiye'de yapılabilir. Eski Doğu bloğu ülkeleri son yıllarda büyük bir atak yaparak pek çok çalışmaya girmişlerdir. Örneğin komşumuz Bulgaristan 1995 yılında sadece 10 uluslararası klinik araştırma projesine katılmışken, 2008 yılında bu sayı 275'e çıkmıştır.

Türkiye'de Ar-Ge işbirliklerinde farklı sorunlar olduğu görülmektedir. Bu sorunlardan bazıları, üniversitelerin uygulamalı ya da klinik araştırma kapasitesinin azlığı, geleneksel akademik yükseltme kriterlerinin öğretim üyelerini sanayi ile işbirliği halinde projeler oluşturma, patentleme ve ürünün ticarileşmesini sağlama gibi aktiviteler yapmaya yönlendirmemesi, üniversitelerde disiplinlerarası proje oluşturma/yürütme kültürünün yeterince oluşmaması ve teknoloji transferi ofislerinin etkin çalışmaması v.b'dir.

Gazi Üniversitesi'nin de dahil olduğu pek çok üniversitenin Eczacılık Fakülte'lerinde geleneksel yöntemlerle etken madde geliştirme çalışmaları ya da hedefe yönelik yeni molekül tasarımı ve biyolojik etki çalışmaları proje bazında (üniversitelerin bilimsel araştırma projeleri ya da TÜBİTAK projeleri ile) yürütülmektedir. Yine Gazi Üniversitesi'nin de içerisinde yer aldığı bazı büyük üniversitelerde kurulan Teknoloji Transfer Ofisleri üniversite-sanayi arasında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Tezleri Destekleme (SAN-TEZ) projeleri ile sözleşmeli Ar-Ge faaliyetleri yürütülmesi konusunda çalışmalar yapmaktadır.

Türkiye'de ilk kez Ege Üniversitesinde ilaç geliştirme konusunda farmakokinetik araştırmalar yapmak üzere İlaç Geliştirme ve Farmakokinetik Araştırma-Uygulama Merkezi (ARGEFAR) kurulmuştur. Ayrıca 2011 yılında aynı üniversitede FABAL (Farmasötik Bilimler Araştırma Merkezi) kurulmuştur.

Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde Türk ilaç ve Serum Sanayi ile aşılarda araştırılması, geliştirilmesi ve üretilmesi için laboratuvar kurulmasına karar verilmiştir.

İstanbul Üniversitesi, NOVARTIS firması ile ilaç Araştırmaları Birimi ile Faz II, III ve IV düzeyinde, nöroloji, kardiyoloji, enfeksiyon, romatoloji, solunum, transplantasyon, hematoloji ve onkoloji alanlarında klinik çalışmalar ve eğitim-staj programları, bilgi alış-verişi, hekim - hasta eğitim programları geliştirilmesi konularında işbirliği yapmıştır. Yine İ.Ü. Eczacılık Fakültesi, Bilim İlaç ve SANDOZ ile Proje Bazlı Çalışma prensibi doğrultusunda müşterek projeler yürütmektedir.

Hacettepe Üniversitesi, Keymen İlaç ile Aşı AR-GE ve üretimi sözleşmesi, Almediko ile Laboratuvar Analiz Sözleşmesi ve Novartis ile Eğitim işbirliği sözleşmesi imzalamıştır. Bunların dışında İLKO ile Morfin sülfat tabletlerinin üretimi konusunda anlaşma yapmıştır.

Üniversite-ilaç sanayi işbirliğinde atılan en büyük adım, Kasım 2014'te Koç Üniversitesi İlaç Temel Araştırma Merkezi ile AstraZeneca arasında ilaç araştırmaları konusunda gerçekleştirilen bilimsel işbirliği anlaşmasıdır. Bu işbirliği anlaşmasıyla AstraZeneca, Koç Üniversitesi araştırmacılarına Açık İnovasyon Programı'ndaki moleküllere erişim hakkı tanımıştır.

Kaynaklar

- Rosenblatt M. How Academia and the pharmaceutical industry can work together. Ann Am Thorac Soc 2013; 10(1): 31-38.
- Abacıoğlu N. Türkiye İlaç Sanayii. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2009-41, İstanbul, 2010
- Moran N. Collaborative drug discovery. Chemis World 2014. www.chemistryworld.org
- University-Industry Collaborations: The Good, The Bad, and the Ugly. 2008 Spring National American Chemical Society Meeting; New Orleans, LA; April 6-10, 2008
- <http://www.abpi.org.uk/our-work/library/industry/Documents/Changing-shape-of-academic-collaborations-with-the-pharmaceutical-industry.pdf>

Sonuç

Günümüzde yürütülen işbirliği düzenlemelerin çoğu geçmişte olan tüm terapötik alanları kucaklayan büyük, programatik ama çoğunlukla verimsiz olan işbirliklerinden farklıdır. Bunun yerine, daha odaklı ve birçok yönden, daha özenli modeller gelişmektedir. Prekompetitif (genomik, biyomarkerler, hayvan modelleri) alanlarda, sağlık sistemlerine sahip "büyük" veritabanlarını kullanmada ve gelişen dünyanın hastalıkları arenasında endüstri akademi işbirlikleri için birçok fırsat vardır. İşbirliği, yeni ilaçların ve aşılarda geliştirilmesinde yenilik ve sağlık hizmetlerinin dünyanın her yerine dağıtımını teşvik edecektir. Misyonları ve kültürleri farklı olduğundan şirketler ve üniversiteler doğal ortaklar değildirler. Üniversite ile ilaç sanayi arasında güvene dayalı şeffaf bir ortam oluşturarak işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesi hem her iki taraf için yukarıda anlatılan birçok eksikliğin giderilmesi ve iş yükünün dağıtılması açısından hem de toplum sağlığı açısından faydalı olacaktır.

- 2011 Türkiye İlaç Sanayi Meclisi Sektör Raporu. TOBB Yayın Sıra No: 2012/170
- <http://www.xconomy.com/seattle/2011/05/10/pharma-academic-alliances-what-the-numbers-dont-tell-you/2/>
- Erdil E, Pamukçu MT, Akçomak İS, Erden Y. Değişen Üniversite-Sanayi İşbirliğinde Üniversite Örgütlenmesi. Ankara Üniv SBF Derg 2013; 68 (2); 95-127.
- http://www.efpia.eu/uploads/Figures_2014_Final.pdf
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. İlaç Sektörü Raporu (2013/1).

Gıda Konusunda Yanlış Yönlendirmeler

Prof. Dr. A. Kadir HALKMAN

Ankara Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi

Gıda ve beslenme konusunda tam anlamıyla günümüzde gerek sosyal medyada gerek basılı yayınlarda büyük bir bilgi kirliliği var. İnsanlar ne yiyip ne yemeyeceği konusunda endişeli. Bunun temel nedeni, konu üzerinde bilgisi olmayan ve medya tarafından şişirilen kişilerin yanlış yönlendirmesinden ibarettir. Bu yanlış yönlendirmelerin bir kısmı zararsız yanlış bilgi iken, içlerinde çok ciddi olarak halk sağlığı konusunda sorun yaratabilecek olanlar da var. Ancak sokaktaki insan ne yazık ki bunlara inanıyor. Sadece sokaktaki insan değil, okumuş/ yazmış/ aydın olarak tanımlanan kişilerden de bu saçmalıklara inananlar var. Yapılan algı araştırmalarına göre bu saçmalıklara inanın temel nedenleri arasında yönlendirmeyi yapanın tıp doktoru olması geliyor. Devamında TV programlarında bu kişilerin artık aileden biri gibi kabul edilmesi de var.

İnsanlar kendi beslenme inanışlarına/ alışkanlıklarına devam edebilirler. İsteyen kendi burcuna göre diyet yapabilir. Hiç kimse buna karşı gelemez. Ancak, başkalarının beslenme tarzına saçma sapan yönlendirmelerde bulunamazlar/ bulunmamalıdır. Burada bilgi kelimesini kullanmıyorum, sadece yönlendirme kelimesini kullanıyorum. Bilgi farklı bir şeydir, bilimsel temellerle uyum sağlamalıdır.

Bu yazı, Ankara Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü öğretim üyesi olmak sıfatıyla; toplumda gıda konusunda oluşan yanlış algıların düzeltilmesi ve doğru bilgileri aktarmak amacıyla yazılmıştır. Bunlar, benim doğrularım değildir, gıda biliminin doğrularındır.

Kendi doğrularımdan da bahsedeceğim ve bunların sadece benim doğrularım olduğunu özellikle belirteceğim.

Bu makalede, *E. coli* O157:H7 ve aflatoxin tehlikelerine/ risklerine de değinilmektedir. Amacım sadece gerçek tehlikeleri ve risklerini yazmaktan ibarettir. Bu makalenin yazarı olarak etsiz çiğ köfteyi ağzıma koymadığımı ama çiğ etten yapılan çiğ köfteyi ara sıra büyük zevkle tükettiğimi bildirmek durumundayım çünkü yakın çevrem bunu zaten bilir. Risk bana aittir. Hiç kimseye çiğ etten yapılan çiğ köfte tüketin demem. Bu cümledeki sihirli kelime [ara sıra]'dır. Ne kadar fazla çiğ köfte tüketirsem hastalık ve devamında ölüm riskinin o denli arttığının farkındayım. Kendi sağlıklı yaşamım konusundaki riski yönetmek benim sorumluluğumdur. Bugün henüz [yaşlı] olarak risk grubunda değilim ya da kendimi öyle görüyorum ve çiğ köfteyi ara sıra tüketiyorum. Hoşuma gidiyor. İleride [yaşlı] risk grubuna girdiğim zaman çiğ köfteyi sınırlayabilirim ya da [yaşadığın kadar yaşadın, daha özgürce çiğ köfte tüket] kararını uygulayabilirim. Risk bana aittir. Benim kabul ettiğim risklere kimse karışmasın, ben de başkaları adına risk almayayım.

Süt Konuları

İçme sütü/ sütlaç/ muhallebi/ okul içme sütü

Doğanın en mükemmel gıdası olan süt, yeni doğmuş bebekler tarafından tüketilen yegâne besin kaynağıdır.

Beslenme uzmanlarına göre 1-1,5 yaşa kadar tamam, sonrasında başka gıdalar gerekir. Bazı beslenme uzmanları da [bebek, anne sütünü emdiği kadar emsin] şeklinde görüş bildiriyor. Arkadaşlarım arasında çocuğunu 4 yaşına kadar emziren de var. Bu yazının yayımlandığı tarihte 61 yaşımıdayım ve hemen hemen her gün sütümü içerim. Bu, benim kişisel beslenme alışkanlığımdır.

Burada sütün faydalarını anlatmak gereksiz olacaktır. Sütü, hoşuma gittiği için içiyorum. Süt yerine yoğurt, kefir ve peynir gibi fermente süt ürünlerinin, kazein molekülünün daha küçülmesi nedeni ile bağırsakta sindiriminin daha yüksek olduğunu ve buna bağlı olarak beslenme açısından süt yerine bu gibi ürünlerin daha yararlı olduğunu biliyorum ama beni daha fazla ilgilendiren sütün tadı. İyisinden yoğurt (ayran), kefir ve peynir de tüketirim ama içme sütü olmazsa olmaz. Bu, benim beslenme tarzım yanında, ağızımın tadıdır. Alışkanlıklarım da önemli. Süt bende gaz yapmıyor. Hiç kimseye [benim gibi beslenin] gibi bir dayatmam olmayacağı gibi böyle bir tavsiyede de bulunmam. Ancak, kim ne derse desin, okul içme sütü programını tüm kalbimle destekliyorum. Bunun zorlama ile değil, tavsiye şeklinde yapılması gereklidir. Programın ilk uygulandığında yüzlerce çocuk hastalandı şeklinde haberler yapıldı. Basın yayın organlarında üretim izin tarihi, üretim tarihi olarak gösterildi ve böylece 6-7 yıl önce üretilmiş sütler çocuklara verildi şeklinde haberler verildi. Kimileri buna ciddi şekilde inandı. Çocukların hastalanmasında bireysel birkaç hastalanma oldu ama ağırlıklı olarak örgütlü psikolojik tepki idi. Sütü içmemiş çocukların dahi aynı cümlelerle aynı semptomları bildirdikleri saptandı.

Laktoz intoleransı konusunda endişeliyim. Çocuklar belli bir yaştan sonra süt içmiyor ama pekâlâ sütlaç ve muhallebi yiyorlar. Laktoz intoleransı olan kişiler sütlaç ve muhallebi yerlerse rahatsızlık duyarlar. Laktoz intoleransı olduğu için süt içemeyen, sütlaç ve muhallebi yiyemeyen tanıdıklarım var. Basitçe sütlaç yedikten sonra rahatsızlık duymayan bireylerde laktoz intoleransı yoktur. Bu bilgi bana Ankara Tıp Fakültesi Fizyoloji Abd'da çalışan bir tıp profesöründen verilmiştir ve kendisi laktoz intoleransı nedeni ile sütlaç yiyememektedir.

Çiğ sütteki yararlı probiyotik bakteriler ve sütün öldürülmesi

Evet, çiğ sütte insan sağlığı açısından yararlı bakteriler bulunabiliyor ancak sayıları yok denecek kadar azdır. Laboratuvarda bu bakterileri elde etmek için tam olarak canımız çıkıyor çünkü bunlar çiğ sütte nadiren ve çok az sayıda bulunuyorlar. Süt, çiğ olarak içilirse bu bakterilerden bir kısmı midenin yüksek asitliğinden kaçıp kurtularak

bağırsağa ulaşır. Bunlar, çok genel olarak probiyotik karakterde olmadıkları için bağırsak çeperine tutunamazlar ve sadece sindirim sisteminde kaldıkları sürede patojenlere karşı savaş vermeye çalışırlar. Ancak sayıca çok yetersiz oldukları için ne sindirime katkıda bulunabilirler ne de patojenlere karşı savaşta bir işe yararlar. Tam olarak Donkişotçuluk bile oynayamazlar. Çiğ sütteki yararlı bakteri konusu bundan ibarettir. Bu durumda hiç kimse çiğ sütü yararlı bakteri kaynağı olarak görmesin, başkalarına da bu şekilde göstermesin, hele probiyotik konusuna hiç girmesin, akademik unvanı her ne olursa olsun, konu üzerinde ağır cahil durumuna düşüp kendini rezil etmesin. Bir bardak sütteki 3-5 adet yararlı bakterinin hepsi probiyotik karakterli olsa ne olacak ki? Probiyotiklerin bağırsak sistemine hâkim olması için düzenli olarak 2 hafta boyunca her gün çok yaklaşık on milyar probiyotik karakterli bakterinin çeşitli gıdalarla ya da kapsül içinde liyofilize formda alınması gerekli. Kişisel düşüncem [probiyotik gıda sadece gıda pazarlama yöntemidir, probiyotik bakteri gerekli ise bağırsakta çözünen kapsül içinde liyofilize formda tüketilmesi daha doğrudur]. Bu benim yaklaşımımdır, konu üzerinde hiç bir araştırmam yoktur ve mesleğim itibarıyla böyle bir araştırma yapmam etik olmaz.

Tersine olarak çiğ süt, patojen bakteri kaynağıdır. Her çiğ sütte patojen bakteri olduğu iddia edilemez ancak ciddi bir potansiyel tehlike vardır. Eski toprak olarak tanımladığımız ninelerimiz ve dedelerimiz değil, onların nineleri ve dedeleri memeden sağıldığı şekli ile çiğ süt tüketiyorlar idi. Halen az gelişmiş Afrika/ Güneydoğu Asya ülkelerinde bu şekilde tüketiliyor.

Dünya, giderek gerek mikrobiyolojik gerek fiziksel gerek kimyasal olarak kirleniyor. *Salmonella* 1884 ve *E. coli* biyotip 1 ise 1885 yılında ilk olarak izole edilmiş iken *E. coli* O157:H7 bireysel olarak ilk kez 1971 yılında izole edilmiş ve 1982 yılında salgınlara yol açmıştır. 2011 bahar aylarında Almanya'da ortaya çıkan *E. coli* O104:H4 salgını öncesinde bu bakteriden fazlaca haberimiz yoktu. Bir çalışmamızda tümüyle rastlantı olarak çiğ süttten *E. coli* O157:H7 izole ettik. İzole ettiğimiz çiğ süt, pastörizasyon kurallarına tam olarak uyan bir fabrikaya gelen süt idi. Bu süt, hijyen kurallarına uymayan ve çiğ süttten peynir yapan bir işletmeye gitse idi ne olurdu? İnsanların mutlaka kitlesel olarak öleceğini iddia etmek zor ama gelişmiş ülkelerde bile bunun örnekleri vardır. Ya da medyatik olmaktan başka hiçbir özelliği olmayan bir yarı cahilin önerisi üzerine bu sütü içen kişi ne olurdu? *E. coli* O157:H7 için minimal enfeksiyon dozu sadece [1 KOB] ve hatta [0,3 EMS]* olarak veriliyor.

***KOB**: Koloni Oluşturan Birim. Petri kutusunda elde edilen sayım sonucudur. **EMS**: En Muhtemel Sayı: Çoklu tüp yöntemi ile elde edilen sayım sonucudur.

Bu değerler, vücuduna sindirim yolu ile 1 adet *E. coli* O157:H7 giren her kişinin öleceği anlamına gelmez. Ancak, ölenlerin tükettiği gıdalarda bu denli düşük sayılarda *E. coli* O157:H7 saptandığı anlamına gelir. *E. coli* O157:H7 öldürücü olmasa bile kalıcı böbrek kaybına da yol açabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre 2011 Almanya çıkışı *E. coli* O104:H4 salgını sonrasında 908 kişide böbrek hastalıklarına neden olan hemolitik üremik sendrom (HUS) görülmüştür.

Hal böyle iken kim, hangi bilimsel bilgi birikimi ile televizyona çıkıp insanlara çiğ süt içmeleri konusunda önerilerde bulunabilir? Kişi kendi beslenme bilgisi/ inanışları/ alışkanlıkları çerçevesinde çiğ süt içmeyi benimseyebilir. Saygı ile karşılanır. Ancak, televizyon ekranlarında bunu başkalarına önermek çok büyük hatadır. Gaflet, delalet ve hatta hıyanet olarak da tanımlanabilir. Hıyanet konusu sadece KÜKEM Derneğinde beraberce çalışma onuruna sahip olduğum Prof. Dr. Enver Tali Çetin'in kemiklerinin sızlamasıdır. Birisi ya da birileri buna kanıp çiğ süt içer ve zarar görür(ler)se bunun sorumluluğu kime ait olacaktır? [Bunu bir tıp doktoru söylüyor] diye buna kananda mı yoksa bu çok yanlış ve tehlikeli yönlendirmeyi yapanda mı?

Bu konuda son olarak şunu da belirtmek gerekiyor: Yıllar önce İngiltere'de tam kontrollü çiftliklerden elde edilen çiğ süt, soğutulmuş pazarlanır ve İngilizler bunu çiğ olarak tüketirlerdi. Daha sonra çiftlikler bu riskin göze alınmasından vazgeçtiler.

Sokak sütü

Kimileri sokak sütü olarak tanımlanan sütü, endüstriden geçmiş pastörize/ UHT süte göre daha sağlıklı bulabilir. Olabilir. Yine saygı ile karşılanır. Ancak sokak sütünün endüstriden geçmiş süttten daha sağlıklı olduğunu iddia etmek bilimsel gerçekleri reddetmekten başka bir şey değildir. Hani dünya yuvarlak değil de düzdür gibisinden saçma bir iddia gibi. Sokak sütlerinin tümü zararlıdır gibi bir bağnaz tutum içinde olmadığım gibi sanayiye de tümüyle süttten çıkmış ak kaşık olarak görmüyorum.

Küflenmiş ekmeğin kırsal alanda yaygın değerlendirildiği bir uygulama hayvanlara yedirmektir. Erkek sığira yedirirsek kas dokuda fazlaca mikotoksin birikmez. Ancak küflenmiş ekmeği süt ineğine verdiğimizde durum farklıdır ve küflü ekmeği yiyen süt ineğinde [eğer önceden oluşmuşsa] mikotoksinlerin süte geçtiği bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Sadece ekmek değil, küflenmiş diğer gıdalar ve özellikle küflenmiş yemin süt ineğine verilmesi durumunda ne kadar mikotoksinin süte geçebileceğinin hesabını, bugünkü birincil üretimi (tarımsal hammadde) yapan üreticiden beklememek gerekir.

Türkiye'de tarımsal üretimde halen ağırlıklı olarak köylülük vardır, çiftçilik giderek artmaktadır ancak henüz yeterli değildir. Çiftçilik ticari bir üretim iken, köylülük [kendi gereksinimini karşıladıktan sonra kalan kısmı satmak] olarak tanımlanmaktadır. Hangi köylüye [hayvana küflü ekmek, yedirme] denebilir ki? Köylüden toplanarak sokak sütü olarak pazarlanan hangi sütte antibiyotik kalıntısı ve mikotoksin varlığı kontrolü yapılabilir ki? Hangi tüketicinin evinde sokaktan aldığı sütte bu analizleri yapacak cihazlar vardır?

Ben, açık bir marka tutkunuyum. Özellikle et ve süt ürünlerinde tutkun olduğum markalar vardır. Bu markalarda kalite kontrolün nasıl yapıldığını biliyorum. Bugün evime sokak sütü girmiyor. Sokak sütçüsü iyi niyetli olabilir ancak konu üzerinde yeteri kadar bilgili olmayabilir. Bahçemde kendim inek yetiştirip sütünü sağarsam peki. Ama sattığı sütün antibiyotik ve mikotoksin kontrolleri konusunda bilgisi olduğundan emin olmadığım sokak sütçüsünün pazarladığı süttten çok uzak dururum.

Devamında çiğ süt ile gelen patojenlerin mutfakta sekonder kontaminasyonlara yol açma riski de vardır. Gelen sokak sütü genellikle bir tülbentten süzülüp kaynatılır. Süt kaynayınca patojenler ölür. Ama kaç ev kadını bu tülbendi kaynar suda yıkar?

Çiğ süttten yapılan peynir

Batı Avrupa ülkelerinde dahi çiğ süttten peynir yapılmakta ve bu şekilde tüketilmektedir. Çiğ süttten yapılan peynirlerde önemli olan hammaddenin mikrobiyolojik kalitesidir. Türkiye'de çiğ süttten yapılan peynir tüketimine bağlı olarak bruselloz vakaları özellikle Güneydoğu Anadolu ve Trakya'da yaygındır. Klinik mikrobiyologlar Türkiye'de bruselloz vakalarının sıklığını kuşkusuz benden çok daha iyi bilirler ve bu verilere çok daha hızlı erişebilirler.

UHT Süt

Yine konu üzerinde bilgisi olmayan bazı tıp doktorlarının UHT süt konusunda yanlış bilgileri ve toplumu yönlendirmeler vardır. Zararsız bir yönlendirme, UHT süt içmeyen kişi bundan sağlık açısından zarar görmez. Sadece güneşin dünya etrafında döndüğüne inanmak gibi zararsız bir bilgidir.

Basit bir ısı işlem uygulamasıdır, bezelye konservesine uygulanan ısı işlem kinetiklerinden farklı değildir. Bezelye konservesi üretilirken içine antibiyotik katılmadığı gibi UHT süte de antibiyotik katılmaz. Gerek yoktur. Isıl işlemin kinetik hesapları 1920'li yıllarda tümüyle açıklanmıştır. Tüm mikroorganizmalar öldürüldüğü için bezelye konservesi

ve UHT süt bozulmaz. Bezelye konservesi öldürülmüş değildir, sadece içindeki mikroorganizmalar öldürülmüştür. Hiç kimse bezelye öldürüldü demiyor ama çoğu kişi UHT süt hakkında konuşmaya çalışıyor.

Aslında UHT süt, benim gibi tembel kişilerin tüketim şeklidir. İnternet üzerinden sipariş veriyoruz, evimize UHT süt geliyor. Öbür türlü her gün bakkaldan pastörize süt almak gerekli. Pastörize süte kolayca erişilemeyecek kamp, mavi tur gibi uygulamalar için UHT süt vazgeçilmezdir. UHT sütte proteinlerin denatürasyonu ve bunun kanser ya da diğer sağlık riskleri oluşturduğu konusunda hiçbir bilimsel veri yoktur.

Organik Gıdalar Konusu

Kuşkusuz ilaçlanmamış, sadece organik gübre (hayvan dışkısı) ile gübrelenmiş gıdalar çoğu kişinin tercihidir. Organik gıda konusunda şunların da bilinmesi gerekir:

- Üzerinde organik gıda yazan her gıda organik değildir. Bir diğer deyiş ile organik olmayan bir gıdanın ambalajına organik yazınca o gıda organik gıda olmaz.
- İlaçlanmamış hammaddede küf gelişimine bağlı olarak mikotoksin oluşabildiği deneysel olarak gösterilmiştir. Beklenen bir sonuçtur. İlaçlanmamış her hammaddede mikotoksin olacağı da iddia edilemez.
- Bitki koruma uzmanları şöyle der: [İnsanlar, hastalık ve zararlılardan arta kalan bitkileri hasat ederler]. Bu durumda ilaç kullanılmamış (tarımsal üretimin gerektirdiği düzeyde bile ilaçlanmamış) bitkisel ürünlerde verim düşüklüğüne bağlı olarak maliyetler yüksek olur.
- Sadece hayvan dışkısı ile gübreleme yeterli olmayabilir. Bu durumda da verim düşecek, maliyetler artacaktır.
- Hayvan dışkısında patojenler olabilir ve doğrudan bitkiye bulaşabilir. ABD ve İngiltere’de yaygın tüketilen taze sıkılmış elma suyu ve elma şarabında (cider) *E. coli* O157:H7 kaynaklı hastalık ve ölümler olduğu kayıtlara geçmiştir.
- 2011 Mayıs ayında Almanya’dan başlayıp pek çok Avrupa ülkesini etkileyen *E. coli* O104:H4 salgınında Almanların, organik gıda tutkusu ve klor gibi dezenfektanların kullanılmasına olan tepkilerinin etkisi açıktır.

İstatistikler ve kanser konusu

Yakın arkadaşlarım şöyle bir sonucu elde etmişler: [Yıllara göre Türkiye’de nargile içen sayısındaki artış ile

aynı yıllarda Avustralya Hava Yollarında uçan Türklerin sayısındaki artış istatistiksel olarak kıyaslandığında $R^2=0,98$ bulunuyor**. Bunun anlamı; Türkiye’de yıllara göre nargile içen sayısı ile Avustralya Hava Yollarında seyahat eden Türk yolcu sayısında tam bir ilişki vardır. Buradan çıkan sonuç, Avustralya Hava Yollarının Türk yolcu sayısını artırması için nargile ikramı yapması gerekir.]. Kuşkusuz hiçbir ilgisi yok, sadece bir şaka ama rakamlar bunu gösteriyor.

Bu örneği hatırladığım kadarı ile 09 Mayıs 2013 tarihinde Abant İzzet Baysal Üniversitesi Gıda Mühendisliği Bölümü Öğrenci Topluluğu tarafından düzenlenen bir seminerde verdim ve doğal olarak öğrencilerden [konunun sulandırılması/ saptırılması] şeklinde tepki ve itiraz aldım. Toplantının başlangıcında öğrenci topluluğunun yıllara göre artan aktiviteleri övülmüş idi. [Peki, zaten amacım sulandırmak/ saptırmaktı. Şimdi hepimize hodri meydan diyorum. Öğrenci topluluğunun yıllara göre etkinlik artışı ile Bolu’da kanser vakaları artışını istatistiksel olarak analiz edip bana R^2 değerini verin. 0,8’den aşağı bulursanız haber verin.] dedim. Tabi ki o toplantıya katılanların bir kısmı R^2 değerini anlayacak sınıfa henüz gelmemişlerdi. 3. ve 4. sınıflar mesajı aldılar: [Ararsanız istatistiksel olarak böyle alakasız/ ilişkisiz sonuçlar da bulursunuz.]. İstatistik bilimini reddediyor ya da küçümsüyor değilim tam tersine, istatistiksel analize çok daha ciddi eğilmek gerekiyor. Ancak; doğru yerde ve doğru verilerle kullanılması gerekir. Aksi halde nargile/ Türk yolcu ya da öğrenci topluluğu/ kanser vakası artışı gibi saçma sonuçlar da elde edilebilir.

Günümüzde kanser vakalarındaki artış; gıda katkıları, gıda ışınlama, mikrodalga kullanımı ile ilişkilendirilmeye çalışılıyor. Aranırsa bulunur. Kanser vakalarındaki artış; spor yapan gençlerin sayısındaki artış ya da organik gıda tüketimindeki artış ile de ilişkilendirilebilir ve oldukça yüksek R^2 değerleri elde edilir. Sonra da saçma sapan değerlendirmeler, TV’lerde Prof. Dr. unvanı ile ahkâm kesmeler başlar. Ne yazık ki saf vatandaş da bunlara inanır.

Tıp doktoru bir yakınımın yaklaşımı şöyle: [Her ne kadar 4-5 yaş düzeyinde dahi lösemi görülse de kanser, çok genel olarak yaşlı hastalığıdır. Yaşam süresi giderek uzuyor, dolayısı ile insanlar kanser olmaya vakit buluyor. Öncesinde insanlar kanser olacak yaşa gelmeden ölüyorlardı, ömür uzadı artık kanser vakaları görülme şansı arttı.]. Ben, kanser uzmanı değilim ve haddimi bilirim. Sadece tıp doktoru olan bir yakınımın bildirişini yazdım. Bu konu, kanser üzerinde uzman kişiler tarafından değerlendirilir ya da değerlendirilmeye dahi gerek bulunmaz, benim dışımdadır.

** R^2 en fazla 1 olabilir. $R^2=0,98$ istatistiksel olarak tam bir ilişkiyi gösterir.

Sonuç

Beslenme temel bilgilerine ve kişisel sağlık durumuna uyarak isteyen istediğini yer, istemediğini yemez. Yeter ki

Kaynaklar

Anonymous. www.fao.org, www.fda.gov, www.tarim.gov.tr, www.who.int web sayfaları, 2014
Lawley R, Curtis L, Davis J. The food safety guidebook. Croydon: CPI Group, 2012: 533

konu üzerinde yanlış ve tehlikeli bilgilendirmelere kanmasın. Bilimsel veriye sahip olmadan da kimseyi yanlış yönlendirmesin.

Sevgiyle,

Lukes D. Quality Assurance and legislation. In: G Campbell-Platt, ed. Food science and technology. New Delhi: Wiley-Blackwell, 2009: 353-398

Onoğur TA, Elmacı Y, Demirağ. Gıda kalite sağlama. İzmir: Sıdaş, 2011: 248

Tıp'ta Bilimsel Kongreler ve Endüstri İlişkisi

Prof. Dr. İ. Kıvılcım OĞUZÜLGEN

Gazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun tanımına göre, bilimsel toplantılar; üst düzeyde özgün bilimsel yeniliklerin ilk kez açıklandığı, katılımcıların karşılıklı olarak bilgi alışverişinde bulunduğu tartışmalı toplantılardır. Belirli bir bilim dalında ya da bilim dallarında yapılan özgün araştırmaların, araştırmayı yapan kişilerce diğer bilim insanlarına sunulması amacıyla yapılan tartışmalı toplantılar ise kongre olarak tanımlanır. Belirli bir konuyu aydınlatmak amacıyla, bilim insanı ve araştırmacıların bir araya geldikleri ve konuşmacıların konunun belirli bölümlerini sundukları tartışmalı toplantılar ise sempozyumlardır.

Bu tür toplantılar tıp camiasının olmazsa olmazlarıdır. Didaktik tanımının dışında düşünmek gerekirse, *kongreler* hekimlerin yeni araştırmalarını duyurmak, başkalarının çalışmalarından haberdar olmak, çeşitli oturumlarda yetkin kişilerin derlediği en yeni bilgileri öğrenmek, meslektaşları ile buluşmak, aynı konularda çalışanlarla tartışarak araştırmalarında karşılaştıkları problemlere çözümler aramak, ortak araştırma projeleri oluşturmak... gibi işlevleri yerine getirdikleri çok yararlı aktiviteler olarak da tanımlanabilir.

Her hekim için kongre katılımı farklı anlam taşımaktadır. Araştırma görevlileri için ders dinleyip not tutmak, bazı uzmanlar için mezuniyet sonrası eğitimin bir parçası olarak eksiklerini tamamlamak, genç bilim insanları için akademik hayatının başında bir çalışmasını sunmak, konuşmacı için bazen itibar bazen bilgi paylaşımı, oturum

başkanı için tecrübesini paylaşmak, meslek örgütü veya organizasyon komitesindekiler için görev, bazıları için ise eski arkadaşlarıyla karşılaşmak, tatil yapmak, yeni yerler, yeni oteller görmek anlamını da taşıyabilir.

Ancak bu kadar yüksek ve çeşitli beklenti ile düzenlenen kongreler oldukça maliyetli organizasyonlardır. Katılımcı ve oturum sayısı arttıkça maliyet de artmaktadır. Ülkemizdeki mevcut sağlık sisteminde, izinlerini kullanarak ve aylık kazançlarının bir kısmından feragat ederek kongreye katılmayı seçen yukarıda tanımlanan her farklı beklentideki katılımcı, yaptığı fedakarlığın karşılığı olarak doyurucu bir bilimsel program bulmayı ve/veya konforlu hatta lüks koşullarda ağırlandırmayı da ummaktadır.

Tüm bu beklentiler kongreyi düzenleyen meslek örgütü ve organizasyon komitesine bir yandan ağır bir sorumluluk yüklemekte, bir yandan da ciddi bir maliyete neden olmaktadır. Köklü meslek örgütlerinin amaçları arasında eğitimi iyileştirmek, araştırmaları desteklemek, mesleki ve bilimsel standartları geliştirmek, etkin koruma, tanı ve tedaviyi sağlamak, ulusal sağlık politikalarını geliştirmek, mesleki saygınlığı, özlük haklarını ve etik değerleri en üst düzeye yükseltmek, ulusal, bölgesel ve küresel işbirliğini oluşturmak olduğu varsayılabilir.

Eğitimi iyileştirmek, mesleki ve bilimsel standartları geliştirmek, etkin koruma, tanı ve tedaviyi sağlamak adına düzenlenen kongreler, kurslar, verilen burslar, yazılan kitaplar, oluşturulan rehberler, araştırmaları desteklemek için sağlanan fonların hemen hemen tümünün kaynağı

kongre gelirleri ve tıbbi ilaç ve cihaz endüstrinin işbirliği ile sağlanan fonlardan karşılanmaktadır. Yani kongre gelirleri ve endüstri ile işbirliği sonucu sağlanan fonlar meslek örgütlerinin sembolik üyelik ücretleri dışında asıl gelir kaynağını da oluşturmaktadır.

2014 yılında düzenlenen meslek örgütü kongrelerine genel olarak bakıldığında kongre katılımının katılımcı başına maliyetinin 3000 TL'ye kadar ulaştığı görülmektedir. Yine 2014 yılında katılımcı hekim sayısı 1000'in üzerinde olan dört meslek örgütünün kongre verilerine bakıldığında kongreye katılan hekimlerin ortalama % 4.1'nin (%1.2-7.6) ancak bu yüksek bedeli kendi imkanları ile karşıladıkları görülmektedir. Kalan katılımcılar için bu bedeller endüstri tarafından veya derneklerce karşılanmıştır ki bu işin ucunun yine endüstriye dayandığını göstermektedir.

Endüstri-hekim ve meslek örgütü arasındaki hassas denge neredeyse 100 yıldır tartışılmaktadır. Endüstrinin, temel amacı olan hastaya sağlanacak yararın yanında, doğal olarak ürününü satma gayreti, reklam, kâr ve ürün geliştirme için araştırmalar yapma veya destekleme kaygıları vardır. Hekim-endüstri ilişkileriyle ilgili tartışmanın temelini promosyonlarla hekimin tedavi ve ilaç seçiminde tarafsızlığını kaybedeceği, üstelik endüstri tarafından harcanan bu paranın aslında ilaç ve sağlık hizmeti bedellerine ve dolayısıyla hastalara yansıtacağı iddiasıdır. İlaç endüstrisinin ürünlerini pazarlamak amacıyla reklam, eşantıyon, kongre ve toplantı davetleri ile çok miktarda para harcadığı bilinmektedir. Peki bu miktar gerçekten çok mudur ? 2001 yılında Amerikan Sürekli Tıp Eğitimi Akreditasyon Kurulu, Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) 2001 yılında sürekli tıp eğitimi aktivitelerine endüstrinin 729 milyon dolar sağladığını, bu miktarın bu amaçla harcanan toplam bütçenin %60'ından fazla olduğunu belirtmektedir. 2008 yılında yayınlanan başka bir yazıda ise sadece ABD'de endüstrinin harcamalarının yılda 50 milyar dolardan fazla olduğu ve bunun en az 1-2 milyar dolarının sürekli tıp eğitimi aktivitelerine harcanacağı tahmin edildiği belirtilmektedir.

Hekim açısından olaya bakıldığında, şüphesiz; önce hasta yararı, sonra tıp biliminin ilerlemesi açısından araştırma ve bilgi üretimi gelir. Türk Tabipleri Birliği (TTB) 2013 Hekim-Endüstri İlişkileri Kılavuzunda belirtildiği gibi, hekimlerin ilaç ve tıbbi teknoloji üreticisi kuruluşlarla ilişkileri; hasta tedavisi, hekimlik mesleğinin toplum önündeki saygınlığı, meslektaşlar arası saygı ve şirketler ile eşit uzaklıkta olma kuralını zedelesen bu bir etik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Endüstrinin kongre katılımı konusundaki maddi desteği bu kuralı zedelediği sürece, hekimlerin mesleki gelişimlerini iyileştirmeye ve meslek örgütlerinin amaçlarını gerçekleştirmelerine yardım

ederken kendi felsefelerindeki koşulsuz eğitim desteği amacına da hizmet etmektedir.

Hekimin kendini geliştirmesi bakımından uluslararası ve ulusal kongrelere katılımı önemlidir. Ancak, kongre seyahat giderlerinin karşılanması da bir promosyon biçimi olduğu unutulmamalıdır. Konu ile ilgili 29 makalenin incelendiği bir meta-analizde, hekim endüstri ilişkileri ve etkilenme boyutlarının araştırılmış, kongre-seyahat giderleri, yemek giderleri gibi promosyonların hekimlerin ilacı reçete etme pratiklerinde bir artışa neden olduğu anlaşılmıştır. Şu durumda hekimin bir endüstri kuruluşundan bir kongre katılım desteği almış veya alamamış olması hastanın yararına seçim yapmak konusundaki bağımsız karar alma yetisini engelleyeceği düşünülüyorsa farklı çözümler aranmalıdır.

Bir çözüm, TTB 2013 Hekim-Endüstri İlişkileri Kılavuzu'nda da önerildiği gibi endüstrinin her türlü desteği kongreyi düzenleyen meslek örgütüne yapması, katılımcılara bunu hakkaniyetli olarak meslek örgütünün dağıtması olabilir. Ancak burada da meslek örgütünün yapısı, uzmanlık alanındaki tüm meslektaşlarına, tüm üyelerine eşit uzaklıkta durması ve demokratik yapılanma koşulu devreye girecektir. İlkelerinde insana ve emeğe saygı, katılımcılık, dayanışma, saydamlık, hesap verebilirlik ve etik kurallara uyum olan her meslek örgütünün bunu hakkıyla yapabileceği kabul edilebilir.

Diğer bir çözüm önerisi hekimlerin çalıştıkları kurumların objektif ve tarafsız kriterlerle kendi hekimlerinin kongre masraflarını karşılamalıdır. Sonuçta bilgilerini güncelleyen hekim, o kurumun çalışanı olarak o kuruma gelen hastaları güncel bilgileri ile tedavi edecek, kendi adı kadar kurumun adını da yüceltecektir. ABD'de bazı kurumlar (üniversite ve hastanelerde) endüstri desteği olmadan sürekli tıp eğitimi uygulamaları için başarılı modeller uygulamaya başlamışlardır. Ancak ülkemizde eğitim veren ve vermeyen sağlık kurumlarının ciddi bütçe sorunu yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Her geçen yıl tıp fakültelerinde eğitim için ayrılan fonun azaldığı bir ülkede bu öneri gerçekçi olmaktan uzaktır.

Belki de beklentimiz çalıştığımız kurumdan değil, kendimizden olmalıdır? Yani hekimler kendi eğitimleri için kendileri harcamalıdır. Bu kadarına güçleri yetebilir ancak eğilimlerin o yönde olmadığı da görülmektedir. ABD ve İskoçya'da yapılan araştırmalar, hekimlerin endüstrinin kongrelere yönelik desteğinin bias doğurduğunu düşündüklerini ancak bu hekimlerin sadece yarısından daha azının endüstri desteğini azaltmak için kongrelere katılım ücreti ödemeye istekli olduklarını belirtmektedir.

Eğitimi yaymanın günümüzdeki alternatif yöntemleri arasında akıllı telefon uygulamaları, sosyal medya ve internet sayılabilir. Bu yöntemlerle eğitim, etkili, kişinin bulunduğu yerden ulaşabileceği, uluslararası katılımlı ve karbon ayak izimizi azaltıcı, çevreci ve maliyeti oldukça düşüren etkinlikler olarak düşünülebilir. Ancak sanal alemdeki bu kültüre alışmak kolay olmayacaktır. Daha önce de değinildiği gibi kongreler yeni meslektaşlarla tanışmak, eskilerle görüşmek ve bilgi-deneyim paylaşmak için eşsiz bir ortam sunarlar. Video konferanslar, webinarlar maliyetleri azaltabilirler ama günümüzde gittikçe azalmaya başlayan, üstelik sanal olmayan sıcak insani ilişkilerin, insana değmenin maliyeti karşılanmaya değmez mi?

Aslında tüm dünyada yeni etik düzenlemeler ve mali kaynakların azalması nedeniyle endüstrinin de desteği artık eski yıllardaki gibi sınırsız değildir. Endüstri desteğinin azalması doktorlara daha fazla maliyet ve eğitimi sağlayan meslek örgütlerine gelir kaybı yaratabilir ancak yine de sürekli tıp eğitimi devam edecektir ve kalitesi değişmeksizin maliyeti azaltmanın yolları aranacaktır. Kısa dönemde endüstrinin desteği aşamalı şekilde azaldıkça, doktorlar kongre katılımları için kendi bütçelerinden

harcamaya başlayacak ve kongrelerin maliyeti düşük lüks olmayan yerlerde yapılmasını (her ne kadar bazıları için çekici/cazip gelirse de)doğal karşılamaya alışacaklardır.

Azalan endüstri desteğini kompanse etmek, eğitimle ilgili konularda kaynak yaratma ve eğitimi hekime götürme konusunda farklı modeller ve kaynaklar geliştirilmesi ile mümkün olabilir.

Sonuçta özellikle düşük gelirli ülkelerde ulusal veya uluslararası kongre katılımları için endüstri desteği hala kaçınılmaz gibi görünmektedir. Genel olarak hekim ve endüstri arasındaki etkileşimin önüne geçilemez, kaçınılamaz ve hatta bu sinerji zorunludur. Bu durum kabul edilmeli ancak doğru yönetilmelidir. nemli olan endüstrinin desteğine rağmen kongrelerin tarafsızlığını koruyabilmeleridir. Bunu sağlamada en önemli rol meslek örgütlerine ve kongre organizasyon komitelerine düşmektedir. Meslek örgütlerinin, örneklerinde olduğu gibi (Türk Toraks Derneği, İspanyol Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Derneği-SEPAR gibi) konuyla ilgili kurallarını belirlemeleri, ilan etmeleri ve bu kurallara koşulsuz uymaları anahtar noktayı oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- Treci K. Bir kongreye katılmak. ANKEM Derg 2009; 23(2): 94-100.
- Karadağ B, Kalyoncu FA. Kongreler ve doktorlar. Toraks Blteni 2012; (Aralık): 24-25.
- Gagnon MA, Lexchin J. The cost of pushing pills: a new estimate of pharmaceutical promotion expenditures in the United States. PLoS Med 2008; 5: e1.
- Kerridge I. Pharmaceutical industry support for continuing medical education: Is it time to disengage? J Paediatr Child Health 2011; 47: 690-2.
- Wazana A. Physicians and the pharmaceutical industry: is a gift ever just a gift? JAMA 2000; 283: 373-80.
- Mraco CA, Moskop JC, Solomon RC, Geiderman JM, Larkin GL. Gift to physicians from the pharmaceutical industry: An ethical analysis. Ann Emerg Med 2006; 48: 513-21.

- Ağalar C, Ağalar F, Sayek İ. Hekim ve ila şirketleri arasındaki etkileşimler. ocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2005; 48: 273-283.
- Türk Tabipleri Birliği Hekim Endüstri İlişkileri Kılavuzu. 19 Kasım 2013. <http://www.ttb.org.tr/mevzuat/>
- Isaacs D. Industry sponsorship of scientific meetings: Peaks and troughs. J Paediatr Child Health 2012; 48: 547
- Chiner E, Fernández-Fabrella E, de Lucas P. Ethical Concerns of Congresses and Joint Winter Meetings of the Spanish Society of Pneumology and Thoracic Surgery. Arch Bronconeumol 2013; 49: 201-6
- Türk Toraks Derneği sürekli tıp eğitimi etkinliklerinde ilkeler. 2 Aralık 2004. <http://www.toraks.org.tr/>

Türkiye Nereye Gidiyor?

Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Türkiye’de yaşayan, Türkiye ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan herkesin kafasında aynı soru var; Türkiye nereye gidiyor? Makul bir soru; iç politikada olduğu gibi dış politikada da ciddi gerginlikler yaşanıyor.

İktidara göre, iktidarı eleştirenlerin hepsi gidişatı ya yanlış ya da abartılı okuyor. İktidarın söylemlerine bakılırsa herşey yolunda; yaşananlar “arınmadır”. Muhalefet edenlerin ortak noktası, hak, hukuk, temel haklar hak getire. Düzen değiştirilmektedir.

Hukukun üstünlüğü meselesi

Herkesin dilinden düşürmediği kavram ise “hukukun üstünlüğü”. Önce hukukun üstünlüğü kavramına açıklık getirelim. *Hukukun üstünlüğü* kavramı İngilizce “the rule of law” dan çeviridir. Bu çeviri yanıltıcı bir kanı yaratmaktadır. Hukukun diğer şeylerden daha üstün olduğu kanısını yaratmaktadır. Hukuka üstünlük gücü yüklenmesi bir çıkarsamadır. *The rule of law* toplumsal düzenin kanun ve kurallara bağlı kalınarak gerçekleştirilmesi anlamına gelir. Hukuki bir terim olduğu kadar siyasidir; toplumsal düzeni diğer herşeyin tekiline ve tekeline önceler. Kısaca bu kavram, *toplumsal düzenin kanun ve kurallara bütünsellik içinde bağlı kalınmasını emreder*. Sözü edilen toplumsal düzen ise kapitalist sistemin içindedir. Tekil bir kapitalizm söz konusu değildir. Avrupa kapitalizmi olduğu gibi, ABD, Japonya, Rusya ve Türkiye’de uygulanan değişik formlarda

kapitalizmlerden söz etmek mümkündür. Aynı ülkede farklı iktidarlar tarafından uygulanan farklı kapitalizmler de bulunmaktadır. Farklı kapitalizmler arasındaki ilişkiler de *uluslararası düzen* içinde gerçekleşmektedir. Örneğin Avrupa için İnsan Hakları Mahkemesi bu mahkemenin kararlarının ulusal iç hukuk kararlarının üstünde olduğunu kabul eden ülkeler tarafından oluşturulmakta ve kapitalizmin Avrupa’daki uygulamasının kanun ve kurallarını insan hakları bakımından ulusal düzlem ile Avrupa düzlemi arasında kanunlar ve kuralların uygulamasını denetlemektedir. Kısaca Avrupa kapitalizmi düzeni ile ulusal kapitalizmler arasında uyum olması esastır. Diğer bir ifade ile Avrupa düzleminde bulunan düzenin ulusal düzlemlere temsil edilmesini emreder. Bu kavram üzerinde bu kadar durmamın nedeni aşağıda yapacağım analizi hukuk üzerine oturtmak istediğim için değil, kavramın içeriğinin hukukla sınırlı olmadığı, farklı kapitalizm uygulamaları içinde ve bunlar arasındaki ilişkilerin düzen ve sistem ile ilişkili olduğunun altını çizmek içindir. Bu bahiste hatırdan tutulması gereken ikinci önemli nokta, Türkiye’de AKP öncesi uygulanan kapitalizmde ciddi kopuşlar gerçekleştirilmiştir. Son aylarda yapılan yasal düzenlemeler ve mevzuat “yeni” kapitalist düzenin, “yeni Türkiye”nin, formunu yansıtmaktadır. Emek üzerinden sermaye birikimi, artı değer aktarımı, gelirin paylaşımı gibi konularda eski (AKP öncesi) ve yeni (AKP dönemi) kapitalizmleri arasında esasa ilişkin devamlılık olduğu açıktır. Form ile esas arasındaki ilişki şu noktalarda önemli hale gelmektedir. Temel hakların tanındığı toplumsal düzende bireysel ve kolektif haklara karşı nisbi de olsa saygı vardır, örneğin hiç kimse düşüncesinden dolayı

cezalandırılmaz ve sabahın köründe makul şüphe ile göz altına alınmaz. Form değiştirildiğinde bütün bunları yapmak mümkündür, buna da demokratik yönetim denmez. İlk durumda kapitalizmin esasına ilişkin konularda sosyal güçler arasında müzakere ve mücadele yapılırken, ikinci durumda sosyal güçlerin müzakere ve mücadelesi formda yapılan değişiklikler sonucu kısıtlanır. Toplumsal tepki olduğunda ise baskı mekanizmaları artar ve artan baskı mekanizmaları yasal ve mevzuata ilişkin düzenlemeler –form – ile legalleştirilmeye çalışılır. Türkiye’de uzun süredir ikincisi gerçekleşmektedir. “Yeni” kapitalizm formda yapılan değişikliklerle yerleştirilmeye ve sürdürülebilir kılınmaya çalışılıyor. Daha açık ifadeyle, iktidar yasal ve mevzuat düzenlemeleri ile yürütme gücünü güçlendirip, forma ilişkin eleştirilere karşı zor kullanmayı meşrulaştırmaya çalışıyor. Bunun demokratik olduğunu söylemek için ikiden fazla yalancı şahit bulmak gerekir. Türkiye’de yaşanan gerçeklik toplumsal düzenin – “yeni” kapitalizmin zora dayanarak yerleştirilmesi sürecidir. Bu süreçte demokratik yöntemlerle (sosyal güçler arası müzakere ve mücadeleye dayalı) mücadele etme alanı çok daralmıştır. İç politika bağlamında Türkiye nereye gidiyor sorusunun cevabı açıktır: En hafifinden otoriteryanizmdir. Daha vahimi, toplum öyle bir gerilim içinde ki, küçük bir kıvılcım büyük çatışmalara yol açabilecek durumda. Gerilimi artıran nedenlerin başında geleni iktidarın sorunları çözmek yerine sorunu dönüştürerek zaman kazanmaya çalışmaktan öteye geçen bir strateji üretememesidir. Net bir örnekle açıklamak gerekirse; Soma’da 40 TL günlük ücret karşılığı çalışan madenciler önlem alınmadığı için öldüler, kısa süre içinde Ermenek’te benzer durum yaşandı; sorun çözülmedi, dönüştürüldü ve işçi ölümleri halen devam etmektedir. Öte yandan kamu vicdanında aklanmayan yolsuzluk dosyalarına takipsizlik kararı verilmekle kalmadı, çalışanların ödediği vergi üzerinden kamu vicdanında aklanmayan yolsuzluk dosyalarına faiz ödendi. Bu ortamda gerilim gerileyebilir mi?

Dış politikada gerginlikler

İktidarın izlediği dış politika gerilimlere yol açtı, hatta çatışmacı bir tona büründüğünü söylemek mümkün. Dış politikayı analiz ederken iç politikadan bağımsız olmadığını peşinen söylemekte yarar var. Bugünkü yönetim seçim yoluyla iktidara yükselirken uluslararası politikadan bağımsız hareket etmedi. Henüz milletvekili ve başbakan olmadan önce Erdoğan ile dönemin Dünya Bankası başkanı Paul Wolfowitz arasında ilişkiyi kuran kişinin Ahmet Davutoğlu olduğu, bu ilişkinin Gülen Cemaati üzerinden kurulduğu ve ABD’de bulunan Yahudi lobicilerinin bu ilişkilendirmede aktif rol oynadığı üzerine epeyce yazıldı. II. Bush yönetiminin Erdoğan’ı henüz başbakan olmadan

başbakan gibi karşıladığı da bilinmektedir. Daha önceden dile getirmekle birlikte 2014 yılı Aralık ayında iktidara yakın çevrelerin açıkça itiraf ettiği ABD’nin de açıkça desteklediği AKP-Gülen Cemaati ortaklığı ideolojik olarak daha eskiye gitmekle birlikte AKP’nin hükümete gelişile ete kemiğe büründüğü bilinmektedir. Bugün bu ortaklığın bozulduğu, tarafların birbirini ihanetle suçladığını sağır sultan dahi duydu. Son bir yılda eski ortaklar arasında yaşanan şey karşılıklı güç sınamalarıdır.

ABD’nin doğrudan ve AB’nin de uyum paketleri üzerinden ilişkilendirerek desteklediği bu ortaklığın izlediği dış politika, uluslararası politikanın öngördüğü çerçevede komşularla sıfır sorun, ritmik diplomasi, Türkiye’nin merkezi bir güç olduğu, AB ile AB normlarına uygun ilişkiler içinde olunacağı ve böylece Türkiye’de siyasetin demokratikleştirileceği, güvenlik merkezli söylemlerden çıkıp insan odaklı dış politika izleneceği gibi cazip söylemler bu ortaklığın ürünü olarak sunuldu. Bu ortaklığın karşılaştığı tek önemli sorun 1 Mart 2003 tezkeresine TBMM’nin onay vermemesidir. Ortaklık bunu arızı bir durum olarak sundu ve ABD ile ilişkisini derinleştirmek üzere hükümet ABD’nin Türkiye üzerinden Irak’a karşı savaş yürütmesini önlemedi, hatta destek verdi. Literatürde çok az tartışılan bir konu Türkiye’de maalesef hiç tartışılmadı: 2003 yılında ABD-İngiltere’nin Irak’a karşı yürüttüğü savaş illegaldir. Savaş suçu işlenmiştir. Ortaklık bunu hiç hesaba katmadı. Suçu işleyen ABD yönetimi olunca akan sular duruyor. Ortaklık ta bu konuda sustu, çünkü ABD’nin desteğine halen ihtiyaçları vardı. ABD ile adı geçen ortaklar arasında örtüşen bir çıkar daha vardı: Soğuk Savaş Sonrası dönemde çok merkezli uluslararası düzenin kurulabileceğini dillendiren asker-sivil bürokratlar ABD’de iktidarda bulunan yeni muhafazakarları rahatsız etti. ABD kendi öncülüğünde tek merkezli uluslararası düzeni giderek artan ölçüde zor kullanarak inşa etmek istiyordu, Avrupa’dan Almanya ve Fransa yönetimleri bundan hoşlanmamıştı ve buna karşı ABD gerekirse Avrupa’da “Eski Avrupa”ya karşı “Yeni Avrupa”yı kurarız söylemini dile getirdi. ABD ile Avrupa’nın iki önemli aktörü arasındaki gerginlik Türkiye’de Ortakların ekmeğine yağ sürdü. Türkiye’deki Ortaklara ihtiyaç vardı. AKP-Gülen Cemaati Ortaklığı ABD ile pazarlığı yüksekte açmak istedi. Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar’da Türkiye’nin merkezi bir güç olarak daha geniş alanda ritmik diplomasi yoluyla etkin olması için ABD ile işbirliği içinde yeni Osmanlıcı (alt-bölgesel güç olmak) politikaya soyundu. 2009’a kadar ABD Ortakların yönelimlerini sınıdı. Türkiye’ye arabuluculuk rolü oynaması için alan açıldı. Suriye ile İsrail arasında, Filistin ile İsrail arasında, İran ile Batı arasında arabuluculuk yapmaya çalıştı AKP yönetimi. Bunların hiçbirisinden yapıcı, kalıcı bir sonuç çıkmadı. Bir başarı hikayesi olmadı. Daha da vahimi, Filistin konusunda Erdoğan

kendisinin İsrail tarafından kullanıldığını düşündü. Öfke patlaması yaşayıp, "One Minute!" dediğinde ortaklığı destekleyen ABD desteğini çekmeye başladı, fakat tamamen vazgeçmedi çünkü köşeye sıkıştırılmış bir aktöre baskı kurmak daha kolaydı. Obama yönetiminin yeni başlangıç yapma girişimi bu anlama gelir. ABD'nin desteği ve telkini olmadan Ortaklar ortaklığı sürdürmekte zorlanmaya başladılar, çünkü Ortaklar arasında İsrail'e yönelik tavır konusunda görüş farklılığı vardı. Gülen Cemaati'nin uluslararası düzlemde varlığını sürdürmesi ABD'nin desteğiyle mümkündü Gülen bunu baştan beri bildiği için İsrail'e karşı sert bir tavır almadı, AKP ise AKP iktidarı olmaksızın ABD'nin Ortadoğu'da iş bitirici olamayacağı varsayımından hareket ettiği, seçimlerde aldığı oyun yüksekliğine güvenerek benzer desteği Arap dünyasında da bulacağını umduğu anlaşılmaktadır. Erdoğan "One Minute!" dedikten sonra beklentisinde önceleri haklı çıktı; Arap dünyasında krallar gibi karşılandı, fakat bunu fiili bir başarıya tahvil edemedi. Dış politikada fiili başarıya tahvil edemese de, bu durum iç politikada kıvrak bir manevra yapılabilesine imkan sundu. Çok merkezli uluslararası düzenin oluşacağını ve Türkiye'nin yeni uluslararası düzen içinde konumunu yeniden tanımlaması gerektiğini dile getiren asker-sivil bürokratların baskı altına alınması doğrultusunda Gülen Cemaati'nin yargı marifetiyle yaptığı hamleye siyasi destek sağladığı açıktır. Cemaate yakın yargının Ergenekon, Balyoz, OdaTV vb davalarıyla asker-sivil bürokratları tasfiye etme girişimine siyasi destek vererek AKP-Gülen Cemmati Ortaklığını yeniden inşa etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu nikah tazeleme girişimi ABD'nin desteğiyle sürdürülebilir kılındı. ABD 1 Mart 2003 tezkeresinin geçmemesinin sorumluluğunu asker-sivil bürokratlara yüklemişti, böylece bunların cezalandırılmalarına "teknik-istihbarat" desteği verdiği açıktır. Dinleme faaliyetlerinin bu kadar geniş çaplı oluşu, CD'lerde çok sayıda maddi hataların bulunması bu sürece yabancı istihbarat örgütlerinin dahil olduğu kanısını uyandırmaktadır. Ortaklık ve ortaklığı destekleyen taraflar bir kez daha ortak hareket edebilecekler ve tasfiye gerçekleşecekti, fakat ortakların eskisi kadar birbirine güvenmedikleri geçmişe yönelik 2014 Aralık ayında açıkça yapılan itiraflarından anlaşılmaktadır. 2011 yılında AKP ile Cemaat ortaklığının yollarının ayrılmaya başladığını söylemek mümkündür: AKP Cemaatin Ortaklığına ihtiyaç duymadan Suriye konusunda ABD ile işbirliğine dayanan bir dış politika stratejisi izlemeye başladığı anlaşılmaktadır. ABD'nin Esad rejimini devireceği kurgusu üzerinden hareketle Erdoğan-Davutoğlu, Esad rejimi ile yakınlaşma stratejisini 2011'de hızla terk edip, çatışmacı bir dış politikaya yöneldiği bilinmektedir. Komşularla sıfır sorun, ritmik diplomasi vb söylemler buharlaştı, yerini sosyal inşacılığa dayanan – yapısızlaştı, böl ve yönet – politikasına bıraktı. Suriye yapısızlaştırıldı, bölündü

fakat bölünen bölgelerde etkili olmak isteyen başka yerel ve bölgesel talipler çıktı. Uluslararası düzlemde ise ABD, Rusya'nın askeri müdahaleyi önleyen manevrasına imkan verdi, böylece AKP'nin varsaydığı ABD-Türkiye işbirliği tamamen askıya alınmasa da AKP'nin öngördüğü ihtiraslı dış politika boşa çıktı. Bölgesel düzlemde Türkiye kifayetsiz muhteris konumuna düştü. Ortaklığın zeminini kayganlaştıran ve kırılma noktasına ulaştıran manevralardan birini Gülen Cemaati, ötekini de AKP'nin yaptığı anlaşılmaktadır. Cemaat yargı, güvenlik güçleri, eğitim kurumları içinde edindiği güçten hareketle AKP'nin alanını daraltma girişiminde bulunurken, AKP Cemaatin mali gücünü kırmak üzere adım attı. Bunlar karşılıklı güç sınamalarıdır. 17/25 Aralık 2013 vakaları karşılıklı güç sınamalarının göstergeleridir. Ortaklık bozulmuş, çatışma başlamış ve devam etmektedir.

Dış politikada Türkiye gerginlikten kuşatılmışlığa doğru koşar adım gidiyor. AKP'nin dış politikada izlediği yanlış politikalar, iç politikada yaptığı zigzaglar bir bütün olarak bakıldığında Türkiye'de AKP'yönetiminin yarattığı gerginlik hızla Türkiye'nin kuşatılmasına yol açmıştır. Türkiye'de herkes herkese karşı kuşkulu bakıyor, iç politikada sorunlar kartopu gibi büyüyor, Kürt meselesinde açılım girişimi beklenti çitasını yükseltti, fakat çözüm hiç kolay gözüküyor. Zaten kapitalist sistem içinde bu sorun çözülemez, ancak dönüştürülerek sorun yeni bir formda yeniden üretilir. Nitekim fiiliyatta bu yaşanıyor. İktidar çevre ülkelerde yaşananları yanlış analiz etmektedir. Suriye ve Ukrayna'da yaşananlar kimlik meselesi gibi gösteriliyor, halbuki Ukrayna'da yaşanan çatışma Batı kapitalizmi ile Rusya kapitalizminin Ukrayna'da ekonomik alan oluşturma rekabetinden doğan sistem içi, farklı kapitalizmler arası rekabetin ürünüdür. Suriye'de yaşanan ise Batı ile İran ve Rusya'nın jeopolitik rekabetinin ürünüdür. Türkiye'de İslamcı siyaset Libya, Irak, Suriye ve Ukrayna meselelerini kimlik üzerinden okuduğu ölçüde yanlış analizler ve böylece yanlış çıkarsamalar yapmaktadır, İslamcı siyasetin başka türlü analiz etmesi kendi varlığını sorgulamayı gerektireceği için bu analiz çizgisinden çıkamamakta ve çıkması da mümkün gözükmemektedir.

Dış ve iç politika bilançosu

1999 yılında Davutoğlu Türk dış politikasına yönelik eleştirisini şu sözlerle tanımlayarak yola çıkmıştı.

Özal'ın dillendirmeye çalıştığı yeni-Osmanlıcı çizgi, Refah Partisi ile siyasi platforma taşınan İslami yükseliş, 28 Şubat süreci ile radikal bir programa dönüşen Batıcılık ve PKK terörüne yönelik tepkilerle ivme kazanan ... milliyetçilik

akımları yakın tarihimizin ana akımlarının çizgilerini bünyelerinde barındırmakta. ... bu akımların Türkiye'nin uluslararası konumu ile iç siyasi kültür arasında kurdukları bağlantılar aynı zamanda Türkiye'nin uzun dönemli ek-sen arayışlarını da yansıtan bir tablo oluşturuyor. Bu açıdan bakıldığında ... elit-içi dalgalanmalar net bir çözüm tablosu oluşturmaktan çok, uzun dönemli damarların tepkilerini yansıtmaktadır. Zihinlerin karışıklığı biraz da Türkiye'nin stratejik kimlik ve zihniyet anlamında yeni bir eksen arayışı içinde olmasındandır...

Davutoğlu'na göre Türkiye yeni bir stratejik kimlik ve zihniyet arayışı içindedir ve bu arayışın temelinde yatan şey dış politikanın omurgasına ilişkindir. Türk dış politikasının uzunca bir süre seküler bir omurgaya sahip olduğunu belirten Davutoğlu, eski yaklaşımın dinî ve tarihî süreklilik unsurlarını yeterince dikkate almadığını, hatta bu nedenle de Türk dış politikasının bazı çelişkileri içinde barındırdığını ileri sürmüştür, Türk dış politikasında bulunan omurga eksikliğinin İslami ve tarihi unsurlar eklenerek dönüştürülmesi gerektiğini savunmuştur. Benzer temayı işlediği Stratejik Derinlik kitabında şöyle demektedir:

Türkiye bu noktada Almanya ile Rusya'yı karşısına almadan ve bu ülkelerle diplomatik teması kesmeden, ABD ile kesişen bölgesel hesaplarının realize edilmesine çalışmalıdır.

Son tahlilde Davutoğlu'nun yapmaya çalıştığı, denge politikasına İslami ideolojik bir omurga ekleme girişimidir. AKP yönetimi Türk dış politikasına İslami omurga eklemek için Gülen Cemaati ile ortaklık kurmuş, ABD'nin desteğini almış, fakat dengeler Türkiye'nin lehine dönüşmemiştir. Türkiye bugün oldukça kaygan zemin üzerindedir ve değişken ittifaklar sistemi İslami omurgaya dayalı dış politikayı hayata geçirmeye dahi imkan vermemektedir. Çelişki ve yanlışlık dış politika okumasının dayandığı temeldedir. İktidar dış politikayı yanlış kurgulamıştır. Bu nedenle bugün Türkiye kuşatılma noktasına gelmiştir. Bütün komşuları ile sorunludur, uluslararası düzlemde kuşkulu bakılan bir aktör konumundadır. Sonuç alıcı başarılı bir çıkış yapamamıştır. İçine girdiği ittifakın üyelerinin kendisine ihanet ettiğini düşünmekte ve mağdur edildiği temasını işlemektedir. Başarılı olduğu tek konu kaygan zeminde değişken ittifaklara girerek iktidarını sürdürebilmiş olmasıdır. İktidarı demokratik yollardan sürdüremeyeceğini anladığı ölçüde zor kullanımını artırmayı tercih

ettiğini Ekim, Kasım ve Aralık aylarında yapılan yasal ve mevzuata ilişkin düzenlemelerle yansıtmıştır.

ABD, AB, İran, Çin ile ilişkilerinde gerginlik yaşayan AKP, Suriye konusunda çatışmacı bir konumdadır. Rusya'nın ambargolara maruz kalması sonucu Türkiye ile ilişkisini geliştirmek isteyişi bir çıkış yolu üretir mi? Kısa dönemde bir çıkış yolu görüntüsü sunmakla birlikte orta ve uzun dönemde Türkiye'ye yönelik baskılara zemin de oluşturabilir, bu nedenle Rusya'nın desteğini almak dış politikada yaşanan sıkışmışlığı giderebilecek bir alternatif değildir.

Sonuç

AKP'nin ortakları ile birlikte izlediği iç politika Türkiye'de seküler yapının yapısızlaştırılmasını önemli ölçüde başarmış, İslami omurgaya dayalı devlet toplum ilişkisini konsolide etmeye yönelik ciddi mesafe kat etmiş, dış politikada ise İslami unsurlar dış politika yapımı sürecinin ana omurgasını oluşturmuş, ancak iç politikada olduğu gibi dış politikada da kalıcı çözüm üretmekten uzaktır, bu strateji sorunların dönüştürülerek ötelenmesini öngörmekten öteye geçememektedir. Bu strateji sürdürülebilir olmaktan uzaktır, sorun çözücü olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. İçerde ve dışarda gerginlikler çatışmacı bir tona bürünmüştür. AKP iktidarı döneminde Türkiye'de kapitalizmin formunda ciddi değişiklikler gerçekleşmiştir. Form esası da etkilediği için gerginlikler derinleşmektedir. Türkiye'nin nereye gittiği sanırım yeterince açık.

Kaynaklar

- Türkeş M. "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", *Avrasya Dosyası*, 14/1, 2008, 253-280.
- Uzgel İ, Duru B. *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, Phoenix: Ankara, 2009.
- Türkeş M. "New vs Old Europe: Contested Hegemonies and the EEC's Dual-guarantee Strategy", *International Problems*, 57/3, 2005, 229-244.
- Türkeş M. *Türk Dış Politikasının Analizi*, Derleyen Faruk Sönmezoğlu, İlaveli 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul), (379-403).
- Türkeş M. "Contested Hegemonies in the Black Sea Region", *Current Problems of International Relations*, Edited by L. V. Hubersky, Volume 61, part 1, Kiev National University "Taras Shevchenko" Institute of International Relations: Kiev, 2006, ss. 33-38

Söyleşi: İlkokul 1. 2. 3. Sınıflarda Verilecek Olan Din Eğitiminin Bireyler Üzerinde Psikolojik Etkisi

Doç. Dr. Burhanettin KAYA

Gazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi

1- Yorumlama ve değerlendirme yetenekleri henüz gelişmemiş çocuklara, değerler adı altında din eğitimi verilmesi, çocukların bilimsel düşünce yeteneğini nasıl etkiler?

Burada vurgulanan şey din eğitimi olmasa gerek. Din nedir?. Nasıl gelişir?. İnsanlar neden dine ihtiyaç duyar?. Neden inanır?. Dinler nasıl bir tarihsel evrim geçirmiştir?. Hayata nasıl bakar?. Ne ye ne kadar müdahale eder? Neden eder? Burada istenen bu soruların yanıtını veren bir eğitim olmasa gerek. Bunlar değil elbette. Burada ama İslam dininin sadece bir mezhebinin yorumunu, tartışılmadan henüz bilişsel yetileri tam olarak gelişmemiş ve bu tür soyutlamaları kavrayamayacak çocuklara benimsetilmesidir. Son 3-4 yıldır siyasi iktidar tüm üst temsilcileri ile dindar nesil yetiştirmek gibi belki de kamuoyu nezdinde uygun görülecek ifadelerle bu arzusunu hayata geçirme çabasındaydı. Şura kararları bu çabanın somutlaştırılmasına yönelik bir adım gibi görünmektedir.

İlkokul dönemi çocukların bilişsel yapısının ve ilgili süreçlerin henüz tam olarak gelişmediği, soyutlamanın olmadığı, somut düşüncenin egemen olduğu bir döneme denk düşer. Bu dönemde çocuk her şeyi somut olarak algılar. Mantıksal düşünce gelişmemiştir. Sezgisel düşünce egemendir. Dil, gelişmiş simgeler oluşmuş, kavramlar

gelişmeye başlamıştır ama bu kavramsal gelişme düzeyi son derece basittir. Soyutlama yapamazlar. Her insan için değişmez bir yaş aralığı tanımlanamasa da zihinsel gelişimde çok temel bir değişken soyutlayabilme becerisidir. Bu beceri ortalama olarak 12 yaş civarında oluşmaya başlar, bu 18 yaşa kadar sürer. 11-15 yaş arasında soyutlama becerisi bir gelişme sürecinde olduğu için örneğin suç davranışının değerlendirmesinde çocukların farik ve mümeyiz olup olmadıkları, diğer bir deyişle eyleminin sonucunu kavrayıp kavrayamadığı, neden sonuç bağlantısını kurup kuramadığı, eyleminin farkında olup olmadığı uzmanlarca değerlendirilir. Bu değerlendirmede çoğunlukla bu yetilerin gelişmediği görülür. 15 yaştan sonra bu soyutlama erişkine benzer biçimde gelişmiş olacaktır. Bu durumda, 7-11 yaşında olan bir çocuğun tanrı kavramını, ceza kavramını anlaması, benzeri ahlaki kavramları kavraması son derece güçtür.

Soyutlama becerisi gelişmeyen insan kendisi ve dış dünyadaki her kavrama canlı ve gerçek muamelesi yapacaktır. Ana babalarının anlattıkları masalların, masallardaki canavarların gerçekten yaşadıklarına inanacak, Noel babanın ya da dış perisinin gerçekten geleceğini düşüneceklerdir. Bu evredeki bir çocuğa ve tanrı kavramını öğrettiğinizde dinin, kurallarını ve değerlerini, karmaşık ritüellerini uygulattığınızda, onun somut bir canlı olduğuna, "göğün yedi kat üzerinde yaşadığına" ve günah işlediğinde

kendisini çarpacağına, cayır cayır yakacağına inanır. Bu yanma duygusu elini deşirdiği sobanın yakışı gibi, ateşin elini yakışı gibi gerçektir. Ritüeller onun itaatkâr, boyun eğici tepkisiz kılacak koşullanmalara neden olur. Bu şekilde yerleştirilmiş bir inancın sorgulanması, üzerine düşünülmesi de olanaksız olacaktır. Değişmez, değiştirilemez, üzerine tartışılmaz bir sabit inanişaya dönüşecektir. Oysa bilişsel gelişimini tamamlamış, nedensellik bağı kurabilen, tartışabilen, eleştirebilen, soyutlama becerisi gelişmiş bir çocuğa Tanrı ve din kavramını, kuralları, ritüelleri öğretilseniz her ikisinin de akılla değil inançla ilgili kavramlar ve soyutlamalar olduklarını öğrenecek, bu inancını varoluşunu besleyen, yaygın bir deyimle Allah ile kul arasında kalan bir konu olarak göreceğ, körü körüne saplanmayacak, bu inanma biçimi onda bir bağnazlık olarak gelişmeyecektir.

Çocukların dil, yürüme, yargılama, somut ve soyut kavramları öğrenmeleri belli gelişim dönemlerinde olmakla beraber çocuğun bireysel özelliklerine aldıkları uyaran ve eğitime göre farklılık gösterir. Çocukların 3-6 yaş arası dönemde oyun önemlidir. Başlangıçta simgesel oyunlar oynayan çocuk daha sonraları sosyal ve etkileşime dayalı oyunları kuralları da içerecek şekilde oynamaya başlar. Bu dönemde dil gelişimi artmış olup, dili şekillendiren ise düşüncedir. Bu dönemdeki çocuğun düşüncesi benmerkezdendir. Yani kendi düşüncesinden bakış açısından başka bir düşünce ya da bakış açısı olduğunun farkında değildir. Diğer olayları kendi bakış açısıyla düşündüğü gibi başkasının da olayları kendi bakış açısıyla gördüğünü düşünür. Yine bu dönemde çocuk geçmişini ya da geleceği aynı anda düşünmeyi başaramaz. Yine çocuk 8 yaşlarına kadar olaylar ve kavramlar arasındaki neden sonuç ilişkisini kavrayamaz. İki olayı bir araya getiren nedenlerin ne olduğunu bilemez. Bu dönemde çocuğun olayları ya da nesnelere bir araya getirerek kavrayabilmesi için nesnelere somut olması, gözünün önünde olması gerekir. Bunları zihninde bir araya getirerek aralarındaki farkları ya da benzerlikleri ile ilgili ilişkiyi kuramaz. Yine bu dönemde çocuk bütün içindeki parçaları, ya da parçaları bir araya getirerek parça bütün ilişkisi kuramaz. 7-11 yaşlarındaki çocuk henüz somut düşünme döneminindedir. Bu dönemde somut nesnelere bağlı kalarak varsayımlar üzerinden düşünme yeteneği gelişmemiştir. Bu yaştan sonra ise soyut kavramlar üzerinden düşünmeye başlayacaktır. Neden sonuç ilişkisi kavramaya, ahlak, gerçek, adalet ve dini kavramları anlamaya başlayacaktır. Gelişimsel olarak bu basamaklardan geçerek zihinsel gelişim süreci tamamlanmakla birlikte bu gelişimin tamamlanması bazı koşullara bağlıdır. Çocuğun benzer basamaklardan geçerek soyut kavramları kullanabilecek olgunluğa erişimi için, normal sağlıklı bir gelişim, bu gelişimsel süreçte belli olgunluğa ulaşması gereklidir. Aynı zamanda çevresel

uyaranların uygun ve çocuğun ihtiyacını karşılayacak düzeyde olması, uygun ebeveyn etkileşimi ve yaşam deneyimleri önemlidir.

Çocukların kullandığı kelimelemlerin onların zihinsel temsillerini açığa vurduğu düşünülür. Her ne kadar kelime öğrenme ile bu kelimelemlerin kavramalarının gelişiminin birbiriyle ilişkili olduğu belirtilse de soyut kavramların anlaşılması için çocuğun yukarıda tanımlanan basamakları sağlıklı bir şekilde tamamlaması önemli ve gerekli görünmektedir. Yani daha erken dönemde çocuğun henüz gelişimsel olarak hazır olmadığı, anlayamayacağı kavramların çocuğa öğretilmesi söz konusu olduğunda çocuk bunları anlayamayacaktır. Anlayamamaktan da öte bu kavramları henüz soyut düşünce dönemine girmediğinden, anlamları ile ilgili zihinsel kapasitesine göre hayali yaşantılar ve düşüncelerle tamamlamaya çalışacak ve bu kavramlar çocuğun zihninde erişkinler tarafından öngörülemez bir şekilde yer almaya başlayacaktır. Bu hayali yaşantılar zaman zaman çocuk için korkutucu, ürkütücü, kaygı verici ve kafa karıştırıcı boyutlara ulaşabilecek ve çocuğun normal gelişimini etkileyebilecek olumsuz sonuçlara neden olabilecektir. Özellikle din ya da başka soyut kavramlar üzerinden çocuğun henüz hazır olmadığı bilgiler, ya da korkutmalar ve cezalandırmalar çocuğun zihninde anlayamadığı kavramları, çocuk kendisi gerçek dışı-hayali olarak tamamlanması nedeniyle daha sorunlu, korkulu, kaygılı bir düşünce içeriğinin oluşmasına neden olacaktır.

Çocukların doğruyu yanlıştan ayırt etmeleri, kuralları öğrenmeleri iki yaşımdan sonra gelişmeye başlasa da, ailenin değerlerini, doğruyu yanlışla özellikle üç-altı yaşlarında taklit, model alma şeklinde gelişimsel süreçlerde aileden öğrenecekler ve kendilerine göre özümseyerek kendilerine özgü bir biçimde geliştireceklerdir. Bu dönemde çocuk ahlaki kavram olarak öğrenmek yerine model alarak bu değerleri içselleştirerek öğrenecektir. Çocuklara bu dönemde konacak bilimsel derslerde öğretilmeye çalışılacak ahlaki kavramları yine gelişimsel düzeyleri, düşünce gelişimi göz önüne alındığında anlaması beklenmemelidir. Bu kavramlar öğretildiğinde verilecek bilgiler yine çocuğun soyut kavramları öğrenme düzeyleri yeterli olmadığından gerçeğe uygun değerlendirmeden ziyade kendi düşünce sistemlerine göre değerlendirilecek, anlamadıkları kısımlar kendi zihinsel kapasitelerine göre hayali ya da gerçekte olmayan şekilde tamamlanacaktır. Bu da çocuğun yaşına uygun olmayan korku, kaygı ya da hayali düşüncelerle baş başa kalmasına neden olacaktır.

Çocuklarda yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında hem ölüm kavramı hem dinle ilgili kavramlar soyut olduğundan, yaklaşık 11 yaştan sonra erişkin düzeyde gelişmeye başlayacağı görülmektedir. Bu nedenle bu

kavramları içeren eğitimlerin bu yaşta başlatılması çocuğun gelişimine uygun yaş dönemi olacaktır. Yaş ya da ölümle ilgili çalışmalar, çocuklarda ölüm kavramı ile yaş arasında bir ilişki olduğunu ve yaşla birlikte ölüm kavramı geliştikçe ölümden korkma ve kaygı düzeyinde azalma olduğunu ortaya koymuştur. Bu bilgiler bize din, ölüm, ahlak gibi kavramların çocuklara doğru zamanda öğretilmesi gerektiğini, doğru zamanda öğretildiğinde bu kavramları anlamalarının mümkün olduğunu ve bu kavramlar yüzünden yaşayacakları kaygı, korkunun ve kafa karışıklığının önüne geçilebileceğini göstermektedirler.

Her ne kadar çocuklarda soyut kavramlar belli yaşlarda gelişmesine rağmen, gelişim düz bir çizgi gibi gitmediğinden bu çocuklara göre değişkenlik de gösterebilir. Yine gençlik dönemi özellikleri olan merak, canlılık, dürtüsellik, değişime yatkınlık, duygu yoğunluğu, çocukluk dönemi özellikleri ile gençlik dönemi özellikleri arasında gidip gelme, ebeveynlerden ayrılaşma, arkadaş ilişkilerine verilen değer, kimlik geliştirme özellikleri göz önüne alındığında, bu dönem de bile (soyut kavramların geliştiği) din dersinin zorunlu verilmesi, gencin yukarıda sayılan özellikleri ile kendi seçimini yapabilmesi, bununla paralel kimlik geliştirmesini engeller. Çocuklar, çocukluk ve gençlik döneminde ailelerinden ve çevreden edindikleri değerleri, bilgileri kendileri benliklerinde değerlendirecek kendisine özgü yeni değerler, özellikler geliştirirler. Bu dönemde dışarıdan dayatma şeklinde verilen bilgileri gençler, yukarıda sayılan dönem özelliklerinden dolayı almaya uygun değildirler. Din ya da ahlakla ilgili dersleri için seçim yapma, bu yaptıkları seçime paralel olarak eğitim görme gençlerin gelişim özelliklerine daha uygun bir eğitim modeli olacaktır. Yine seçmeli ders şeklinde verilecek bir eğitim modeli ile gençlerin farklı dine ait yaşatmalarını tanıma, kabul etme, değer verme, bu farklı dindeki öğrencilerin ötekileştirilmesi ve etiketlenmesinin de önüne geçilebilecektir.

2- 'Ahiret'i esas alan bir eğitim anlayışı, bu günün dünyasını kuracak bireyleri, bilimi esas alan bireyler karşısında nasıl etkiler? Zayıf düşürmez mi?

"Öteki dünya"nın soyutlama becerisi gelişmemiş bir çocuktaki algısı erişkinden çok farklıdır. Bir çocuk şunu sorabilir. "Baba öteki dünya nerede? Mars'ta mı? Oraya nasıl gidilecek? Siz önce giderseniz ben sizi nasıl bulacağım? Kaybolur muyum? Bunlar ya da benzerlerini duyan ve ne diyeceğini bilemeyen bir sürü anne baba olmuştur eminim. Ayrıca öteki dünya inancı ve bu dünyanın öteki dünyayı hak etmek için yaşanması gerektiği, bunun yolunun tek tip inanış ve tek tip insan olmayı gerektirdiği anlayışı insanları edilgin kılacaktır. Zayıf olduğu kadar

zayıflar üzerinde tahakküm kuracak kadar saldırgan ve acımasız olmaya yol açabilir bunun yanında. Çünkü inanılan mutlak gerçek olansa bunun hayata geçmesi için her şey mubah diyebilir. Bu anlayış ne yazık ki yüz yıllardır dünyada birçok ülkede dinsel inancı ve kültürü bir siyaset aracı olarak kullanan her iktidarın kullandığı ve geliştirdiği bir anlayıştır. Bu yönde biçimlenmiş bireyler bilimsel düşünce karşısında yetersiz kalacak ama bunun farkında olmayacak, ötekileştirmeye daha uygun bir zihinsel zeminde duracaktır. Her şeyin sonunu baştan gören, her şeyin önceden bilindiğini ve hesaplandığını, bunun kader olduğunu düşünen bir zihin yenilikleri etkin biçimde araçsallaştırırsa da yeniliklere açık olmayacak, yeni, eleştirel olanın, hayatı değiştireme ve ileri götürme potansiyeli olanı ötekileştirecek ve onun yaşam bulmasına engel olacaktır.

Öteki dünyanın cennet olarak öğretildiği ve cennetin güzel bir yer olarak tanımlandığı çocuk, kayıp sonrası yakınının yanına ölümlerle gidileceğini de öğrendiğinden, erken yaşlarda kayıptan sonra, ölüm kavramı ve ölen birinin geri dönmeyeceğine ilişkin kavram henüz gelişmemiş olduğundan kaybedilen kişiyi özleme, onun yanında olma isteği ile çok tehlikeli olan intihar girişimine kalkışabilir ve bu girişimler ölümlerle sonlanabilir. Bunu da akılda tutmak gerekir.

3- Cezalandırma, korku, bilinmezlik gibi dine özgü kavramların erken yaşlarda ön plana çıkarılması çocuğun bilişsel gelişimi açısından yaratacağı sonuçlar neler olabilir?

Erken dönem yaşantılarda korku önemli bir yer tutar. Belli gelişim evrelerinde yaşanan doğal korkular vardır. Bileği işleme becerisi, yani bilişsel gelişim sağlıklı biçimde devam ederse bu korkunun nedenselliğini kavrayan birey korkularını yenerek dünyayı doğayı keşfedecek, hayatı değiştirecek bir birey olma potansiyeli kazanır. Ama yenediği, gücü karşısında boyun eğmekten, çaresiz kalmaktan başka seçeneğin ona sunulmadığını bir korkuyla biçimlenen birey sağlıklı bir soyutlama becerisi geliştiremeyecektir. Somut düşüncenin egemen olduğu dönemde korkunun somut olarak algılanması bireyi sürekli bir tehdit altında olduğu, dünyanın güvenilmez olduğu, hep bir güce sığınarak hayatta kalabileceği düşüncesini yaratır. Korku ve onu üreten nesne örseleyicidir. Korkuyu yenmenin yolu korkulanla özdeşleşmeye doğru götürür ve korkuyu yenmek isteyen birey büyüdükçe bu korkuyu üreten dönüşecektir. Akıl yürütmede varılacak sonuç ise kapalı düşünce sisteminin en önemli kanıtı olan kadercilik, değişmezlik algısı ve muhafazakârlıktır.

4- Din üzerinden korku, cezalandırma ve günah kavramlarının henüz yorumlama ve değerlendirme yeteneği gelişmemiş çocuklarda, karar verme, bilimsel düşünme yetenekleri üzerine etkileri neler olabilir?

Sorgulama, hayata başka bir şekilde bakma, esnek olma, alternatif düşünceler ve bakış açıları geliştirme yeteneklerini geliştirmeyecek, beceri kazanmalarına olanak vermeyecektir. Zihni hep geriye dönük, aslında binlerce yıldır bilinen ama kendisini yeni öğrenme şansı yakaladığı, onun bilgi ve gücünün sınırlarını aşan bir "hakikat"ın sınırlarında kalacaktır. Yeni olana hem kapalı, hem dirençli kalacak, tehlikeli bir durum olarak algılayacaktır. Korkutularak erken çocukluk döneminde terbiye edilme-ye çalışılan çocuk ya gerçekten bu korkutular ve kısıtlamalar karşısında boyun eğecek, araştırmayan, sorgulamayan, daha çekingen kaygılı bir çocuk haline gelecek, ya da başkaldıran bu korkulara boyun eğmeyen kural tanımayan, uyum güçlükleri yaşayan bir çocuk haline dönüşebilecektir. Her iki halde de sağlık gelişim yolundan sapacak, çekingen ya da uyumsuz çocuk özelliklerinin gelişimi açısından daha riskli bir çocuk gelişimi söz konusu olacaktır. Bu çocuk aynı zamanda bilimsel düşünceyi sorgulayan, soru soran, kendini ve dünyayı değiştirme yeteneğinden de yoksun olarak ergenlik dönemini geçirme riskini taşıyacaktır. Oysa kuralları, değerleri yaşla birlikte öğrenen, korkutulmayan, cezalandırılmayan bir çocuk sorgulayan, girişimciliği gelişen sosyalleşebilen bir çocuk olma özelliğini kazanacaktır.

5- Din dersinin anaokulları ve ilkokullarda müfredata alınmak istenme sebeplerinden birinin çocuklara güzel ahlaki öğretmek olduğu söylenmektedir. Güzel ahlak öğretisi din eğitimi dışında nasıl öğretilmelidir? Güzel ahlak kavramının öğretmenin din dersi dışında çocuklara öğretmesinin başka yolu var mıdır?

Ben buna katılmıyorum. Şuradaki kararlara baktığınızda ilkokul birinci sınıfa taşınan sadece din eğitimi değildir. Ayrıca Türk müziği, musikisi, dinsel müzik de, okul öncesi programa kadar indirilmektedir. Burada milli değerler ve kültürle okul öncesi programda karşılaştırılan bir çocuğun bu mistik müzik tınıları, şarkı sözleri, dil ve simgelerle buluşturulması yukarıda vurguladığım zihinsel alt yapıyı hazırlayan uygulamalar gibi görünmektedir. Bu dönemde sinir sisteminin henüz olgunlaşmadığı sesin, kokunun, tınının, gürültünün, rengin, beş duyu ile gelen her uyarının nöronal plastisiteyi etkilediği bir dönemdir ve bu uygulanan değişikliker tesadüf değildir.

Bir diğer değişiklik yurttaşlık bilgisi ve trafik bilgisi gibi birey olmayı, kişisel hak ve özgürlükleri öğrenmeyi, demokrasiyi, başkalarıyla birlikte bir mahalleyi, bir şehri, bir ülkeyi paylaşmayı, diğer bireylere saygı duymayı, birlikte yaşama duygusunu kavramayı öğreten dersler müfredattan, sadece ilkokulda değil, ortaokul ve lisede de çıkarılmaktadır. Birey olmak, ülkesini sevmek, yurttaş olma, temel hak ve özgürlüklerini bilmek dindar bir nesil için, böyle bir nesil ile egemenliğini süregelen kılmak isteyen için en büyük tehdit olarak görülmektedir. Liselerde felsefe grubu derslerinin kaldırılması, hem ahlak hem yurttaşlık hem de evrensel insanlık değerlerini öğrenmek için tek bir kapı, din; İslam dini ve onu tek tip bir Sünni yorumu bırakılmaktadır.

Ahlak gelişimi aile içi tutumlar, demokratik ilişkiler, evrensel değerleri içselleştiren bir aile içi ilişkiler ağı, ve ayrıca evrensel değerler eğitimi ile sağlanır. Din ahlak eğitiminin önemli bir parçasıdır. Ama tamamı değildir. Soyutlamanın geliştiği bir evrede verilen din eğitimi ahlak gelişiminde daha yararlı olacaktır.

6- Demokratik ve uygun din eğitimi sizce nasıl olmalıdır?

Bence 12 yaştan sonra verilen, sadece o ülkede egemen olan dini mezhebi değil, dinler tarihini, dinsel kültürü ve hayatı nasıl değiştirdiğini, hayatla nasıl değiştiğini, felsefi bir kategori olarak nasıl geliştiğini, insanın yaşamı anlamasının bir yolu, yolculuğu olarak nasıl bir tarihsel gelişim gösterdiğini de içeren, dinler arasında hoşgörü, eşitlikçilik, kendilerine özgü inanış, ibadet ve kurallarına saygı duyan, farklılıkları zenginlik sayan, onu insanı zenginleştiren bir öge olarak görüp öteki üzerinde baskı kurmayan, bir egemenlik aracına, iktidar silahına dönüştürmeyen içerikle gerçekleştirilmesi, zorunlu olmaktan çıkarılması, inanç sistemine göre hangi din eğitimi seçeceği konusun da serbest bırakılması gerekir. Bu dinsel eğitimin nasıl verildiği de önemlidir. Bir anlatı şeklinde, masalsi bir biçimde görsel öğelerle bezenerek, dua ve ritüelleri içermeyen, dinin ne olduğunu nasıl geliştiğini, farklı dinleri ve özelliklerini içeren, korkutucu öğeler barındırmayan, boyun eğici davranışları geliştirmeyeni, bireyin kendi dinsel inanışını özgürce seçebileceği, yaşayabileceği esneklikte verilmelidir. Yurtdışındaki örneklerde de ilkokul 3. sınıfa denk düşen dönemlerde verilse bile dinler tarihi anlatılmakta, kendi ait oldukları din ve diğer dinler resimli ve görsellerle kurgulanmış biçimde öyküsel bir anlatımla verilmekte, dualar ve ritüeller öğretilmemektedir. Çağdaş olmak, evrensel değerlere saygı duymak, tüm insanları Tanrı karşısında eşit saymak bunu gerektirir.

Başlangıçta Görüntü/Görsellik Vardı

Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN

Kadir Has Üniversitesi, İletişim Tasarımı Bölümü

İkisi geçen yılın sonu bu yılın başında, biri bu yılın ortasında olmak üzere üç kitabım yayınlandı. Bu kitapların ikisinde Türkiye'deki görsel ve yazınsal bilincin oluşumunu ele aldım. Üçüncü kitapta ise Türkiye'deki çağdaş sanatın 1980 sonrasındaki serüvenini inceledim. Üç kitabın da irdeledikleri konuyu toplumsal ve siyasal bir arka plana yaslama özellikleri var. Yazınsal ve görsel bilinç böylece felsefi bir çözümlenmeye tabi tutuluyor ama belirleyici toplumsal ve siyasal çerçeve içinde irdeleniyor.

Kitaplar üstünde çalışırken bu yöntemin doğru olduğunu bir kere daha anladım. Dünyanın her yerinde, sanılanın çok aksine, görsellik de yazınsallık da toplumsal bir kanava üstünde ortaya çıkıyor. Konuya biraz daha analitik yaklaşan sanat tarihi anlayılı bu gerçeği bugüne değin zaten benimsemişti. Barok sanatın veya Art Nouveau'nun oluşumunu tayin eden koşullar elbette onların içsel ve teknik özelliklerinden başka bir planda belirecekti. Toplumsal beğeni, talep, sanatçının konumu ve gerçekliği o 'üslubu', akımı, yöntemi hazırlayacaktı. Hatta konuyu biraz daha derinlemesine ele alanlar, antropologlar örneğin, tarihi 30.000 yıl öncesine giden Lascaux ve Chauvet mağaralarının duvarlarındaki çizimleri meydana getiren koşulları da bu mantıkla sorgulamıştır.

Türkiye'de ise durum hem gene böyle hem de biraz farklılık gösteriyor. Önce görsellik konusunu ele alalım.

Geleneksel ve büyük tarihimiz içinde, bazı tek tük örnekler olsa bile, görsel yaklaşımlar kendimize ait nitelikler

gösterir. Örneğin insan figürünün, Yahudilikte olduğu gibi, resmedilmesindeki yasak bunlardan biri ve en çok bilinenidir. İkincisi, perspektifin olmamasıdır. Üçüncüsü, bizim geleneksel tasvir anlayışımızın 'resmetme' mantığını içermemesidir. Tanzim ve tertiptir bizde öne çıkan. Bu üç olguyu da gerçekten etkileyici hat sanatı ve süsleme (tezyin) örneklerinde görmek kabil.

Batı, Rönesansla birlikte bizde olmayan ne varsa onu üretmiş ve benimsemiştir. Adeta doğal, kendiliğinden zannettiğimiz Batı görüntüleme teknikleri, mesela insan figürünün, doğanın (peyzajın) keşfi, bunların doğayı bire bir taklit edecek bir mantıkla ifade edilmesi (perspektif uygulaması) Rönesansın bir buluşudur. Batı 500 yıl süreyle, 1900'lere kadar bu gerçeğin içinde yaşamıştır. Doğayı kendisine merkez almıştır. Doğayı, 'aynen' yansıtmak şekilde taklit etmeye (*mimesis*) çabalamıştır. Oradan başlayarak da akımlarını oluşturmuştur. Şunu da belirteyim ki, bilimlerdeki gelişme, edebiyattaki ve felsefedeki gelişmeyle görüntü üretimindeki gelişmeler iç içedir, birbirini etkilemiştir.

Bizdeki ve Batıdaki zihniyet arasındaki farkı Tanzimat gelir ortadan kaldırır. Tanzimat radikal bir karar alır. Toplumun dönüşmesini Batılılaşmayla mümkün görür. Her alanda Batılılaşmayı gerçekleştirmeye çalışır. Bu bütünüyle yeni bir bilinç düzeyine geçmek demektir. Böylece her şey 'Batı tarzında' üretilir. Batı tarzında resim yapılır, edebiyat oluşturulur. Mimari aynı anlayışla bütünleşir. Müzikteki değişim o yöndedir.

Bütün bu yeni düzen içinde edebiyat ve resim (mimariyle birlikte) çok önemli hamleler yapar.

Resim bu dönemin 'icadları' arasındadır. Tanzimat yöneticileri her alanda olduğu gibi ressam adaylarını da Batıya gönderir. Paris merkezdir. Orada bir de Osmanlı ressamları okulu açılır. (Sonradan kapatılacaktır.) Ressam adayları meşhur Paris akademilerinde ve devrin Doğuya meraklı sanatçıların atölyelerinde (en meşhuru Gerome'dur) eğitilir.

İstanbul'a döndüklerinde ellerinde daha önceden hiç bilmedikleri yeni araçlar ve ifade imkanları vardır. Yeni bir bilince de sahiptirler. Artık insanı, doğayı ve iç mekanı 'aynen' taklit edebileceklerini biliyorlardır; bu eğitimi almışlardır. Halbuki irdelendiği zaman bunun tam da böyle olmadığı bugün görülüyor. Osmanlı ressamları ilk yapıtlarda, evet, bu anlayışla çalışmışlardır ve çok yetenekli kimselerdir, fakat uygulamalarında, teknik bazı hatalar yapmaktadırlar. Perspektifin bazı kurallarını yeterince mahirane uygulayamamaktadırlar. Bir de her şeye rağmen yapıtlarında belli bazı 'acemilikler' göze çarpmaktadır.

Bu olgular nedeni, bizim üstünde en fazla durmamız gereken hususlardır. Bir tekniği alıp uygulamak onu içselleştirmek, bütünüyle özümsemek için yeterli değildir. Batı, Rönesans görüntü tekniklerini 500 yılda olgunlaştırmıştır. Biz, onların bıraktığı yerden başladık ve hemen sahip lenmek istedik. Oysa arkamızda duran, belki çok farkında da olmadığımız, kültür birikimi, bu kısa sürede gerçekleşmesini istediğimiz hedefi elde etmemizi engelledi. O kadar ki, sadece teknik uygulamalarda görülen kısıtlar değil, akımların kabulünde de geciktik. Her kuşak, Batıya gittiğinde, orada güncel olan anlayış ve akımı değil, eskimiş, aşılımış bir önceki veya genel olarak önceki akımları benimsedi. Bu yüzden Türk resim tarihi Batıyla mukayese edildiğinde anakronizmalar içerir.

Bütün bunlarla birlikte öne sürdüğüm önemli ve yeni görüş şudur. Geç Osmanlı döneminde Tanzimatla birlikte başlayan büyük dönüşüm ki, Cumhuriyet de o uzun tarihin son halkasıdır, esas olarak bir modernleşme hamlesidir. Modernleşme bu kabulde Batılılaşmayla eşleştirilmiştir, özdeşleştirilmiştir. Batılı kurumları ve elbette Batılı zihniyeti benimserseniz modernleşeceğimize varsayılmıştır. Doğrusu-eğrisi bir tarafa bu kabul öncelikle zihniyetin modernleşmesi veya Batılı sistemin özümsemesi olarak düşünülmüştür. Ve sanılmıştır ki, Batılılaşma bu şekilde kabul edildikten sonra resim, mimarlık, edebiyat gibi alanlardaki modernleşme ve dönüşüm gerçekleşmiştir.

Yanlıştır bu görüş. Süreç tam tersine gelişmiştir. Önce görsel modernleşme başlamıştır. Zihniyet ondan sonra

dönüşmüştür. Bunu doğrulayacak en önemli örnek mimarlıktır. Sinan'la doruğuna çıkan klasik mimarlık 19. Yüzyılın ortasında radikal biçimde değişti. Nusretiyeye, Teşvikiye gibi camilerde Osmanlı baroğu ve rokokosu öne çıktı. Bu, önünden geçen insanların bilincini derinden etkileyen bir sonuçtu. Onu kılık kıyafet değişiklikleri izledi. Derken konaktan apartmana geçildi, ev içi düzenleri değişti, mobilya kullanılmaya başlandı.

Resim bu uzun serüvenin son halkasıdır. Onunla birlikte görsel bilinç yerinden oynadı, sarsıldı. Artık klasik istif ve tanzim söz konusu değildi. Osmanlı toplumu ve bilinci ilk defa doğaya açılıyordu. İnsana başka, farklı bir gözle bakılıyordu. Belki fazla iddialı bir yaklaşımdır ama bençe bilimlerdeki dönüşüm de bu bilinç değişikliğinin bir uzantısıdır. Hiç değilse ikisi at başı gitmiştir. Şaşırarak bir şey yok, Rönesans Avrupa'sında da yön ve güzergah budur. Böylece 'batı dışı modernleşme' modelinin en önemli örneklerinden biri olan Osmanlı İmparatorluğu-Türkiye görsellik üstünden gelişen bir bilinçle modernleşmeyi başka planlara, düzeylere taşımıştır. Görsel bilincimizin gelişmesini incelemekteki zorunluluk budur.

Sözünü ettiğim bu yenileşme macerası edebiyat alanındaki gelişmelerle ayrıca derinlik kazanıyor. Çok kısa ona değineyim.

Modern edebiyatımız da Tanzimatın bir ürünüdür. Gazetelerin keşfi ve yayını, tiyatronun 'icadı', tefrika romanının bulunup kullanılması, şiirde yeni söyleyiş tarzlarının gelişmesi ortaya sadece edebiyatın modernleşmesini, yeni edebiyat biçimlerini çıkarmakla kalmamıştır. Edebiyatın bu dönüşümü kamusal alanı getirmiştir, her şeyden önce. Hele gazeteler bu bakımdan aşılabilir bir öneme sahiptir. İkincisi, edebiyat ve gazete, 'okuyan adam'ın ortaya çıkmasıdır. Okuyan adam elbette her dönemde vardı. Fakat bu defa, odanın ıssızlığında, herkesin okuduğu bir yazıyı okuyan, gazete ve gazete yazısı budur, üstünde düşünen, o yoldan kendi bilincini, benliğini ve bireyliğini bulan, o benlik ve bilinç üstünden başkalarıyla benzerlikler ve zıtlıklar geliştiren bir insandan söz ediyoruz. Edebiyat ve gazetecilikle gelen asıl yenilik budur.

Bu anlayış edebiyatın bizde geniş ölçüde toplumsal bir içeriğe sahip olmasına yol açmıştır. Tanzimat'ta bu böyledir. Ama Cumhuriyet'te, Milli Edebiyat'ta, 12 Mart edebiyatında, Köy Edebiyatında da bu böyledir. Roman, bilhassa, bizde, bireyin keşfinden çok, onun macerasının ve öz ve iç hesaplaşmalarının anlatımından çok toplumsal özne olarak kabulünün bir sonucudur. Birey, toplumsal bilinçlenişi, toplumsal plandaki edimleriyle romana girer. Zaten Yakup Kadri'de, hatta Ahmet Mithat'tan Kemal Tahir'e, Attila İlhan'a kadar edebiyatçı da tarihle ve toplumla hesaplaşma çabasıdır.

Batıda da böyle bir tür vardır ve bu *bilinçlenme romanı* (*bildungsroman*) adıyla tanınır. Romanın doğuş ve gelişme nedenleriyle bu tür arasındaki ilişki bu bakımdan önemlidir. Fakat gene Batıda bir de *sanat romanı* (*kunstroman*) diye bilinen bir akım vardır. Toplumu geriye itip, bireyle, iç sorunlarıyla, oluşum ve dönüşümüyle ilgilenir o romanlar. İnsanın karanlık yanını, dışına çıkamadığı kısıtlamalarını, görünmeyen, görülmeyen yüzünü anlatır.

Her iki roman da moderndir. Ama birisi deyim yerindeyse kaba veya radikal moderndir. Diğeri daha ince bir anlayışa sahiptir. Hatta zaman içinde bu iki anlayışın modernleşme bakımından yer değiştirdiğini de düşünebiliriz ki, ben öyle değerlendiriyorum. O nedenle bizim Tanzimat'la birlikte başlayan romanımızın, toplumcu ve toplumsal romanımızın, *modern öncesi* olduğunu söylüyorum. Buna *kurucu modern* roman da diyebiliriz. Fakat asıl modern roman o bahsettiğim insanı anlatan romandır. Ona zaman zaman yaklaştık, zaman zaman onu yokladık fakat hala arıyoruz. Bu, demektir ki, görsel sanatlar alanındaki modernleşmemiz yazınsal plandaki modernleşmemizden daha ileride bir noktada olabilir.

Bu iddianın doğruluğunu da işte üçüncü yapıtta ele aldım. Türkiye, çağdaş veya güncel sanatla modernleşmesinin en son çizgisine gelmiştir. Çağdaş sanat bugün Türkiye'nin Batıyla bütünleşmesinin en önemli araçlarından biridir. Bugün üretilen sanat çok etkileyici bir biçimde, daha önceki dönemlerin zaman dışı (*anakronistik*) yanını çoktan aşmıştır. Batıda üretilen neyse bugün

Türkiye'de üretilen de nitelik, yöntem ve araçlar bakımından aynıdır. Hatta daha ilginçtir de diyebiliriz. Bunun nedeni, Batı dışı bir toplum olmanın getirdiği çeşitlilik, farklı bakış açıları, zenginlik, çoğulculuktur. Ayrıca çağdaş sanat bilhassa edebiyat bakımından dile getirdiğim modern öncesi veya ön modern-modern ilişkisini de aşmıştır. Bugün hem toplum meseleleri de içinde olmak üzere, çağdaş sanat, her konuyu olabildiğince eleştirel, hatta radikal bir şekilde ele almakta, didik didik edip irdelemekte ve sorgulamaktadır hem de insani olanı bütün çıplaklığı, ayrıntısı ve acımasızlığıyla gündeme getirmektedir.

Böylece Türkiye'deki yazınsal ve görsel bilincin başlangıç dönemini tamamladığını, bunun her iki alanın sentezi olarak görülebilecek güncel sanat alanında gerçekleştirildiğini söylemek mümkün. Böyle bir sonuç şaşırtıcı değil. Çünkü, 21. Yüzyıldayız artık ve daha geçen yüzyılın son 40-50 yılını bizi, artan bir hızda, görsel bir çağa taşıyacak oluşumlarla geçirdik. Nihayet oldu: 20. Yüzyılın son çeyreği, şimdi içinde bulunduğumuz 21. Yüzyıl artık birer görsel dönem. Sözel ve yazınsal olan sona ermediyse de gölgelendi. Görüntünün büyük hakimiyetini yaşıyoruz. Belirttiğimiz atılımın bu alanda cereyan etmesi doğal. Hatta bu bizim çağı yakaladığımızın bir başka belirtisi olarak da alınabilir.

Kutsal kitaplar, 'önce söz vardı' der. Doğrudur. Ama biz görsellikle başladık modernleşme serüvenimize, görsellikle tamamlıyoruz

Üniversitelerimizde Kültürü, Sanatı ve Müziği Yeniden Düşünmek

Prof. Dr. Ali UÇAN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi

Genel anlamıyla Üniversiteler belli bir özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, araştırma, uygulama ve yayın yapan fakülte, enstitü, yüksekokul vb. kuruluş ve bağlı birimlerden oluşan kurumlardır. Bu genel tanımdan da anlaşılıyor ki üniversitelerin özerkliği bilimsel özerklik ile sınırlı değildir. Çünkü günümüzde üniversiteler kapsadıkları ana alanlar ve onlara ilişkin birimler nedeniyle bilimsel özerklikle birlikte sanatsal, tekniksel, sorsal ve felsefi hatta kimi yönlerden yönetsel özerklere de sahiptirler.

Dünya’ımızda İlkçağ’ın sonlarında Atina kentinin duvarlarının dışındaki bir alanda Eflatun’un felsefeden matematiğe uzanan derslerini verdiği yer olan *Akademia* (MÖ 385) adlı kurum, adı her ne kadar *akademia* olsa da, çoğu çevrelerce “dünyadaki ilk üniversite olarak kabul edilir” (Sağın 2011: 41, 42). Buna göre üniversiteler tarihinin yaklaşık 2400 yıllık bir geçmişe sahip olduğundan söz edilebilir. Ancak bugünkü andıran kurumlar olarak üniversiteler tarihinin yaklaşık bin yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. İlk önce Ortaçağ’da on birinci yüzyılın ikinci yarısında kurulmaya başlayan *Ortaçağ üniversitelerinin* başlıca işlevi araştırma yapmak ve yeni bilgi üretmek değil, var olan bilgiyi derlemek-toplamak ve aktarmaktı. Yeniçağ’da yaşanan yeniden uyanış, yeniden doğuş, yeni arayışlar, yeni buluşlar, düzeltimler ve yeni yapılandırmalardan etkilenen kimi üniversiteler *Yeniçağ üniversitelerine* dönüştü. Bu dönüşmeler ve özellikle Fransız Devrimi gibi gelişmelerden sonra ondokuzuncu yüzyılın

ilk çeyreğinde *bilimsel araştırma* üniversitenin temel işlevleri arasında yer almaya başladı. İlk Almanya’da 1810 yılında kurulan Berlin Üniversitesi’nde başlayan (Eşme 2014: 188) bu işlevsel değişim ve dönüşümle birlikte *Ortaçağ ve Yeniçağ üniversitelerinden Yakınçağ üniversitelerine* geçiş evresine girildi. Yakınçağ’da yaşanan bu geçiş evresinin hemen sonrasında üniversiteler hızla modernleşerek yayılma aşamasına erişti. Türkiye’imizde üniversite kurma konusu ilk kez Osmanlı’nın yenileşme-batılılaşma döneminde 1840’larda gündeme geldi ve böyle bir kurum ilk kez 1860’larda açıldı. Bu kurum 1870’lerde iki kez yapılandırıldıktan sonra 1880’lerin başlarında kapandı ve 1900 yılında *Dar’ül Fünun-i Osmanî* adıyla yeniden açıldı. 1920’lerde Cumhuriyetin *Darülfünun* olarak devraldığı bu kurum 1933’te kapatılarak bugünkü anlamda yeni bir üniversite yapılanmaya gidildi ve yerine İstanbul Üniversitesi kuruldu (Eşme 2008: 483).

Ülkemizde *bilim* alanı üniversiteleşme sürecindeyken *sanat* alanı *akademileşme* sürecine girdi. Bu bağlamda 1882’de kurulup 1883’te açılan *Sanayi-i Nefise Mektebi* Cumhuriyetin ilanından beş yıl sonra 1928’de *Güzel Sanatlar Akademisi*’ne dönüştürüldü. Ondandır beş-altı yıl sonra *müzik ve sahne sanatları* alanında da *akademileşme* gündeme geldi ve 1934’te *Millî Musiki ve Temsil Akademisi* kuruluş yasası çıkartıldı. Ancak bu yasa ne yazık ki yaşama geçirilemedi. On yıl sonra 1944’te *teknik* alanında üniversite yapılanmaya gidilerek *Yüksek Mühendis Mektebi*’nden dönüştürülen İstanbul Teknik Üniversitesi kuruldu, onu iki yıl sonra 1946’da bu kez *bilim*

alanında *Ankara Üniversitesi'nin* kuruluşu izledi. Bu arada Cumhuriyetimizin kurucusu ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk 1930'lu yılların sonlarında ülkemizin üçüncü bilim üniversitesinin Van'da kurulmasını istediye de bu istek ancak 1980'lerin başlarında gerçekleşebildi. 1970'lerde Ege Üniversitesi *Güzel Sanatlar Fakültesi* kuruldu. 1982'te tüm *sanat, müzik* ve *spor* yükseköğretim kurumları üniversitelere bağlandı. Hemen ardından 1984'te Bilkent Üniversitesi *Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi* kuruldu. On yılsonra 2004'te bir üniversitemiz sanat ağırlıklı yapısal özelliği nedeniyle *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi* adını aldı. Böylece ülkemizde *bilim üniversiteleri, teknik üniversiteleri* ve *sanat üniversiteleri* dönemine girilmiş oldu. Bütün bu gelişmelerin bir sonucu olarak günümüzde *bilim, teknik, sanat, spor* ve *felsefe* alanları üniversiter yapı ve işleyiş içinde kapsanmış bir durumda bulunmaktadır.

Genel üniversitelerden alan üniversitelere yöneliş

Dünyada ve Avrupa'da üniversiter sistem oluşumu ilkönce **Felsefe üniversiteleri** olarak başladı, onu **Genel üniversiteler** izledi, ardından **Bilim** üniversiteleri, sonraları **Teknik** üniversiteleri, daha sonraları **Sanat** üniversiteleri ve hatta yer yer **Spor üniversiteleri** olarak açılım ve gelişim gösterdi. Son zamanlarda bunlara **Müzik ve Sahne Sanatları** üniversiteleri eklendi. Öbür yandan **Kültür** üniversitesi, **Ekonomi** üniversitesi, **Ticaret** üniversitesi gibi yapılanmalarla daha da çeşitlendi. Son yıllarda *daha dar alanlı* üniversiteler de önerildi ve oluşturuldu. Böylece dünya artık bir tür **alan üniversiteleri çağına** girmiş görünüyor. Bu bağlamda çağdaş dünyada geçen yüzyılın sonlarından itibaren **müzik yüksekokullarından** ve **müzik akademilerinden müzik üniversitelerine** doğru güçlü bir yönelim ve değişim yaşanıyor. Böylece bir yandan *sanat ve müzik alanının* üniversiter sistem içine girmesi, öbür yandan üniversiter sistemin *sanat ve müzik alanına uygulanması* ile birlikte yapı, kuruluş ve işleyiş olarak *yeni bir üniversite modeli* ve *yeni bir üniversiter sistem* daha gelişiyor. Ülkemizde de bu doğrultuda giderek güçlenen bir girişim gözleniyor.

Bütün bu olup bitenleri *kökten ve temelden* doğru anlamak, çözümlmek ve değerlendirmek için üniversitelerimizde **kültürü, sanatı ve müziği yeniden düşünmek** gerekiyor. Bunu yaparken öncelikle Cumhuriyet Türkiye'sinde *kültürün, sanatın ve müziğin Atatürkçe düşün yapısal* temellerini iyi bilmek ve çağdaş insanbilimsel, toplumbilimsel ve ulus bilimsel veriler ışığında doğru yorumlamak gerekiyor. Cumhuriyet Türkiye'sinde kültürün, sanatın

ve müziğin *Atatürkçe düşün yapısal temelleri* her şeyden önce Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün engin öngörüş, Türk ulusunun gerçek *kurtuluş, Cumhuriyetin kuruluş, çağdaşlaşmanın işleyiş* ve çağdaş-uygar insanlığın *yöneliş* felsefesine dayanır. Bu çok boyutlu düşün yapısal dayanak en kısa, en özlü ve aynı zamanda en kapsamlı adlandırmayla *Atatürk ve Cumhuriyet Felsefesi* olarak algılanır ve nitelenir. Ağırlıklı olarak *Atatürkçe düşünceye* temellenen bu felsefe geçmişten günümüze tüm çağlardan süzülüp damıtılarak oluşan ve günümüzden geleceğe sürekli gelişerek tüm çağları aşması umulan bir *felsefe* olarak bilinir ve anılır. Bu felsefenin kendine özgü bir *kültürel altyapısı* vardır.

Atatürk'e göre Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür

Atatürk, *kültürü* yeni Türkiye'nin temeli olarak görür. Bu görüşle kurduğu devleti *"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür, yüksek Türk kültürüdür (1933)"* diyerek tanımlar (ABE 2009 C. 26: 267). O'na göre *kültür* gerçek *birey-insan* olabilmeyen, *ortak kültür* ise *toplum-ulus* olabilmeyen temel koşulu ve ana ögesidir. *Ortak kültür* çağdaş ulusal yaşam biçiminin en temel ve en vazgeçilmez ögesi olarak kabul edilir. Çünkü *ulus* öncelikle bileşenlerinin *ortak kültürüyle*, yani *ulusal kültürüyle* oluşur, gelişir, yükselir. *Ulusal kültürün* çeşitli çığırları vardır. Bunların bir bütünü olan *"Ulusal kültürün her çığırda açılarak yükseltilmesi Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dileğidir (1932)"*. Ana erek *"ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak (1933)"*tır. Bu erek ulusal kültürümüzün ana parçalarından *ulusal sanat* ve *ulusal müzik kültürümüz* için de geçerlidir.

Temeli kültür olan *Cumhuriyet* kendine özgü bir yaşam ve yönetim / *yönetim* biçimidir. Bir yaşam ve yönetim / *yönetim* biçimi olarak *Cumhuriyeti* yeğleyen ve yaşayan ulusa *Cumhuriyet ulusu* denir. Bu bakımdan Atatürk'ün *"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk ulusu denir (1930)"* diyerek tanımladığı *Türk ulusu* bir *cumhuriyet ulusudur*. Buna göre ulusumuz *kimlik* olarak *Türk ulusu*, *nitelik* olarak *Cumhuriyet ulusudur*. *Cumhuriyet ulusu* kavramı *kimliği* değil, *niteliği* belirtir. Bu kavramla *kimlik* değil, *nitelik* vurgulanır. *Cumhuriyeti* kuran Türk ulusunun doğasına ve belgisine (şiarına) en uygun kültür *cumhuriyet kültürüdür*. *Cumhuriyet* kendine özgü bir yaşam biçimi yaratır. Onun yarattığı yaşam biçimine *Cumhuriyet kültürü* denir. *Türkiye Cumhuriyeti* bir *ulus devlet*, *Cumhuriyet kültürü* bir *ulus kültürüdür*. Bu nedenle *Cumhuriyet kültürünün* öz niteliğini öncelikle *ulus kültür* belirler (Uçan 2008a: 215; 2010: 37).

Atatürk'e göre Cumhuriyet Türkiye'sinde çağdaş kültürün ana bileşenleri

Ulus kültür çağdaştır. Çünkü genel anlamıyla çağdaş, aynı çağda yaşayan ve içinde bulunulan ya da yaşanılan çağın tutumuna, anlayışına, koşullarına veya gereklerine uygun olan demektir (TDK 1988: 268; 2005: 381). Bu bakımdan **çağdaş kültür**, içinde bulunulan çağın gereklerine göre oluşup gelişen *yeni kültürün* yanı sıra geçmişten süzülüp gelerek içinde bulunulan çağa ulaşan ve uyan, ulaşım uyduğu çağda işlevsel varlığını ve etkililiğini sürdüren, çağın gereksinimlerini karşılayan ve geleceğe uzanma gücü taşıyan *eski kültürü* de kapsar. Öyleyse çağdaş kültür *geçmiş kültür* ile *gelecek kültür* arasında, öncekiindeki kökleri ve sonrakindeki uzanımlarıyla en geçerli *günümüz kültürü* olarak bir köprü işlevi görür (Uçan 2006: 52). Bu işleviyle çağdaş kültür, *geçmiş kültüre dayalı* ve *gelecek kültürü hazırlayıcı* bir konumda bulunur ve bu konumuyla kendine özgü bir *kültürel bütünlük ve süreklilik* sağlar.

Atatürk "*temeli kültürdür, yüksek Türk kültürüdür*" dediği Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken öne çıkardığı *kültürün çağdaş anlamının ve işlevlerinin* tam bilincindedir. Bu bilinçtedir ki çağdaş kültürün ana bileşenlerini **insan** odaklı ve **yaşam** eksensiz *spor, bilim, teknik, sanat* ve *felsefe* olarak belirler. **Yaşam bilgisi** temelli çağdaş yaşamda kültürün ana bileşenlerinden **Sporu** sağlam bedenli/sağlam kafalı olmayı ve sağlıklı yaşamayı sağlayıcı, **Bilimi** yaşamda en gerçek ve en güvenilir yol gösterici, **Tekniği** yaşamı en etkili ve en kullanışlı kolaylaştırıcı, **Sanatı** ulusun ve bireyin başlıca insanca yaşam damarlarından biri olarak nitelendirir. **Felsefeyi**, bunları yaşamın gerekleri ile bireyin ve toplumun gelişmesi doğrultusunda birbiriyle buluşturan, bağdaştıran, birleştiren-kaynaştıran ve bütünlük sağlayan bir genel *akılcı düşünme, gerçekçi değerlendirme ve yararcı kılma yolu / yöntemi* olarak görür. **Müziği** ise güzel sanatlar içinde en çabuk ve en önde götürülmesi gereken dal olarak belirler.

Atatürk bunların tümünü çağdaşlaşma sürecinde, başka bir deyişle çağdaş anlamda uygarlaşma *sürecinde* bir *bütün* olarak işe koşar, kullanır ve değerlendirir. Yaşamı ve görevleri boyunca böyle davranmayı *ilke* edinir (Uçan 2005c: 155, 258, 330; 2008a: 229; 2010: 38).

Atatürk'e göre Cumhuriyet Türkiye'sinde kültür ile eğitimin iç içe bütünlüğü

Atatürk "*Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür, yüksek Türk kültürüdür*" derken, dolaylı ve örtülü olarak "*Türkiye*

Cumhuriyetinin temeli eğitimidir, yüksek Türk eğitimidir" de demek istiyordu. Çünkü O'nun genel görüş ve anlayışına göre, *kültür* ile *uygarlık* gibi, *kültür* ile *eğitim* de birbirleriyle *iç içe bir bütündür*, *kültür* derken *eğitim* de kapsanır ve içerilir. Nitekim yönetim döneminin son evresini oluşturan 1934-1938 yılları arasında *T.C. Eğitim Bakanlığı'nın* adı "*T.C. Kültür Bakanlığı*" idi. Bu bakımdan O'nun ünlü özdeyişini Atatürkçe bir açıklamayla "*Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültür ve eğitimidir, yüksek Türk kültürü ve eğitimidir*" biçiminde ifade etmek de olanaklıdır. Atatürk'ün yaşama gözlerini yumup sonsuzluğa uğurlanmasından sonra ilgili bakanlığın adı yeniden *T.C. Eğitim Bakanlığı* olarak değiştirildi. Bu kez *eğitim* derken *kültür* de kapsanıyordu. Bu anlayış ve yaklaşım giderek bir alış ve gelenek hâline geldi. Atatürk'ün öngörüş, Türk ulusunun gerçek *kurtuluş*, Cumhuriyetin *kuruluş*, çağdaşlaşmanın *işleyiş* ve çağdaş-uygar insanlığın *yöneliş felsefesiyle* tutarlı çağdaş ulusal Türkiye'nin bir *kültür ülkesi*, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir *kültür cumhuriyeti*, Türk ulusunun bir *kültür ulusu* ve Türk bireyinin bir *kültür bireyi* olması erekleniyordu. Bu erek doğrultusunda yasal ve yapısal düzenlemeler yapıldı, kurumlar ve kuruluşlar oluşturuldu, izlenceler ve yönergeler geliştirilip uygulandı, çalışmalar ve etkinlikler gerçekleştirildi.

Atatürk'e göre Cumhuriyet Türkiye'sinde kültürel-sanatsal-müziksel çağdaşlaşma

atatürk'e göre *kültürel çağdaşlaşma* kısaca "*ulusal kültürümüze çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak*"tır. Buna kuşkusuz çağdaş uygarlaşmada denilebilir. Bu bağlamda **kültürel çağdaşlaşma**, ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlığın gerektirdiği *yapıya* ve *niceliğe-niteliğe* kavuşturma, *düze*ye erişirme ve o düzeyin üstüne çıkarma sürecidir. Bu da ancak çağın gerekli kıldığı topyekün kültürel uygarlaşmayla olanaklıdır. Özü **Türk kalarak çağdaşlaşma** olan bu süreç doğal olarak *sanatı* ve *müziği* de kapsar. Atatürk, Türk kültürünü çağdaşlaştırırken "*Türk kalmaya gayret edeceğiz* (1929)" diyerek *Türk kalarak çağdaşlaşma* ilkesini vurgulamıştı. Her alanda çağdaşlaşırken "*dünyanın her türlü biliminden, buluşlarından ilerlemelerinden yararlanmak, fakat asıl temeli kendi içimizden bulup ortaya çıkarmak*" ve "*bu temel üzerinde çalışmak gerektir* (1923)" demişti. Bunun yanı sıra "*Türk çocuğu atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde güç bulacaktır* (1930)" diyerek geçmiş kültürü, sanatı ve müziği bilmenin günümüz kültürü, sanatı ve müziğinde yeni atılımlar için çok önemli bir güç ve esin kaynağı olduğuna dikkati çekmişti.

Atatürk ve Türkiye'nin kültürel-sanatsal-müziksel çağdaşlaşmasında ilkeler ve ölçütler

Atatürk'ün ulusumuz ve ülkemizi için öngördüğü çağdaşlaşma sürecinde *kültürel, sanatsal ve müziksel* çağdaşlaşmaya ilişkin görüşleri biri *temel*, öbürleri ona dayalı veya onun üzerine kurulu şu *on ilke ve ölçüte* odaklanır (Uçan 2005b: 320; 2005c: 232; 2008a: 256-257; 2010: 40; 2013a: 117):

T. *Temelde Yaşamsallık.*

1. Özde Ulusallık,
2. *Biçimde* Anlaşılabilirlik,
3. *Kapsamda* Özgürlük,
4. *Anlatımda* Özgünlük,
5. *Yöntemde* Çağdaşlık,
6. *Teknikte* Çağcılık,
7. *Nitelikte* Evrensellik,
8. *Yaşayışta* Bütünsellik,
9. *Düzeyde* Çağdaş Uygarlık.

Bu ilkeler ve ölçütler bir bütündür. Bu bütün içinde her ilke ve ölçüt ayrı bir anlam, önem ve değer taşır. Genel olarak *kültürel-sanatsal-müziksel çağdaşlaşmada başarı*, bu ilke ve ölçütlere ne denli temellenildiği ve dayanıldığına, bu ilke ve ölçütlerden ne derece kaynaklanıldığı, yönlendiği ve kılavuzlanıldığına, kısacası bu ilke ve ölçütlere ne kadar uyulduğuna veya uyulabildiğine bağlıdır. Bu uyulumun Türk kültüründe, sanatında ve müziğindeki durumu ve görünümü ayrıca irdelenmeye değer.

Kültürde, sanatta ve müzikte çağdaşlaşırken çağdaş uygarlıkla ilişkiler

Atatürk'ün öngörüş, Türk ulusunun gerçek *kurtuluş*, Cumhuriyetin *kuruluş*, çağdaşlaşmanın *işleyiş* ve çağdaş-uygar insanlığın *yöneliş felsefesine* göre kültürde, sanatta ve müzikte çağdaşlaşırken çağdaş uygarlıkla ilişkiler *düzenlilik* ve *süreklilik* gösterir ve şöyle sıralanır (Uçan 2006: 52; 2008a: 258; 2010: 49):

Çağdaş uygarlığa;

- (1) Duyarlı ve ilgili olma,
- (2) Bilgili ve bilinçli yönelme,
- (3) Eleştirel ve seçici açılma,
- (4) Tam girme ve etkin katılma,
- (5) Yapıcı ve kalıcı biçimde konuşlanma-yerleşme,
- (6) Ongun, saygın ve seçkin bir üye olma,

- (7) Yaratkan ve üretken bir ortak-paydaşdurumuna gelme,
- (8) İleri düzeyde erişme ve sonunda
- (9) Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkma, ilerisine-ötesine geçme.

Bu ilişkiler bütünü içinde kültürel-sanatsal-müziksel çağdaşlaşma açık uçlu bitimsiz bir süreçtir.

Cumhuriyet insanının yapısı, gereksinimleri, arayışları ve kültür-sanat-müzik eğitimi

Atatürk'ün öngördüğü kültürel, sanatsal ve müziksel çağdaşlaşmada cumhuriyet ulusunun bireyleri olan cumhuriyet insanının kilit bir yeri ve rolü vardır. Bu yer ve rol, cumhuriyet insanının yapısında, gereksinim ve arayışlarında kendini açıkça belli eder.

Cumhuriyet insanının yapısı

Bu yapıdan söz ederken önce *insan* kavramına ve olgusuna kısaca değinelim. İnsan *canlı-tinsel, toplumsal* ve *kültürel* bir varlıktır. Başka bir deyişle *insan biyo psikik* ve *sosyokültürel* bir varlıktır. İnsanın bu çok boyutlu varlık yapısı onun *temel niteliğini* belirler. Bu niteliğine bağlı olarak *insan devinışsel, duyuşsal, bilişsel* ve *sezişsel davranışlarıyla bir bütündür*. İşte bu temel niteliğiyle *insan*, çok boyutlu varlık ve davranış yapısının bir bütünü ve bileşkesidir. Bu *bütünsel-bileşkesel yapı*, kültür temelli *Türkiye Cumhuriyetini* kuran, *cumhuriyet ulusunun* bireyleri olan *cumhuriyet insanına* çok yaraşır ve yakışır. Atatürk'ün engin öngörüş, Türk ulusunun gerçek *kurtuluş*, Cumhuriyetin *kuruluş*, çağdaşlaşmanın *işleyiş* ve çağdaş-uygar insanlığın *yöneliş felsefesine* göre *Cumhuriyet insanı*, yapısı, yaradılışı ve yaşayışı gereği birtakım gereksinimler ve arayışlar içindedir. Bu gereksinimler ve arayışlar çok ve çeşitlidir.

Cumhuriyet insanının temel gereksinimleri ve kültür-sanat-müzik eğitimi

Cumhuriyet insanının temel gereksinimleri sırasıyla şunlardır (Uçan 2008a: 218; 2010: 26):

- (1) Ülkesinde ve dünyada sağlıklı-esenlikli, bakımlı-korumumlu-barınımli ve güvenli yaşama.
- (2) Yaşamını olabildiğince en iyi bir biçimde düzenleme ve sürdürme.
- (3) Bilgili ve bilinçli, düzenli ve dengeli, uyumlu ve başarılı, doyumlu ve mutlu bir yaşam geçirme.

- (4) Yaşamını olabildiğince iyileştirme ve yetkinleştirme, gerektiğinde değiştirme ve dönüştürme.
- (5) Bunlar için gücünü ve yeteneklerini harekete geçirme, kullanma, artırma ve geliştirme.
- (6) Bu yolda gerekli her türlü fırsat ve olanaklara sahip olma ve bunlardan etkilice yararlanma.
- (7) Kimlikli ve kişilikli, özgüvenli ve onurlu olarak kendini geliştirme, gerçekleştirme ve aşma.
- (8) Bütün bu nitelikleriyle çevresinde ongun, saygın ve sevgin bir konuma sahip olma.

Cumhuriyet insanı bu gereksinimlerin önemli bir bölümünü *kültür, sanat ve müzikle, kültür, sanat ve müzik eğitimiyle* giderir. Etkili ve verimli giderim bu eğitimin güçlü olmasını gerekli ve zorunlu kılar.

Cumhuriyet insanının ana/temel arayışları ve kültür-sanat-müzik eğitimi

Cumhuriyet insanı gereksinimlerini karşılamak veya gidermek için çabalar, bir şeyler yapar ve bu bağlamda çeşitli, çok yönlü, çok boyutlu *arayışlar* içine girer. Bu süreçte ilkin yaşamak için ilk gerekli ve zorunlu olan *temel-genel-günlük/gündelik yaşam bilgisiyle* donanır. Ancak bir süre sonra bu bilgi/donanım, gereksinimleri karşılamaya, gidermeye yetmez. Bunun farkına, bilincine varan cumhuriyet insanı artık bu bilgiyle yetinmeyip onun ötesine geçerek birtakım *başka arayışlar* içine girer.

Cumhuriyet insanının *temel ve ana arayışları* genel olarak **altı boyutta** gerçekleşir (Uçan 2008a: 219-220; 2010: 28; 2013a: 112-113):

T. İlk Gerekliliği ve İlk Zorunluyu arayış.

Bu arayıştan *Yaşam Bilgisi* doğar.

1. *Sağlamlığı ve Sağlıklılığı* arayış.
Bu arayıştan *Spor* doğar. Bu *arayış Spor* doğurur.
2. *Gerçeği ve Doğruyu* arayış.
Bu arayıştan *Bilim* doğar. Bu *arayış Bilimi* doğurur.
3. *Kolaylığı ve Kullanışlılığı* arayış.
Bu arayıştan *Teknik* doğar. Bu *arayış Tekniği* doğurur.
4. *Özgünü ve Güzeli* arayış.
Bu arayıştan *Sanat* doğar. Bu *arayış Sanatı* doğurur.
5. *Yararlıyı ve İyiyi/Değerliyi* arayış.
Bu arayıştan *Felsefe* doğar. Bu *arayış Felsefeyi* doğurur.

Cumhuriyet ülkesinde her insan az çok bu temel ve ana arayışlar içindedir. Çünkü *insan gerçek anlamda bu temel-ana arayışlarıyla insanlaşır*. Bunlara **insani insanlaştıran arayışlar** denir. Bunlardan **sanat, insani en insanlaştıran alandır**. Bu arayışlar birbirlerinden kopuk değildir, birbirleriyle bağlantılı ve etkileşimlidir; birbirlerini destekler,

kolaylaştırır, tamamlar ve bütünler. Böylece insan yaşamında **zorunlu, sağlıklı, kullanışlı** ile **iyi, doğru, güzel** arasında çok sıkı bir bağ oluşur.

Gerçek bir Cumhuriyet insanının arayışları hiç *durmaz ve bitmez, yaşam boyu sürer*. Bu arayışların gerçekleştiği alanlardan biri *kültür-sanat-müzik*dir. Bu alandaki arayışlarda başarılı olabilmek için *kültür, sanat ve müzik eğitimi* gerekli ve zorunludur.

Cumhuriyet insanının ana bilgi alanları ve kültür-sanat-müzik eğitimi

Cumhuriyet insanı söz konusu temel-ana arayışlarının sonunda şu *temel ve ana bilgi alanlarına* erişir (Uçan 2008a: 219-220; 2010: 29; 2013a: 114):

(T) *Yaşam Bilgisi* (ilk gereklinin ve ilk zorunlunun bilgisi),

- (1) *Spor* (sağlamlığın ve sağlıklılığın bilgisi),
- (2) *Bilim* (gerçeğin ve doğrunun bilgisi),
- (3) *Teknik* (kolaylığın ve kullanışlılığın bilgisi),
- (4) *Sanat* (özünlüğün ve güzelin bilgisi),
- (5) *Felsefe* (yararlılığın ve iyinin/değerlinin bilgisi).

Cumhuriyet insanının yaşamında *yaşam bilgisi, spor, bilim, teknik, sanat ve felsefe* işte bu arayış ve buluşların birer ürünü, alanı ve sürecidir. Bunlar *insanca yaşama, gelişme, yetiştirme, çalışma, kendini gerçekleştirme ve aşma* süreç, ürün ve alanlarıdır. Her birinin insan ve ulus yaşamında ayrı bir yeri-önemi ve kendine özgü bir işlevi vardır. Hiçbiri diğerlerinin yerini alamaz-tutamaz, yerine geçemez, işlevini göremez ve yerine getiremez. Cumhuriyet insanının ana bilgi alanları arasında *kültür, sanat ve müzik* çok önemli bir yer tutar. Bu yer *kültür-sanat-müzik eğitimiyle* daha etkili, verimli ve yararlı bir nitelik kazanır.

İnsansal arayışlarda, bilgiye erişmede ve bilgiyi kullanmada başarının yolu: eğitim

Cumhuriyet insanının arayışlarında, bilgiye erişmesinde ve eriştiği bilgiyi kullanmasında başarılı olmasının en güvenli, etkili ve verimli yolu *eğitimdir, eğitimden geçer*. Ana bilgi alanlarına göre çağdaş eğitim aşağıdaki *altı ana kolda* tasarlanır, gerçekleşir (Uçan 2008a: 221; 2010: 31; 2013a: 117-118):

T. *Yaşam* Eğitimi.

1. *Beden/Spor* Eğitimi,
2. *Bilim* Eğitimi,
3. *Teknik* Eğitimi,
4. *Sanat* Eğitimi,
5. *Felsefe* Eğitimi.

İnsanın bu ana bilgi alanlarına ilişkin eğitimi Atatürk'ün çağdaş kültür anlayışında tam bütünleşir. Çağdaş eğitim bunların tümünü *oranlı, dengeli ve uyumlu bir bütün* olarak kapsamak durumundadır.

10. Cumhuriyet insanının ve ulusunun yaşamında kültürün-sanatın-müziğin işlevleri

Cumhuriyet insanının-ulusunun yaşamında kültürün-sanatın-müziğin genel işlevleri

Cumhuriyet yaşamında kültürün, *sanatın ve müziğin genel işlevleri* denilince bireyin, toplumun-ulusun ve insanlığın yaşamında kültürün-sanatın-müziğin üstüne düşen görev, yüklenen sorumluluk, gördüğü-yaptığı iş, oynadığı rol, gösterdiği önemli etki, bulunduğu anlamlı katkı ile sağladığı anlamlı destek ve yarar anlaşılır. Cumhuriyet ülkesinde kültürün-sanatın-müziğin insan ve ulus yaşamındaki *genel işlevleri yedi ana kümede* toplanır (Uçan 2005a: 21-32; 2005b: 292-293; 2010: 65-66; 2013a: 118):

1. *Bireysel* işlevler,
2. *Toplumsal* işlevler,
3. *Sosyokültürel-Sosyoestetiksel* işlevler,
4. *Sağaltımsal* işlevler,
5. *Siyasal* işlevler,
6. *Ekonomisel* işlevler,
7. *Eğitimsel* işlevler.

Cumhuriyet ulusunda ve ülkesinde kültürün, sanatın ve müziğin bu genel işlevleri birbirleriyle sımsıkı ilişkilidir. Bunların en temelde olanı kuşkusuz *bireysel işlevlerdir*. Buna *fizyobiopsişik* işlevler de denir. Bu en temel işlevler olmaksızın ya da gerçekleşmeksizin öbür işlevler olmaz ve gerçekleşmez. Öte yandan *eğitimsel işlevler* öbürleriyle çok sıkı ilişkiler içinde olup *bireysel, toplumsal, sosyokültürel-sosyoestetiksel, sağaltımsal, siyasal* ve *ekonomisel* işlevlerin bilinçli, düzenli, etkili, verimli ve yararlı bir biçimde gerçekleşmesini ve gelişmesini sağlar. Bu gerçekleşme ve gelişmeyi sağlayıcı *tüm kültürel-sanatsal-müziksel öğrenme-öğretme süreçlerini ve etkinliklerini* kapsar. Bu bakımdan cumhuriyetçi insan, ulus ve ülke yaşamında eğitimsel işlevlerin çok ayrı ve önemli bir yeri vardır.

İnsan ve ulus yaşamında kültürün sanatın ve müziğin eğitimsel işlevleri

İnsan ve ulus yaşamında kültür, *sanat ve müzik*, özü itibariyle *eğitsel* bir nitelik taşır. Bu nedenle öteden beri kültüre, sanata ve müziğe çok çeşitli *eğitimsel işlevler* yüklenir. Kültürün, sanatın ve müziğin *eğitimsel işlevleri*

denilince bireyin, toplumun / ulusun ve insanlığın eğitiminde kültürün, sanatın ve müziğin üstüne düşen görev, yüklenen sorumluluk, gördüğü-yaptığı iş, oynadığı rol, gösterdiği önemli etki, bulunduğu anlamlı katkı ile sağladığı anlamlı destek ve yarar anlaşılır. Cumhuriyet ulusunda ve ülkesinde kültürün, sanatın ve müziğin eğitimsel işlevleri *altı ana kümede* toplanır (Uçan 2005a: 30-32; 2005b: 393-394; 2008a: 252-253; 2013a: 119):

1. Eğitim *boyutu* olma işlevi:
Kültür, sanat ve müzik bir *eğitim boyutudur*.
2. Eğitim *içeriği* olma işlevi:
Kültür, sanat ve müzik bir *eğitim içeriğidir*.
3. Eğitim *aracı-gereci* olma işlevi:
Kültür, sanat ve müzik bir *eğitim aracı-gerecidir*.
4. Eğitim *yolu-yöntemi* olma işlevi:
Kültür, sanat ve müzik bir *eğitim yolu-yöntemidir*.
5. Eğitim *ortamı* olma işlevi:
Kültür, sanat ve müzik bir *eğitim ortamıdır*.
6. Eğitim *alanı* olma işlevi:
Kültür, sanat ve müzik bir *eğitim alanıdır*.

Söz konusu işlevlerin insan yaşamındaki vazgeçilmez yeri ve önemi nedeniyledir ki kültür, sanat ve müzik insanlık tarihinin en eski çağlarından beri *belirgin* bir eğitim boyutu, *anlamlı* bir eğitim içeriği, *kullanışlı* bir eğitim aracı-gereci, *etkili* bir eğitim yolu-yöntemi, *elverişli* bir eğitim ortamı ve önemli bir eğitim alanıdır. Bu nedenlerle günümüzün gelişkin ülkelerinde kültür-sanat-müzik eğitimine ilişkin tasarlama, uygulama, düzenleme ve örgütlemeler; bunlarla ilgili kuruluş ve işleyişler çok ciddi yürütülür.

Öbür yandan *sanat ve müzik* özü itibariyle *eğitsel* niteliğinin yanı sıra çok güçlü bir *sağaltsal* nitelik de taşır. Bu bakımdan sanata-müziğe *eğitimsel* işlevlerinin yanı sıra *sağaltımsal* işlevler de yüklenir. Bu nedenledir ki *sanatın-müziğin eğitimsel* işlevleri çoğu kez *sağaltımsal* işlevleriyle birlikte ve iç içedir. Bu öylesine bir birlik-telik ve iç içeliktir ki çoğu durumlarda çoğu kez *sanatın-müziğin* eğitimsel işlevleri ile sağaltımsal işlevlerini birbirinden ayırt etmek çok zorlaşır, *hatta kimi durumlarda olanaksızlaşır*.

Çağdaş insan ve ulus yaşamında kültürün, sanatın ve müziğin genel ve eğitimsel işlevleri kültür, sanat ve müzik eğitimini *haklı, gerekli, zorunlu* ve *vazgeçilmez* kılar. Bu işlevler okullarda kültür, sanat ve müzik eğitiminden ne denli çok yararlanılabileceğini gösterir. Kültürün-sanatın-müziğin eğitsel özü ve eğitimsel işlevleri okul yaşamında karşılaşılan *birçok sorunu azaltma, giderme* ve *yok etmede* çok yönlü, geniş kapsamlı, çok seçenekli fırsat ve olanaklar sağlar. Bunlar okullardaki *kültür, sanat ve müzik dersleri, kolları-kulüpleri* ve *etkinliklerinde* çok farklı biçimlerde bo

yutulandırılır, içeriklendirilir ve kullanılır. Okul dışında olduğu gibi okulda da öğrenciler özellikle *kültür, sanat ve müzikle yaşama tutunur*.

Cumhuriyet ulusunda sanat ve müzik eğitiminin üç ana türü

Cumhuriyet ulusunda sanatın ve müziğin çok yönlü eğitimsel işlevleri farklı tür ve düzeylerde sanat ve müzik eğitimi gerekli ve zorunlu kılar. İnsanın sanat ve müzik eğitimi kendine özgü bir *bütün* olmakla birlikte kendi içinde çeşitli kollara ve her kol içinde çeşitli dallara ayrılır. Ancak kolu ve dalı ne olursa olsun sanat ve müzik eğitimi, temelde **genel** (*herkes*), özengen (*amatör*) ve **mesleksel** (*profesyonel*) olmak üzere üç ana kitleye, üç ana amaca ve üç ana işleve yönelik olarak düzenlenip gerçekleştirilir. Böyle olmasının en temelinde *insan-sanat-müzik ilişkisi* nin *genel*, özengen ve *mesleksel* olmak üzere üç ana boyutlu ve düzeyli, üç ana katmanlı ve aşamalı ya da üç ana basamaklı olması yatar. Sanat ve müzik eğitimine ilişkin düzenleme, planlama ve uygulamalar bu üç ana ilişkinin, üç ana kitlenin, üç ana amacın ve üç ana işlevin daha çok hangisine yönelik ise ona göre bir nitelik ve nicelik kazanır. Böylece sanat ve müzik eğitimi yönelik olduğu üç ana ilişki *biçimine*, üç ana kitleye, üç ana amaca ve üç ana işleve göre şu üç ana türe ayrılır (Uçan 2005b: 30-33, 394-396; 2008a: 223-225; 2013a: 120):

- (1) **Genel** Sanat ve Müzik Eğitimi,
- (2) Özengen Sanat ve Müzik Eğitimi,
- (3) **Mesleksel** Sanat ve Müzik Eğitimi.

(1) **Genel sanat-müzik eğitimi**, ulusu oluşturan bireylere sağlıklı, dengeli ve nitelikli bir *insanca yaşam ve gelişim* için gerekli *genel ortak sanat-müzik* kültürü, kimliği ve kişiliği kazandırmayı amaçlar. Herkese *gerekli ve zorunlu*dur. Ayrımsız her yerde, her yaşta, *herkese yöneliktir*.

(2) Özengen sanat-müzik eğitimi, sanatın-müziğin bir kolunu veya dalını özgürce yoğunlaşım ve düşünleşim alanı olarak seçen bireylere etkin bir sanatsal-müziksel katılım ve doyum sağlamak, bunu olabildiğince sürdürmek ve geliştirmek için gerekli sanatsal-müziksel davranışlar kazandırmayı amaçlar. Yoğun ve düşkü (*hobi*) olarak sanat-müzik yapmak isteyenler için *gerekli ve seçmelidir*. Bu nedenle sanata-müziğe özengence (*amatörce*) ilgili, gönüllü, istekli ve yatkın olanlara yöneliktir.

(3) **Mesleksel sanat-müzik eğitimi**, sanatın-müziğin bir kolunu, dalını veya sanatsal-müziksel bir işi *uğraş* olarak seçenlere o uğraşın gerektirdiği sanatsal-müziksel davranış-yeterlik, donanım-birikim ve deneyimleri kazandırmayı amaçlar. Sanatta ve müzikte *meslek* sahibi veya

uzman olmak isteyenler için *gerekli ve zorunludur*. Bu nedenle sanata ve müziğe olağandan ve özengenden *ileri düzeyde ilgili-istekli, yetenekli ve kapasiteli olanlara yöneliktir* (Uçan 2005b: 31-33).

Sanat ve müzik eğitiminin bu üç ana türü arasında belli ortak temel noktalar, benzerlikler ve sıkı ilişkiler bulunmakla birlikte amaç, işlev, yapı, işleyiş ve bunlarla bağlantılı nitelik ve nicelik olarak oldukça farklı özellikler vardır. *Cumhuriyet ulusunda*-ülkesinde bu üç tür sanat-müzik eğitiminin üçü de gereklidir.

Cumhuriyet okul eğitiminde genel sanat ve müzik derslerinin başlıca özellikleri

Cumhuriyet Türkiye'sinin okullarında *genel sanat ve müzik eğitimi amaçlı/işlevli derslerin belli özellikleri* vardır. Atatürk'ün engin öngörüş, Türk ulusunun gerçek *kurtuluş*, Cumhuriyetin *kuruluş*, çağdaşlaşmanın *işleyiş* ve çağdaş-uygar insanlığın *yöneliş* felsefesine uygun *genel sanat ve müzik eğitimi* genel eğitim amaçlı-işlevli *okullarda* her öğrenci için *gerekli ve zorunludur*. Genel Sanat-Müzik Derslerinin kapsam olarak biri temel, öbür altısı ona dayalı **yedi ana özelliği** vardır (Uçan 2008a: 254; 2013a: 122). Buna göre *Genel Eğitim amaçlı-işlevli Sanat-Müzik* dersleri bir

- (T) *Yaşam* dersidir, (T) *Sanatsal-Müziksel yaşam* eğitimidir,
- (1) *Anlatım* dersidir, (1) *Sanatsal-Müziksel anlatım* eğitimidir,
- (2) *Beceri* dersidir, (2) *Sanatsal-Müziksel beceri geliştirme* eğitimidir,
- (3) *İçerik* dersidir, (3) *Sanatsal-Müziksel içeriklenme-içeriklendirme* eğitimidir,
- (4) *Kültür* dersidir, (4) *Sanatsal-Müziksel kültürleme-kültürlenme-kültürleşme* eğitimidir,
- (5) *Uygurluk* dersidir. (5) *Sanatsal-Müziksel uygurlaşma-uygurlaştırma* eğitimidir.
- (6) *İnsanlık* dersidir. (6) *Sanatsal-Müziksel insanlaşma-insanlaştırma* eğitimidir.

Sanat ve müzik dersi bunların tümüdür. *Sanat ve müzik eğitimi* bunların tümüdür.

Bu özellikler *insan-yaşam, uygurluk-kültür* ve *kültür-sanat-müzik kavram ve olguları bağlamında* birbirinden kopmaz, ayrılmaz bir bütündür. Atatürk'ün önderliğindeki **Türk sanat ve müzik eğitimi devriminde** genel *Sanat-Müzik* dersleri *bu özellikleri bütünüyle taşıır* duruma gelmeye başlamıştır.

Bu özellikleri nedeniyle genel *Sanat-Müzik* dersleri hem *ana eksen [mihver] dersin yörüngesinde konumlu* ve ona *bağlı*, hem kendi eksenini üzerine *oturtulu*, hem de diğer derslerle *ilişkilidir*. Bunun doğal bir sonucu olarak da *kafa*,

el ve gönül işbirliğine dayanır. İnsanın *devinışsel, duyuşsal, bilişsel* ve *sezişsel* davranış bütünlüğüne temellenir ve onu geliştirmeye yönelir. Böylece *kapsam* olarak *altı boyutlu, davranış* olarak *dört boyutlu bütünsel-tümel* bir işlev görür. Bu bakımdan genel eğitim amaçlı-işlevli *Sanat-Müzik* derslerinin öbür derslere göre ayrıcalığı bir konumu vardır. Ne var ki bu dersler çoğun *"bir ifade [anlatım] dersidir"* denilip öbür boyutları göz ardı edilerek âdeta *tek boyutlu* bir ders durumuna düşürülmüştür.

11. Cumhuriyet Türkiye'sinde sanat ve müzik eğitiminin ulusal sanat-müzik temeli

Cumhuriyet Türkiye'sinde sanat eğitiminin temeli *Türk ulusal sanatı* ya da kısaca *Türk sanatı*dır. *Türk sanatı* kendine özgü çok *boyutlu bir bütündür*. Bu bütün birtakım ana ve alt kol, dal ve türlerden oluşmaktadır. Cumhuriyetimizin *kültür-sanat-müzik devrimi*yle birlikte Türk sanatının her ana koldaki ana türleri yeni bir oluşum, gelişim ve yapılanım içine girmiştir. Bu süreçte yeni türler oluşmuş, ana türler alt türlere ayrılmıştır. Günümüzde *Türk sanatı-müziği* çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Tarihsel gelişim süreci de göz önüne alınarak yapılan çok yönlü, uzun süreli ve kararlı bir çalışma sonucunda yeterince geniş kapsamlı bir *genel sınıflandırma* ortaya çıkmıştır. Bu sınıflandırmaya göre günümüzde Türk sanatı-müziği şu **altı ana tür-ulamı** kapsamaktadır (Uçan 2005b: 278; 2005c: 164, 199-201, 228; 2008b: 15-16):

- (1) *Temel Türk Sanatı-Müziği* [*Elementer Türk Sanatı - Müziği*],
- (2) *Geleneksel Türk Halk Sanatı-Müziği*,
- (3) *Geleneksel Türk Seçkinler Sanatı-Müziği*,
- (4) *Çağdaş [Çağsal] Türk Sanatı-Müziği*,
- (5) *Popüler Türk Sanatı-Müziği* [*Kitlesel/Yığınsal Türk Sanatı - Müziği*],
- (6) *Öncü Türk Sanatı-Müziği* [*Avangart Türk Sanatı-Müziği*].

Türk sanat ve müzik eğitimi bunların tümünü *uygun bir oran, denge ve uyum içinde* kapsamayı gerektirmektedir. Üniversitelerimiz bu oran, denge ve uyumu en iyi biçimde sağlamak durumundadır.

12. Sanat ve müzik eğitiminin çevresel, dünyasal ve evrensel sanatlar-müzikler boyutu

Cumhuriyet Türkiye'sinde sanat ve müzik eğitiminin *Türk ulusal sanat ve müzik kültürü* **temelinin** ve **ana boyutunun**

yanı sıra çevre-komşu-bölge ülke sanatları-müzikleri boyutu ile *dünya sanatları-müzikleri* ve *evrensel sanat-müzik boyutları* da vardır. Çünkü hiçbir ülkenin sanatı, müziği çevre-komşu-bölge ülkelerinin sanatlarından ve müziklerinden kopuk değildir. Çevre-komşu ülkeler veya bölge ülkeleri arasında var olan çeşitli ilişkiler arasında **sanatsal-müziksel ilişkiler** önemli bir yer tutar. Bu ilişkilerin canlı tutulmasında, sağlıklı yürütülmesinde ve istendik biçimde geliştirilmesinde sanatsal ve müziksel alışverişlere gereksinim duyulur. Bu gereksinim önemli ölçüde çevre kültürlerarası *sanatsal etkinlikler ve sanat eğitimi* yoluyla giderilir. Öbür yandan çağımızda, özellikle de günümüzde ulaşım, iletişim ve etkileşim teknolojisinin baş döndürücü bir hızla gelişmesi, çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasıyla dünyanın değişik kıtalarındaki ülkelerin *sanat ve müzikleri* de sanat kültürünün ve eğitiminin bir boyutu durumundadır.

Cumhuriyet Türkiye'sinde sanat ve müzik eğitiminin *uluslararası/evrensel sanat ve müzik boyutu* da gereklidir. Bu nedenle çağdaş Türk sanat-müzik eğitiminde *ana-temel-birincil* öge olan **ulusal** sanatımız ile çevre-komşu-bölge ve **dünya sanatlarının** yanında belirli bir oranda **uluslararası/evrensel sanata** da yer ve önem verilir. Bu sanat *tüm insanlığın ortak duygu, düşünce, devinim, tasarım ve yönelimlerini içerip işleyen* özgür ve özgün *sanatsal* çalışmalar ve seçkin ürünlerden oluşur. Bunlarla uluslararası/evrensel bir iletişim-etkileşim, dolaşım ve paylaşım-paydaşım sağlanır. Bu *boyut* her uygar ülkenin ve ulusun sanat ve müzik eğitiminde *sağlıklı çağdaşlaşmanın ve evrensel bütünleşmenin doğal ve kaçınılmaz bir gereği* olarak kabul edilir. Böylece *ulusal/ülkesel* temelli, *bölgesel / dünyasal* katılımı-katkılı ve *küresel / evrensel* açılımlı bir sanatsal anlayış ve yaklaşım geliştirilir. Bununla sanat eğitiminde *birincil, ikincil, üçüncül* öğelerin buluşup iç içe geçtiği ve birbirleriyle kaynaşıp bütünleştiği bir **bileşke anlayış ve yaklaşım** oluşur. Sanat eğitiminde *kendi ulusal sanatının yanı sıra başka ulusların sanatlarına ve evrensel sanata yer verilmesi* ilgililere *bu sanatları* daha doğru, kolay ve gerçekçi algılama, tanımlama ve değerlendirme olanağı sağlar.

13. Sanat ve müzik kültüründe popülerleşme, elektronikleşme, sanallaşma ve küreselleşme

çağdaş sanat ve müzik yaşamında ve kültüründe *ana türler arasındaki duvarlar* ortadan kalkıyor ve yüzyıllardır süregelen *hiyerarşi* yıkılıyor. Geleceğin sanat-müzik yaşamının ve kültürünün büyük ölçüde, hatta belki tamamen *duvarsız ve hiyerarşisiz* olacağı bekleniyor. Her ana tür *popülerleşme* sürecine giriyor, *elektronikleşme* ve

sanallaşma süreçlerinden giderek daha çok yararlanıyor. Öyle ki geleceğin sanat-müzik yaşamında ve kültüründe *Popülerleşme, Elektronikleşme, Sanallaşma* öne çıkacak üç ana belirleyici gibi görünüyor. **Popülerleşme** şimdiden tüm ana sanat-müzik türlerine yansıyan etkin ve yaygın bir olgu. Artık sanat-müzik türlerini buna göre sınıflandırmak bile söz konusu olabiliyor. Öyleyse geleceğin sanat-müzik kültürçüleri ve eğitimcileri bu konuda yeterince bilinçli, bilgili ve becerili olmak zorundalar. **Elektronikleşme** gibi **Sanallaşma** da olağanlaşmaya başlıyor. Bu nedenle geleceğin *sanatçı, sanat bilimci, sanat teknikçi ve sanat eğitimcileri* yetiştirilirken bunlardan yararlanılması doğal ve kaçınılmaz oluyor. Bu arada *sanat ve müzik* kimi yönleriyle *süreç ve yaşam biçimi* olmaktan çıkarılıp salt ürüne dönüştürülüyor. Ayrıca sanat-müzik yaşamında *gerçek sanat yaşamı (gerçek gerçeklik)* ile *sanal sanat yaşamının (sanal gerçeklik)* birlikte var olması, *gerçek sanat kurumlarının yanı sıra sanal sanat kurumlarının* da yer alması kaçınılmazlaşıyor (Uçan 2013c: 56). Öbür yandan anamalcılığın-sermayeciliğin dayattığı **Küreselleşme** süreci ve **Teknoloji** devrimiyle *kökten bir değişim* ortaya çıkıyor. Bunu baş döndürücü biçimde hızlandıran *elektronik-dijital teknolojiler* ile bunları kullanan *Medya ve Genel Ağ (Internet)* dünyanın birbirinden çok uzak ve değişik sanat kültürlerini birbirine yaklaştırırken, sanat ve müzik ürünlerini üretmede, küresel pazarlara sunmada ve tüketmede neredeyse *tek belirleyici* konumuna geliyor (Okyay 2013: 11, 12).

14. Sonuç ve öneriler

Üniversitelerimizde **kültürü, sanatı ve müziği yeniden düşünürken** aynı zamanda **neler yapılmalı** da ortaya konulmak gerekir. İlk iş olarak *cumhuriyetimizin, ulusumuzun ve insanlığın* öbür değerleriyle birlikte *kültür, sanat ve müzik değerlerine de tam sahip çıkılmalı ve yüksek değer verilmelidir*. Bunun yanı sıra *kültürsüzlüğe, sanatsızlığa ve müziksizliğe* dönük her türlü girişime karşı olunmalı ve karşı çıkılmalıdır.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan itibaren ülkemizde çağdaş kültürün ana bileşenleri olarak kabul edilen **Yaşam** temelli **Bilim, Teknik, Sanat, Spor ve Felsefe** devlet, ulus ve birey yaşamında birbirine *eşdeğer ana alanlar* olarak görülmeli, konumlandırılmalı ve işlevlendirilmelidir. Üniversitelerimizde bu alanlara eşit yer, önem ve değer verilmeli; eşit güç, kaynak ve zaman ayrılmalı; eşit fırsat, olanak ve seçenekler sağlanmalıdır. Ancak var olan açığı kapatmak için sanata ve müziğe olumlu ayırıcılık yapılmalıdır. İlgili ortak birimler-kurullar *bilim, teknik, sanat, spor ve felsefe* alanlarını hakıyla temsil eden eşit

sayıda üyelerden oluşturulmalı; üyeler alanların en etkin seçkin uzmanları arasından seçilmelidir.

Çok açık bir gerçektir ki *Bilim, Teknik, Sanat, Spor ve Felsefe* alanlarının (a) *doğaları ve yapıları*, (b) *işlevleri ve işleyişleri*, (c) *çevreleri ve ortamları*, (ç) *tasarlanışları ve gerçekleştirilişleri*, (d) *yönetilişleri ve yürütülüşleri*, (e) *yöntemleri-süreçleri ve ürünleri birbirinden farklıdır*. En başta bu nedenle üniversitelerimizde bu alanlara ilişkin düzenlemeler yapılırken ve *bilim insanı, teknik insanı, sanat insanı, spor insanı ve felsefe insanı* yetiştirilirken bu farklılıklar önemle ve özenle göz önüne alınmalıdır.

Sanat ve Müzik *öteden beri insanlığın, kültürün ve uygarlığın ana arterlerinden veya başlıca atardamar ve toplardamarlarından biridir*. Başka bir deyişle **Sanat ve Müzik** *bireyi ve toplumu besleyen başlıca kültür ve insanca yaşam damarlarından biridir*. **Sanat ve Müzik kültürü** bu damardan bireye ve topluma akan *kendine özgü bir kültürel öz sudur*. **Sanat ve Müzik eğitimi** ise bu damarı açan ve açık tutan, ona etkili bir işlerlik ve geçerlik kazandıran, onu çalıştıran ve geliştiren bir *süreçtir*. Bu bakımdan *sanatsız ve müziksiz bir üniversitenin yaşam ve eğitim damarlarından biri kopmuş demektir* (Uçan 2013a: 139). Öyleyse üniversitelerimiz *sanatsız ve müziksiz bir yaşam ve eğitim ortamından uzak tutulmalıdır*.

Güzel Sanatlar Fakültelerimizde sanatlar alanı tüm ana kol ve dalları eksiksiz bir bütün olarak kapsar biçimde yapılandırılmalıdır. Türkçe terimlerle ifade edildiğinde daha açık, belirgin ve sistematik görünen bir yeni ve genel sınıflamayı (Uçan 2008b: 16-17) esas alarak şu **ana bölümlere** yer verilmelidir:

1. *Devinimsel (Kinetik)* Sanatlar Bölümü, (Dans-Bale, Halk Oyunları vb.),
2. *Sessel (Fonetik)* Sanatlar Bölümü, (Müzik: Ses/Şan, Çalgı, Koro, Orkestra vb.),
3. *Sözsöz / Dilsöz (Linguistik)* Sanatlar Bölümü, (*Edebî Sanatlar / Edebiyat: Öykü, Roman, Şiir*),
4. *Yoğrumsal (Plastik)* Sanatlar Bölümü, (Resim, Heykel, Mimari vb.),
5. *Oyunsal/Canlandırimsal (Dramatik)* Sanatlar Bölümü. (Drama, Tiyatro, Opera, Bale vb.).

Üniversitelerimizde sanatsal ve müziksel sorunlara çözüm ararken *Cumhuriyetimize gerçekten çağdaş üniversiteler kazandırmayı ilke ve ülkü edinen ve bunların kısa sürede kurulmasını gerekseyen* Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün (ABE C. 30 2011: 79; ASD 2006: 857; TDK 1979: 60) sanata-müziğe ve sanat-müzik eğitimine ilişkin şu görüş, düşünce ve yönerilerini yeniden anımsamakta büyük yarar vardır:

Bir **ulusu** yaşatmak için birtakım temeller gereklidir ve bu temellerin en önemlilerinden biri **sanattır**. Bir **ulus sanat**-tan ve **sanatçıdan** yoksunsa tam bir yaşama sahip olamaz. Sanatsız kalan bir ulusun yaşam damarlarından biri kopmuş demektir. Bir ulus sanata önem vermedikçe büyük bir yıkıma mahkûmdur (1922). **Güzel sanatlarda** başarı, bütün inkılapların [devrimlerin] başarılı olduğunun en kesin kanıtıdır. Bunda başarılı olamayan uluslara ne yazıktır. Onlar [öbür] bütün başarılarına rağmen **uygarlık** alanında **yüksek insanlık** sıfatıyla tanınmaktan yoksun kalacaklardır. İşte bunun içindir ki biz; elimize aldığımız büyük **Türk ulusunun** [güzel sanatlarda] başarısı için çalışmakla memnunuz (1936).

Yüksek bir insan topluluğu olan **Türk ulusunun** tarihî bir niteliği de **güzel sanatları** sevmek ve onda yükselmektir. Ulusumuzun **güzel sanatlara** olan **sevgisini** sürekli olarak ve her türlü araç ve tedbirlerle besleyerek **geliştirmek** ulusal ülkümüzdür (1933). **Ortaöğrenimin** amacı yurdun gereksindiği türlü **sanat** sahiplerini yetiştirmek ve yükseköğrenime hazırlamaktır (1922). **Sanat okullarına** her türlü özendirmeyi artırmak gereklidir (1936). **Okul** yardımıyla, okulun sağlayacağı bilim ve teknik yardımıyla **Türk sanatı** bütün incelik ve güzellikleriyle gelişir (1922).“ Güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak bana kalırsa bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan **Türk müziği**dir (1934).

Yaşam müziktir. Müzikle ilgisi olmayan yaratıklar insan değildirler. Eğer söz konusu olan yaşam insan yaşamı ise müzik kesinlikle vardır. Müziksiz [insansal] yaşam zaten var olamaz. Müzik yaşamın neşesi, ruhu, sevinci ve her şeyidir. Yalnız müziğin türü irdelenmeye değer (1925). Bir

ulusun yeni değişikliğinde ölçü, müzikte değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir (1934). **Bugünkü Türk kafası** müziği düşündüğünde yalnız basit oyunlara yarayacak, insanlara basit ve geçici heyecan [coşku] verecek müziği aramıyor. Müzik dendiğinde yüksek duygularımızın, yaşam ve anılarımızın anlatımını bulan bir müzik demek istiyoruz (1938). **Bugünkü Türkler** müzikten, öteki yüksek ve duyarlı toplumların beklediği hizmeti bekliyor. (...) Biz bir Türk müzik eserini [bestesini] dinlediğimiz zaman ondan geçmişin uyarması gereken öyküsünü gönlümüze giren oklar gibi duymak isteriz. Acı olsun, tatlı olsun, biz bir beste dinlerken ve farkında olmaksızın duygularımızın inceldiğini duymak isteriz. Bütün bunlardan başka, müzikten beklediğimiz maddî, düşünsel ve duygusal uyanıklık ve çevikliğin pekiştirilmesi olduğuna kuşku yoktur (1938).

Türkiye’imizde insan kaynağımızı geliştirmenin, yüksek nitelikli insan yetiştirmenin, özellikle **katma değeri yüksek insan yetiştirmenin** ve nüfusun önemli bir bölümünü bu insanlardan oluşturmanın yolunun öncelikle üniversitelerimizde güçlü bir kültür-sanat-müzik yaşamından ve etkili bir kültür-sanat-müzik eğitiminden geçtiği herkesçe çok iyi bilinmeli, tüm ilgili ve yetkililerce çok iyi anlaşılmalıdır.

Biliyoruz ki Üniversite en yüksek **damıtılmış kültür teknesidir**. Öyleyse bilimi, tekniği, sanatı ve sporu felsefeyle bu en yüksek damıtılmış kültür teknesinde tam yoğurarak sunalım-sunduralım, öğrenelim-öğretelim, yaşayalım-yaşatalım! Tüm üniversitelerimizde tüm üniversitelilerimize işte böylesine **kültürlü-sanatlı-müzikli ve kültür-sanat-müzik eğitimi bir ortam ve yaşam** diliyorum. Ankara, 10 Aralık 2014

Kaynaklar

- Atatürk’ün Bütün Eserleri, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009; 26: 556.
Atatürk’ün Bütün Eserleri, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011; 30
Atatürk’ün Bütün Eserleri, İstanbul: Kaynak Yayınları 1998-2011; 1-30
Sevim A, Öztoprak İ, Tural M.A, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi; 2006
Eşme, İ. Liseden Üniversiteye Dar Geçit: Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş Sistemi. İstanbul: Feriye Mektepleri Vakfı Yayınları, 2014
Eşme, İ. Yükseköğretim, Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim-Bildiriler. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını, 2008: 483-502.
Okay, E. Sempozyum Açış Bildirisi, Geleceğin Profesyonel Müzikçileri-Yetiştirme Modelleri ve Programları Sempozyumu. Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Vakfı, 2013: s. 11-17.
Oransay, G. Atatürk İle Küğ [Müzik] - Belgeler ve Veriler. İzmir: Küğ Yayını, 1985.
Sağın, F. G. Darülfünun’dan Günümüze Üniversitelileşme Sancımız, 5. Üniversite Kurultayı 15-16 Ekim 2010, ODTÜ / Ankara, Yay. Haz.: H. Çağatay Keskinok, Ankara: Orta Doğu Öğretim Elemanları Derneği, 2011: 41-46.

- TDK, Türkçe Sözlük. 10. Baskı, Ankara: AKDITYK Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005: 549
TDK, Türkçe Sözlük. 1-2, Yedinci Baskı, Ankara: AKDITYK Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988: 549.
TDK, Atatürk’ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları, Bugünkü dile aktaran: Vasfi Bingöl, Ankara: Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları, 1979.
TDK, Özleştirme Kılavuzu, Ankara: Türk Dil Kurumu (TDK) Yayınları, 1978: 446.
Uçan, A. Eğitim Sistemindeki Son Değişimin / Dönüşümün Sanat ve Müzik Eğitimine Etkileri (Bildiri), Üçüncü Ulusal Eğitim Kurultayı (24-25 Kasım 2012): Eğitimde Dönüşümle Nereye?, Ankara: Öğretmen Dünyası Yayınları, 2013: 105-147.
Uçan, A. Atatürk ve Köye Enstitülerinde Müzik Eğitimi. Yay. Haz.: M. Nihat Taner, Mersin: Akdeniz Opera ve Kulübü Derneği-AKOB Yayınları Araştırma Dizisi-1, PİTURA Mersin Kitaplığı-4, 2013.
Uçan, A. Türkiye’de Geleceğin Profesyonel Müzikçilerini Yetiştirmede Yeni Bir Kurum, Model ve Program Önerisi: Atatürk Müzik [ve Sahne Sanatları] Üniversitesi, Geleceğin Profesyonel Müzikçileri-Yetiştirme Modelleri ve Programları Sempozyumu. Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Vakfı, 2013: 27-61.

- Uçan, A. Cumhuriyetimizin Oluşma ve İnşa Süresinde Atatürk ve Müzik Olgusuna Genel Bir Bakış, Cumhuriyetin İnşa Sürecinde Atatürk ve Müzik, Yay. Haz.: Temuçin F. Ertan ve Çağla D. Tağmat. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları / Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları. 2012: 101-150.
- Uçan, A. Başöğretmen Atatürk ve Cumhuriyet Öğretmeni, Yay. Haz.: Sibel Karakelle. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayını, 2010.
- Uçan, A. 2023'e Doğru Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesine Uygun Kuşakların Yetiştirilmesinde Müzik Eğitimi: Politikalar, Yöntemler. Cumhuriyetimizin Kuruluş Felsefesinin Öngördüğü Eğitim-Bildiriler, Editörler: İkrım Çınar ve Namık Kemal Şahbaz, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını, 2008a: 214-270.
- Uçan, A. Okullarda 'Şiddet' Sorununun Çözümü: Sanat Eğitimi, III. Ulusal Sanat Eğitimi Sempozyumu: Sanat Eğitimi ve Şiddet (19-21 Kasım 2007). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2008b: 1-32.
- Uçan, A. Atatürk ve Müzik Eğitimi. Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil Kültür, Eğitim, Derleyen ve Editör: Nazife Güngör. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, 2007: 543-602.
- Uçan, A. Atatürk'ün Temel Müzik Görüşü, Doğumunun 125. Yıl Dönümü Dolayısıyla Atatürk Türk Dili ve Türk Kültürü Bilgi Şöleni "Ulusal Kültürde Uyanış", Türk Dili, Sayı 655 (Temmuz 2006), Ankara: TDK Yayını, 2006; XCII: 42-62.
- Uçan, A. İnsan ve Müzik / İnsan ve Sanat Eğitimi, Genişletilmiş 3.Basım. Ankara: Evrensel Müzikevi, 2005a.
- Uçan, A. Müzik Eğitimi, Genişletilmiş 3. Basım. Ankara: Evrensel Müzikevi, 2005b
- Uçan, A. Türk Müzik Kültürü, Genişletilmiş 2. Basım, Ankara: Evrensel Müzikevi, 2005c
- Uçan, A. Atatürk ve Sanat Kültüründe Çağdaşlaşmanın Dayandığı Temeller, Uluslararası Atatürk ve Güzel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri, Yay. Haz.: Nail Tan ve Hayrettin İvgin, Ankara: Cumhuriyet Kültür ve Tanıtım Vakfı Yayınları, 2005ç: 127-140.

